

WOJEWÓDZTWO
MAŁOPOLSKIE

Ocena sytuacji na rynku pracy województwa małopolskiego w roku 2011

Kraków, marzec 2012 r.

Spis treści

1. ZAKRES I STRUKTURA OPRACOWANIA.....	5
2. WSKAZANIA DLA POLITYKI RYNKU PRACY W MAŁOPOLSCE	6
3. GOSPODARKA.....	9
3.1 Podsumowanie	9
3.2 Ogólna sytuacja gospodarcza Polski	9
3.3 Małopolska na tle województw.....	10
3.4 Nastroje uczestników rynku pracy	13
3.5 Firmy	20
3.6 Zatrudnienie	30
3.7 Wynagrodzenia	31
3.8 Kapitał ludzki w Małopolsce	34
3.9 Mobilność Małopolan	38
4. DEMOGRAFIA I RYNEK PRACY.....	42
4.1 Podsumowanie	42
4.2 Demografia	43
4.3 Rynek pracy	44
5. EDUKACJA I KSZTAŁCENIE USTAWICZNE	60
5.1 Podsumowanie	60
5.2 Struktura wykształcenia mieszkańców.....	62
5.3. Edukacja przedszkolna	62
5.4. Szkolnictwo dzieci i młodzieży	65
5.5. Szkolnictwo wyższe	72
5.6. Kształcenie dorosłych	76
6. REALIZACJA REGIONALNEJ POLITYKI RYNKU PRACY	90
6.1 Wspieranie powstawania i rozwoju firm.....	91
6.2 Lepsze szanse edukacyjne dzieci i młodzieży	92
6.3 Powiązanie sektora edukacyjnego z rynkiem pracy	95
6.4 Wsparcie osób mających problem z utrzymaniem się lub powrotem na rynek pracy ..	97
6.5 Zrównoważony rozwój regionu	99
6.6 Wspieranie partnerskich działań na rzecz rozwoju kapitału ludzkiego Małopolski	101
6.7 Działania antykryzysowe	102

1. ZAKRES I STRUKTURA OPRACOWANIA

Niniejszy dokument¹ w syntetyczny sposób omawia sytuację i zmiany, jakie zaszły na rynku pracy województwa małopolskiego w 2011 r., na tle tendencji poprzednich lat oraz w odniesieniu do danych ogólnopolskich, a także przedstawia realizację polityki Samorządu Województwa w obszarze rynku pracy.

Dane prezentowane w dokumencie nie zawsze dotyczą końca roku lub też nie obejmują pełnych 12 miesięcy 2011 r. Wynika to z faktu, że znaczna część danych analitycznych, na których opiera się materiał pochodzi z publikacji Głównego Urzędu Statystycznego, które ukazują się w terminach późniejszych. Pełne dane zamieszczone w materiale dotyczące 2011 r. pochodzą tylko ze statystyk opracowywanych przez Wojewódzki i Powiatowe Urzędy Pracy.

Ponadto w latach poprzednich uzupełnieniem i poszerzeniem *Oceny sytuacji na rynku pracy województwa małopolskiego* były raporty tematyczne dotyczące poszczególnych obszarów objętych oceną. W tym roku raporty zostaną opublikowane w maju, ponieważ wtedy dostępne będą pełne dane podsumowujące 2011 r.

Ocena sytuacji na rynku pracy województwa małopolskiego zawiera następujące rozdziały:

1. Zakres i struktura opracowania
2. Wskazania dla polityki rynku pracy w Małopolsce
3. Gospodarka
4. Demografia i rynek pracy
5. Edukacja i kształcenie ustawiczne
6. Realizacja regionalnej polityki rynku pracy

Rozdział 2 przedstawia wskazania dla kierunków działania Samorządu Województwa w roku 2012 w obszarze rynku pracy i rozwoju zasobów ludzkich.

Rozdziały 3-5 zawierają diagnozę zmian, jakie zaszły w 2011 r. na rynku pracy w kontekście sytuacji gospodarczej oraz w obszarze edukacji i kształcenia ustawicznego. Każdy z rozdziałów rozpoczyna się krótkim podsumowaniem jego treści.

Rozdział 6 przedstawia założenia polityki Województwa przyjęte na 2011 r., pokazuje działania podjęte dla realizacji tych założeń, a także działania, które były kontynuowane z lat poprzednich.

Omawiając poszczególne zagadnienia przyjęto zasadę, że w przypisach wprowadzono wyjaśnienia i szczegółowe definicje zawartych pojęć. Również w przypisach znajdują się odniesienia do konkretnych programów i projektów, które stanowią narzędzie realizacji polityki rynku pracy w województwie.

¹ Dokument stanowi realizację zapisów *Ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy*. Rokrocznie Sejmik Województwa Małopolskiego podejmuje zagadnienia dot. sytuacji na rynku pracy oraz realizacji polityki Województwa w tym obszarze.

2. WSKAZANIA DLA POLITYKI RYNKU PRACY W MAŁOPOLSCE

Zatrudnienie

- I. Redefinicja polityki rynku pracy i oddziaływaniem na trzech poziomach: świadomości Małopolan odnośnie aktywności zawodowej, zmian prawnych wspierających aktywność osób starszych oraz poszukiwania nowych rozwiązań wydłużających aktywność zawodową.
- II. Polityka rynku pracy odpowiadając na wyzwania związane ze starzeniem się społeczeństwa powinna wspierać poszukiwanie i wdrażanie rozwiązań w zakresie zarządzania wiekiem, a zatem wykorzystania doświadczeń, kompetencji i potencjału pracowników w różnym wieku w organizacjach.
- III. Stosowanie zróżnicowanego podejścia i różnych form wsparcia dla osób po 45/50 roku życia, poprzez realizację zindywidualizowanych działań, uwzględniających zróżnicowanie ze względu na wiek, poziom wykształcenia oraz kwalifikacji, wykonywaną pracę, stan zdrowia, czy inne czynniki warunkujące aktywność zawodową.
- IV. Promowanie elastycznych form zatrudnienia i organizacji pracy wśród Małopolan i pracodawców w regionie. Elastyczne formy zatrudnienia i organizacji pracy są szansą dla wielu osób na aktywność zawodową zgodną z ich możliwościami (przykładowo ze względu na sytuację rodzinną, stan zdrowia, wiek, podnoszenie wykształcenia). Nowe metody organizacji pracy to również szansa dla przedsiębiorstw na zwiększanie zdolności adaptacyjnych oraz lepsze zarządzanie wiekiem.
- V. Wspieranie tworzenia nowych firm powinno być różnicowane ze względu na źródło finansowania (Fundusz Pracy i Europejski Fundusz Społeczny). Środki Europejskiego Funduszu Społecznego (w formie dotacji lub pożyczek) powinny być nakierowane na tworzenie małych przedsiębiorstw wykorzystujących potencjał innowacyjny regionu, a dotacje z Funduszu Pracy - na samozatrudnienie.
- VI. Wspieranie tworzących dla siebie miejsca pracy w formie samozatrudnienia osób po 50 roku życia, długotrwale bezrobotnych oraz kobiet. Jak wskazuje praktyka własna firma jest postrzegana jako skuteczna metoda uzyskania pracy i stałego źródła dochodów.
- VII. Zogniskowanie działań z zakresu aktywizacji zawodowej i integracji społecznej na osobach w najtrudniejszej sytuacji, w tym niepełnosprawnych i długotrwale bezrobotnych. Kierowane do nich wsparcie powinno być zindywidualizowane i kompleksowe, by skutecznie przezwyciężyć bariery wejścia lub powrotu na rynek pracy.
- VIII. Inicjowanie i wspieranie projektów z zakresu integracji społecznej, proponujących całościowe podejście do rozwiązywania problemów osób wykluczonych. Nowe podejście powinno polegać na odchodzeniu od segmentacji działań (osobno pomoc społeczna, osobno rynek pracy) i realizacji kompleksowych działań likwidujących, bądź minimalizujących przyczyny wykluczenia.

Uczenie się przez całe życie

- IX. Zwiększenie udziału dorosłych Małopolan w uczeniu się przez całe życie. Działania powinny być realizowane na trzech poziomach: promowania i ułatwiania zwiększenia aktywności edukacyjnej dorosłych; wzmocnienia rangi kształcenia pozaformalnego poprzez wdrożenie mechanizmów uznawalności wiedzy i umiejętności zdobytych różnymi ścieżkami; doradztwa zawodowego wspierającego Małopolan w planowaniu kariery zawodowej i dostosowaniu do zmian zachodzących na rynku pracy, w tym w związku z perspektywą wydłużenia i zrównania wieku emerytalnego.
- X. Kształcenie ustawiczne powinno być adekwatne do potrzeb regionalnych przedsiębiorców. Środki na podniesienie kwalifikacji kadr pozostające w dyspozycji województwa powinny być ukierunkowane na szkolenia „szyte na miarę”(zgodne ze zdiagnozowanymi potrzebami firm) lub odpowiadające na deficyty kwalifikacji wynikające z badań i prognoz rynku pracy. Ważnym elementem jest również zwiększenie dostępności usług doradczych dla mikro, małych i średnich firm, w szczególności w zakresie planowania rozwoju przedsiębiorstwa i jego kadry.

Edukacja

- XI. Przygotowanie długofalowej perspektywy wsparcia edukacji przedszkolnej na terenie Małopolski. Powinna ona obejmować zarówno zwiększenie dostępności opieki przedszkolnej, zapewnienie trwałości przedsięwzięć z zakresu edukacji przedszkolnej, a także działania na rzecz podniesienia świadomości wpływu wychowania przedszkolnego na rozwój dziecka.
- XII. Zintensyfikowanie działań ukierunkowanych na indywidualizację pracy z uczniem, w szczególności z uczniem uzdolnionym. Wdrożenie rozwiązań systemowych pozwalających na wczesną diagnozę dysproporcji edukacyjnych i uzdolnień, a także odpowiednie przygotowanie szkół i nauczycieli do indywidualnej pracy z uczniem, powinno skutkować podniesieniem jakości kształcenia oraz prowadzić do zmniejszenia dysproporcji edukacyjnych.
- XIII. Kontynuowanie działań ukierunkowanych na rozwijanie kompetencji kluczowych dzieci i młodzieży. Szczególny nacisk powinien zostać położony na rozwój kompetencji matematycznych i naukowo-technicznych, oraz znajomość drugiego języka obcego oprócz języka angielskiego.
- XIV. Podejmowanie działań zwiększających dostępność doradztwa edukacyjno-zawodowego dla młodzieży w wieku gimnazjalnym. Diagnoza kompetencji i predyspozycji oraz rozwój umiejętności w zakresie planowania drogi edukacyjno – zawodowej powinny poprzedzać decyzje w zakresie wyboru ścieżki kształcenia, jak również uświadamiać osobom młodym długofalowe zawodowe skutki podjętych wyborów edukacyjnych.
- XV. Wspieranie działań mających na celu poprawę adekwatności nauki szkolnej do wymogów rynku pracy. Kluczowymi elementami warunkującymi zgodność kształcenia zawodowego z potrzebami rynku pracy są: poprawa jakości kształcenia przedmiotów zawodowych, zwiększenie zaangażowania przedsiębiorców w przygotowanie programów zajęć oraz

udział w procesie kształcenia; a także stworzenie systemu motywacyjnego dla uczniów wybierających ścieżkę kształcenia zawodowego by szkoły ponadgimnazjalne stawały się "kuźnią inżynierów".

- XVI. Podejmowanie działań promujących wśród osób młodych wolontariat jako wartościową i interesującą formę zdobywania doświadczenia zawodowego. Równocześnie uczy on młodych zaangażowania i odpowiedzialności społecznej. Wolontariat należy również promować wśród osób, które zakończyły aktywność zawodową, jako sposób wykorzystania ich wiedzy i doświadczenia. Rozpropagowanie wolontariatu uwarunkowane jest również otwartością instytucji publicznych na wolontariuszy, na wzór trzeciego sektora.

3. GOSPODARKA

3.1 Podsumowanie

Sytuacja w gospodarce województwa w 2011 roku była stosunkowo dobra, choć zróżnicowana ze względu na lokalizację, branże i wielkość firm. W trudniejszej sytuacji były firmy małe, które borykały się ze wzrostem liczby przeterminowanych należności od kontrahentów, oraz firmy handlowe i usługowe, mierzące się ze spadkiem popytu. Po raz kolejny okazało się, że minorowe nastroje nie muszą się przekładać na spadek zatrudnienia. Pracodawcy nauczeni doświadczeniami z poprzednich okresów kryzysu czy spowolnienia gospodarczego, w pierwszej kolejności zmniejszali wynagrodzenia, a nie stan zatrudnienia. Kryzys gospodarczy, który trwa już nie tylko w Stanach Zjednoczonych i Europie, ale ma zasięg światowy, skłania przedsiębiorców do dużej, czasem nadmiernej ostrożności, czy do podejmowania działań przed wystąpieniem symptomów pogorszenia. Z obawy o przyszłą sytuację powstrzymują się oni od inwestycji i restrukturyzują zatrudnienie, co na dłuższą metę może hamować polską gospodarkę, w dużej mierze opartą na popycie wewnętrznym. Nadal nie w pełni wykorzystanym potencjałem Małopolski jest eksport, a także kapitał ludzki. Dla lepszego zagospodarowania tych potencjałów istotne jest tworzenie warunków dla inwestycji zakładających rozwój wysokich technologii oraz lepsze dopasowanie kwalifikacji do potrzeb rynku pracy.

3.2 Ogólna sytuacja gospodarcza Polski

Mimo obaw o stan polskiej gospodarki i rynku pracy, które na początku 2011 roku dominowały zarówno wśród przedsiębiorców, jak i publicystów, Polska w wielu istotnych aspektach zakończyła ten rok na plusie. Wzrost PKB przekroczył zarówno krajowe, jak i zagraniczne prognozy i wyniósł 4,3% wobec zakładanych w budżecie 3,5%. Deficyt budżetowy był niemal o połowę mniejszy, niż zakładał budżet państwa na 2011 rok². Między innymi to skłoniło międzynarodowe agencje ratingowe do utrzymania i rozważenia podwyższenia ocen wiarygodności kredytowej Polski, podczas gdy najsilniejsze dotąd gospodarki radziły sobie z konsekwencjami obniżonych ocen. Dobra kondycja polskiej gospodarki wpływała także na skłonność inwestorów zagranicznych do lokowania inwestycji w Polsce. Według danych Polskiej Agencji Inwestycji Zagranicznych na koniec listopada ich wartość sięgnęła 1,13 mld euro, o 87 % więcej niż rok wcześniej. Odnotowano też najwyższą od transformacji ustrojowej liczbę osób pracujących – w kraju pomimo wzrostu bezrobocia pracowało niemal 16,3 mln Polaków.

Jednocześnie w Europie i w Stanach Zjednoczonych coraz bardziej widoczny stawał się społeczny aspekt kryzysu gospodarczego. Rosnący rozdzźwięk między zarobkami najbogatszych i najbiedniejszych pracujących, brak stabilności zawodowej młodych oraz ich problemy z wejściem na rynek pracy, próby reformowania finansów publicznych przez cięcia świadczeń oferowanych dotąd przez „państwo opiekuńcze”, doprowadziły w 2011 roku do fali protestów, przeradzających się nieraz w zamieszki. W krajach najbardziej dotkniętych

² 15 listopada 2011 roku Ministerstwo Finansów poinformowało, że szacunkowa wysokość deficytu w okresie styczeń-listopad wyniesie 21,6 mld zł, co daje ok. 53% zakładanych w budżecie 40,2 mld zł.

kryzysem, jak Grecja, Włochy i Hiszpania, pojawiały się czy nasilały symptomy anomii społecznej: opór przed egzekwowaniem należności wobec państwa (np. ucieczka kapitału do innych państw), starcia uliczne i towarzyszące im niszczenie sklepów i samochodów, masowe żebractwo, a nawet porzucenia dzieci.

Polska w mniejszym stopniu niż kraje, z którymi dotąd ją porównywano, boryka się z tymi problemami. Poziom bezrobocia młodych jest porównywalny ze Szwecją. Wspomniany wzrost PKB (4,3%) w przypadku Polski jest uznawany za poziom wzrostu zatrudnieniowego³, co przełożyło się na wzrost zatrudnienia. Pomimo ujawnienia się szeregu problemów, jak choćby inflacja (szacowana przez GUS na 4,3% - niemal dwukrotnie więcej, niż zakładał budżet) i jej wpływ na siłę nabywczą Polaków oraz ograniczenie środków na aktywne programy rynku pracy, rok 2011 był dla polskiej gospodarki lepszy niż przewidywano.

Zapowiedzi polityków i ekonomistów wskazują, że rok 2012 będzie dla Polski trudniejszy. Prognozy mówią o wzroście PKB rzędu 1,5-3,2% i bezrobociu na poziomie 13,1%. Zakończenie inwestycji związanych z mistrzostwami Europy w piłce nożnej może oznaczać pogorszenie sytuacji branży budowlanej. Wzrost wynagrodzeń prawdopodobnie nadal nie będzie nadążał za inflacją, co spowoduje spadek popytu wewnętrznego i konsumpcji indywidualnej, która w dużej mierze napędza polską gospodarkę. Konieczne jest podjęcie konkretnych działań przez władze krajowe i samorządowe, a także przez podmioty społeczne i zrzeszenia pracodawców, by jak najlepiej wykorzystać dostępne środki do dalszego wyzwalań potencjału kapitału ludzkiego i tworzenia warunków sprzyjających własnej przedsiębiorczości i aktywności obywateli.

3.3 Małopolska na tle województw

- W 2011 roku Małopolska nadal należała do województw charakteryzujących się rozwojem przedsiębiorczości: rosła liczba podmiotów gospodarczych, funkcjonujące podmioty odznaczały się lepszą od przeciętnej krajowej rentowności.
- Na tle innych regionów sytuacja małopolskiego rynku pracy wyglądała korzystnie: dynamika zatrudnienia w Małopolsce wyniosła 6,4% wobec 3,2% w kraju, Województwo miało też najwyższy udział kobiet w liczbie pracujących.
- Wysoką atrakcyjność inwestycyjną regionu potwierdziły dane o inwestycjach zagranicznych.

W ciągu trzech kwartałów 2011 roku Małopolska odznaczała się na tle kraju stosunkowo dobrą sytuacją w zakresie przedsiębiorczości. Według danych na koniec grudnia 2011 r. w województwie odnotowano wzrost liczby podmiotów zarejestrowanych w REGON o 0,1%. Lepszy wynik osiągnęła tylko Wielkopolska – 0,3%. W pozostałych województwach liczba podmiotów gospodarczych zmalała. Zarówno w Wielkopolsce, jak i w Małopolsce, wzrosła liczba mikroprzedsiębiorstw (odpowiednio o 0,3% i 0,1%). W województwie małopolskim

³ Wzrost bezzatrudnieniowy oznacza wzrost gospodarczy, któremu nie towarzyszy wzrost zatrudnienia. W Polsce jest to poziom 4,2% PKB. Por. E. Kwiatkowski, S. Roszkowska, T. Tokarski Granice wzrostu bezzatrudnieniowego w Europie i krajach WNP, „Ekonomista” nr 1/2004, s.39-68.

przybyło także firm małych (zatrudniających 10-49 osób – o 0,1%). Rentowność przedsiębiorstw działających w Małopolsce była wyższa od przeciętnej w kraju.

Udział liczby przedsiębiorstw rentownych w ogólnej liczbie badanych podmiotów oraz udział ich przychodów w przychodach z całokształtu działalności w okresie I-III kw. 2011 r.

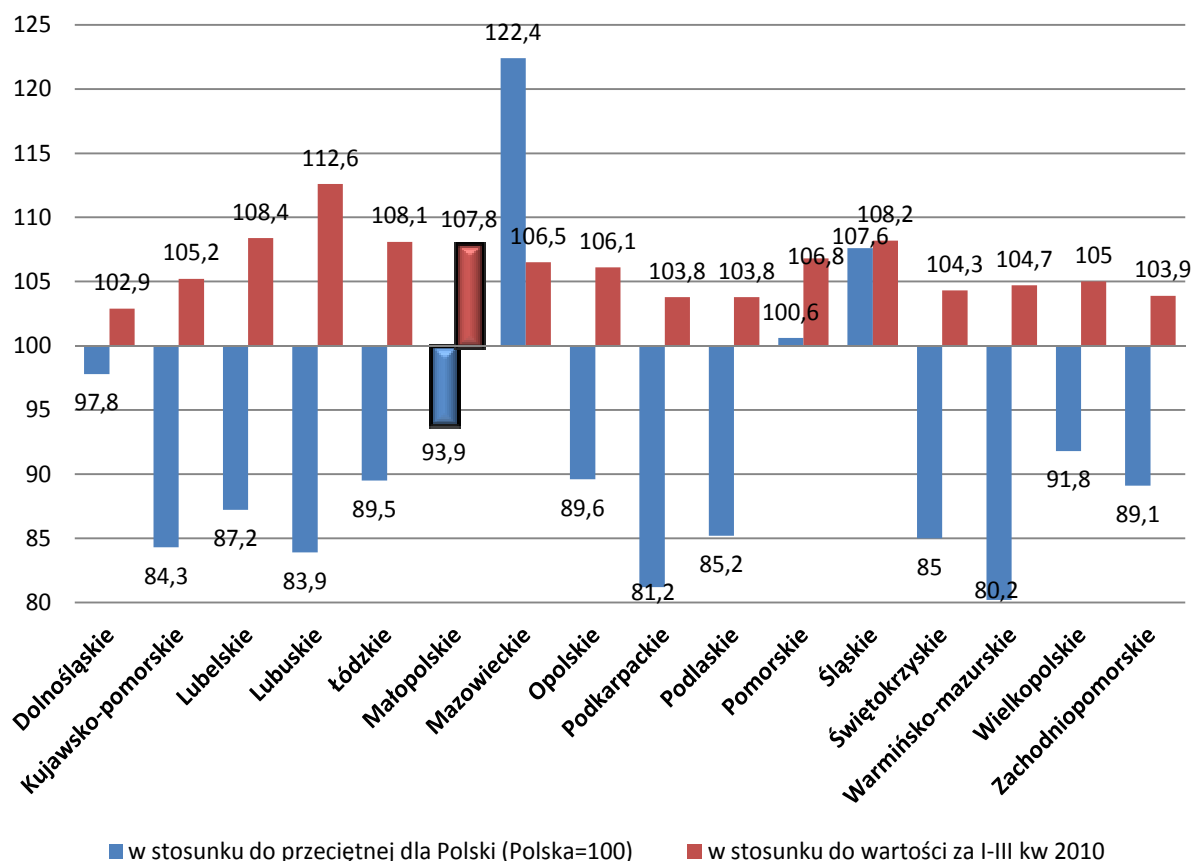
WOJEWÓDZTWA	Udział jednostek rentownych w %	
	w liczbie jednostek ogółem	w przychodach z całokształtu działalności
POLSKA	73,2	84,9
Pomorskie	73,7	90,5
Świętokrzyskie	75,7	89,7
Śląskie	74,5	89,4
Podkarpackie	72,5	89,4
Kujawsko-pomorskie	74,5	88,8
Wielkopolskie	75,3	88,5
Małopolskie	74,8	86,6
Podlaskie	71,4	85,2
Łódzkie	69,6	84,5
Lubelskie	72,7	83,9
Opolskie	72,8	83,8
Zachodniopomorskie	73,8	82,2
Dolnośląskie	72,0	81,8
Mazowieckie	71,1	81,4
Warmińsko-mazurskie	76,6	77,3
Lubuskie	71,4	73,8

Źródło: Informacja o sytuacji społeczno-gospodarczej województw nr 3/2011, GUS

Pod względem zatrudnienia Małopolska znalazła się w czołówce regionów, z dynamiką zatrudnienia na poziomie 6,4% (w kraju przeciętne zatrudnienie w sektorze przedsiębiorstw zwiększyło się o 3,2% w skali roku). Małopolska była jednym z sześciu województw (obok kujawsko-pomorskiego, łódzkiego, mazowieckiego, świętokrzyskiego i wielkopolskiego), w których zatrudnienie wzrosło we wszystkich sekcjach. W okresie I-III kw. 2011 roku Małopolska charakteryzowała się również najwyższym udziałem kobiet w liczbie pracujących (47,2%, przy 44,6% w kraju).

Województwo małopolskie znalazło się wśród regionów, w których nastąpił największy wzrost wynagrodzeń, w wyniku czego poprawiła się również relacja wynagrodzeń do średniej krajowej.

**Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w sektorze przedsiębiorstw
w okresie I-III kwartał 2011 r.**

Źródło: Informacja o sytuacji społeczno-gospodarczej województw nr 3/2011, GUS

Według Instytutu Badań nad Gospodarką Rynkową Małopolska jest jednym z najatrakcyjniejszych inwestycyjnie regionów w Polsce⁴. Czwarte miejsce w 2011 roku województwo zawdzięczało przede wszystkim dużej dostępności siły roboczej (zarówno wysoko kwalifikowanych pracowników, absolwentów, studentów, jak i osób bezrobotnych), stosunkowo niskim kosztom pracy oraz dobrze rozwiniętej infrastrukturze społecznej. Podregion krakowski⁵ zyskał wysoką drugą pozycję w kategorii powiatów dobrych do inwestowania w działalność zaawansowaną technologicznie i piątą w branży usługowej. Z kolei wśród 11 podregionów szczególnie atrakcyjnych dla inwestorów z branży przemysłowej znalazły się dwa obszary województwa małopolskiego: oświęcimski⁶ na 8. pozycji i krakowski na miejscu 10. Wysokie oceny regionu potwierdza 8% udział Małopolski w wartości bezpośrednich inwestycji zagranicznych zrealizowanych w Polsce w latach 1989-2010⁷.

⁴ Atrakcyjność inwestycyjna województw i podregionów polski 2011, Nowicki M. (red.), IBnGR 2011.

⁵ IBnGR zaliczył do niego Kraków oraz powiaty krakowski, myślenicki, wielicki, bocheński, proszowicki i miechowski (czyli połączył 2 podregiony wg klasyfikacji NTS).

⁶ W tym wypadku obszar podregionu jest tożsamy z klasyfikacją NTS.

⁷ Inwestorzy zagraniczni w Małopolsce w 2009 i 2010 roku, Małopolskie Obserwatorium Gospodarki, Kraków 2011. Badanie obejmowało podmioty, które na terenie województwa małopolskiego zainwestowały kapitał w wysokości co najmniej 1 mln USD na koniec 2010 roku lub zatrudniały co najmniej 50 osób na koniec 2010 roku.

Pod względem handlu zagranicznego Małopolska zajmuje mniej znaczące miejsce wśród regionów naszego kraju. Polski eksport opiera się przede wszystkim na czterech województwach: śląskim, mazowieckim, dolnośląskim i wielkopolskim – łącznie odpowiadają one za ponad połowę jego wartości. Obok nich istnieje grupa województw o średniej sile eksportowej – wśród nich jest Małopolska. Pozycja Małopolski osłabiała się w ostatnich latach i w 2010 roku eksport regionu stanowił 4,8 % krajowego wywozu. W latach 2005–2008 eksport z Małopolski rozwijał się w tempie 17% rocznie. Podobnie jak w wypadku całego kraju, w 2009 roku nastąpiło jego załamanie – w wypadku Małopolski było ono jednak zdecydowanie głębsze. Pomimo ponownego wzrostu odnotowanego w 2010 roku nie udało się na razie odbudować siły eksportowej regionu. W 2010 roku wartość małopolskiego eksportu wyniosła 5,7 mld euro – była o jedną dziesiątą niższa od wielkości z 2008 roku.

Największa część importu do Polski jest prowadzona przez podmioty z województwa mazowieckiego (30% przywozu krajowego). Małopolska ma przeciętną siłę pod tym względem. Do 2008 roku przywóz dóbr rósł w tempie większym niż eksport, tym samym pogłębiał się deficyt handlu zagranicznego. W 2009 roku nastąpił gwałtowny spadek jego wartości, tylko częściowo nadrobiony w 2010 roku. Obecnie wartość importu wynosi 6,5 mld euro – deficyt wynosi zatem 830 mln euro. Systematycznie rośnie udział małopolskiego ujemnego salda wymiany handlowej z zagranicą w deficycie krajowym: w ciągu 5 lat zwiększył się z 2 do 6%.

3.4 Nastroje uczestników rynku pracy

Dla sytuacji w gospodarce i na rynku pracy duże znaczenie mają nastroje przedsiębiorców, pracowników i osób poszukujących pracy. Kierunek decyzji o inwestycjach, zatrudnieniu, zwalnianiu, zmianach wynagrodzenia, a w wypadku pracowników i osób niepracujących: o poszukiwaniu nowego miejsca pracy i oczekiwanych warunkach zatrudnienia zależą od oceny bieżącej i przyszłej sytuacji oraz własnej konkurencyjności.

Nastroje przedsiębiorców – ocena koniunktury i skłonność do zatrudniania

- W 2011 roku przedsiębiorcy formułowali gorsze oceny koniunktury, niż w 2010 roku, co znalazło częściowe odzwierciedlenie w ich bieżących działaniach, ale w zdecydowanie mniejszym stopniu w rzeczywistych wynikach ekonomicznych gospodarki.
- Obawy o przyszłą sytuację skłoniły polskie firmy do gromadzenia oszczędności.
- Pod koniec roku poprawę koniunktury odczuwali przedsiębiorcy reprezentujący budownictwo (choć branża ta nadal oceniała swoją sytuację gorzej niż pozostałe sekcje) oraz podmioty z branż: energetycznej, górniczej oraz dostawa wody. W sekcji przetwórstwo przemysłowe sytuacja poprawiła się nieznacznie, zaś spadek wskaźnika bieżącej oceny sytuacji ekonomicznej wystąpił głównie w handlu i pozostałych usługach.
- Dobrej koniunktury pod koniec roku spodziewali się eksporterzy wyspecjalizowani oraz największe firmy (zatrudniające powyżej 2000 pracowników).
- Formułowane pod koniec 2011 roku prognozy zatrudnienia, mimo obniżenia, nadal były

lepsze od średniej długookresowej.

- Chęć zwiększania zatrudnienia deklarowały głównie firmy w bardzo dobrej sytuacji, oczekujące wzrostu produkcji, planujące wzrost eksportu bądź rozszerzenie realizowanych inwestycji, a także przedsiębiorstwa z kapitałem zagranicznym i firmy największe.

Od kilku lat oceny bieżącej i przyszłej koniunktury gospodarczej są zbieżne co do kierunku z warunkami makroekonomicznymi, ale różnią się co do siły trendu. Dobrym przykładem są tu badania prowadzone kwartalnie przez Narodowy Bank Polski⁸. W trzech kwartałach 2011 roku oceny bieżącej sytuacji ekonomicznej oscylowały wokół średniej długoterminowej i choć były nieco gorsze niż w 2010 roku, to utrzymywały się na dobrym poziomie. W III kwartale swoją sytuację za bardzo dobrą lub dobrą uznało 75,1% firm biorących udział w badaniu, wobec 75,5% w II kwartale i 74,5% w I kwartale. Wszystkie wskaźniki mierzące perspektywy sprzedaży obniżyły się, jednak w III kwartale pozostały dodatnie i nadal więcej pośród badanych przez NBP firm było takich, które planowały zwiększanie produkcji niż przewidujących jej ograniczenie. W III kwartale o poprawie sytuacji poinformowały podmioty z branż: energetycznej, górniczej oraz dostawa wody⁹. Niewielką poprawę sytuacji odnotowało budownictwo (choć branża ta nadal oceniała swoją sytuację gorzej niż pozostałe sekcje) i przetwórstwo przemysłowe, głównie firmy oferujące półprodukty oraz trwałe dobra konsumpcyjne (w grupie przedsiębiorstw wytwarzających produkty konsumpcyjne nietrwałe spodziewane było wyraźne pogorszenie sytuacji). Spadek wskaźnika bieżącej oceny sytuacji ekonomicznej wystąpił głównie w handlu i pozostałych usługach. Najczęściej wymienianymi źródłami trudności były problemy ze znalezieniem odbiorcy na produkty i usługi oferowane przez przedsiębiorstwa oraz wysokie, a przy tym nieprzewidywalne co do kierunku zmian ceny surowców i komponentów, niemniej skala tego problemu osłabiła się w III kwartale (w dwóch poprzednich kwartałach wzrost cen był najpoważniejszą barierą). Do barier rozwoju przedsiębiorstwa zaliczyły również wahania kursu walutowego.

Na ocenę bieżącej sytuacji i podejmowane decyzje wpływały też obawy o przyszłą koniunkturę. Firmy budowlane oczekiwały poprawy koniunktury w IV kw. powyżej średniej długookresowej. Prognozy sytuacji na IV kw. pogorszyły się względem III kw. wśród przedsiębiorstw z branż energetycznej¹⁰, górniczej, dostawa wody oraz przetwórstwo przemysłowe. W handlu i pozostałych usługach wyraźne zmniejszenie optymizmu prognoz na IV kw. sugerowało pod koniec roku brak przesłanek do poprawy sytuacji w obu grupach w najbliższym czasie. Zatem **oceny przyszłej koniunktury były gorsze, jednak okazywały się bardziej pesymistyczne od rzeczywistości. Motywowane tymi problemami deklaracje dotyczące powstrzymywania się przez badane firmy od zwiększania zatrudnienia i rozbudowy potencjału wytwórczego pozostawały w sprzeczności z danymi ze sprawozdawczości.**

⁸ Informacja o kondycji sektora przedsiębiorstw ze szczególnym uwzględnieniem stanu koniunktury w III kw. 2011 oraz prognoz koniunktury na IV kw. 2011, NBP, październik 2011.

⁹ Są to branże, które w badaniu NBP tradycyjnie zgłaszają najmniej problemów na tle pozostałych przedsiębiorstw.

¹⁰ W branży energetycznej wskaźnik przyszłej sytuacji ekonomicznej (na IV kw.) spadł do ujemnego poziomu.

Według danych GUS w III kw. tempo wzrostu inwestycji firm przyspieszyło do 8,5%, co jest wynikiem nienotowanym od trzech lat. Jednak dane o sytuacji finansowej przedsiębiorstw pokazują, że nie cały potencjał inwestycyjny jest wykorzystywany. Wśród przedsiębiorstw obserwowana jest skłonność do akumulacji oszczędności. Polskie firmy do końca grudnia 2011 roku zgromadziły na kontach 203,2 mld zł – o 12,1% niż rok wcześniej¹¹. To najwięcej pieniędzy od początku lat 90. XX wieku. Jednocześnie notowano niskie zainteresowanie kredytami, wynikające nie tylko z zaostrzenia warunków udzielania pożyczek. Skłonność do oszczędzania jest zrozumiała w sytuacji, gdy głównym tematem w mediach jest kryzys. **Jednak gromadzenie kapitału wiąże się z zagrożeniem odpływem kapitału z przedsiębiorstw:** jak wskazują główni analitycy banków działających Polsce właściciele mogą zacząć wycofywać niewykorzystany kapitał z firm¹².

Dla oceny koniunktury ważne okazują się jeszcze dwa czynniki: udział eksportu w działalności przedsiębiorstw oraz ich wielkość mierzona liczbą zatrudnionych. W III kw. 2011 r. poprawę kondycji odnotowano wśród firm oferujących swoje produkty na rynku krajowym oraz eksporterów wyspecjalizowanych, natomiast w grupie eksporterów z niskim udziałem eksportu w przychodach nastąpiło nieznaczne obniżenie wskaźnika bieżącej koniunktury. Zarówno eksporterzy, jak i nieeksporterzy, zanotowali wzrost bariery popytu. Dane ze sprawozdawczości GUS za I półrocze 2011 r. pokazywały silne zróżnicowanie rentowności między grupą wyspecjalizowanych eksporterów, niewyspecjalizowanych eksporterów oraz nieeksporterów, na korzyść firm z wysokim udziałem sprzedaży zagranicznej w przychodach. Spośród podmiotów biorących udział w badaniu NBP w III kw. poprawę kondycji odczuły przede wszystkim duże przedsiębiorstwa, zaś w sektorze MSP sytuacja została oceniona gorzej niż w II kw., jednakże w obu grupach (tj. w dużych podmiotach i w sektorze MSP) w ciągu ostatnich kwartałów sytuacja zmieniała się tylko nieznacznie. Wskaźnik bieżącej koniunktury pozostawał w tym okresie wyraźnie niższy w małych firmach niż w grupie dużych przedsiębiorstw, i oscylował blisko swoich maksymalnych wartości w największych podmiotach w próbie. W obu sektorach optymizm prognoz sytuacji na IV kw. obniżył się względem poprzedniego kwartału.

Koniunktura w Małopolsce

Według badań koniunktury w Małopolsce, prowadzonych w ramach projektu Małopolskie Obserwatorium Gospodarki¹³, sytuacja małopolskich firm z branży przetwórstwo przemysłowe stabilizowała się w trzech pierwszych kwartałach 2011 roku. Portfel zamówień krajowych i zagranicznych, produkcja, zatrudnienie były oceniane jako pozostające na nie zmienionym poziomie, przy czym firmy duże (zatrudniające powyżej 250 pracowników) oceniały swoją sytuację lepiej, niż pozostałe. Jednocześnie uczestnicy badania koniunktury w przemyśle wskazywali na niepełne wykorzystanie mocy produkcyjnych. 1/4 badanych firm wskazała na połowiczne wykorzystanie mocy produkcyjnych, tylko blisko co szоста badana

¹¹ Informacja wstępna nr 12, NBP, grudzień 2011.

¹² Musi się pogorszyć, żeby się poprawiło, (dyskusja „Parkietu” z udziałem zwycięzców rankingu analityków makroekonomicznych, głównych ekonomistów: Mai Goettig z Banku BPH, Grzegorza Maliszewskiego z Banku Millennium, Jakuba Borowskiego z Kredyt Banku i Wiktora Wojciechowskiego z Invest-Banku), Ł. Wilkowicz, „Parkiet” 11.01.2012 r.

¹³ Raport kwartalny o koniunkturze gospodarczej w województwie małopolskim 2Q 2011 roku, Małopolskie Obserwatorium Gospodarki 2011.

firma deklarowała 100% wykorzystania swoich możliwości¹⁴. Sytuacja finansowa była oceniana jako stabilna lub pogarszająca się w pierwszej połowie roku, ale w III kwartale spodziewano się jej poprawy. Małopolscy przedsiębiorcy z branży przemysłowej w I połowie 2011 roku w stosunkowo niewielkiej części (15%) borykali się ze wzrostem wartości przeterminowanych należności od kontrahentów, jednak aż 30% odnotowało wydłużenie opóźnień w płatnościach za wykonane usługi.

W przypadku koniunktury w małopolskiej turystyce Małopolskie Obserwatorium Gospodarki udostępniło wyniki badania dotyczące IV kwartału 2011 roku. Zdecydowana większość badanych firm z tego sektora w Małopolsce oceniała wtedy swoją ogólną sytuację gospodarczą jako zadowalającą. W małopolskich przedsiębiorstwach turystycznych bieżący popyt nie uległ zmianie, natomiast w przypadku sprzedaży usług zaobserwowano wyraźną tendencję zwyżkową koniunktury (+34,3%). Koniunktura w zakresie popytu na oferowane usługi w badanych przedsiębiorstwach oraz poziom zatrudnienia utrzymały się w IV kwartale na stałym poziomie. Sytuacja finansowa firm działających w branży turystycznej w Małopolsce w tym okresie się minimalnie polepszyła - wskaźnik koniunktury wyniósł +11,5%, natomiast w skali kraju zanotowano pogorszenie.

Skłonność do zatrudniania

Dobre nastroje przedsiębiorców objawiają się między innymi skłonnością do zwiększania zatrudnienia. W 2011 roku pracodawcy biorący udział w różnych badaniach wskazywali umiarkowany optymizm w tym zakresie, choć był on na ogół mniejszy, niż w 2010 roku i zróżnicowany w zależności od wielkości firmy, branży w której działa i jej ogólnej sytuacji ekonomicznej. Wśród uczestników polskiej edycji badania Manpower dotyczącego perspektyw zatrudnienia¹⁵ na IV kwartał 2011 roku 17% stanowili ci, którzy planowali wzrost zatrudnienia, a 10% - spodziewający się spadku zatrudnienia w prowadzonym przez siebie przedsiębiorstwie lub oddziale firmy, co dało 7% prognozę netto zatrudnienia (w IV kwartale 2010 roku wskaźnik ten wyniósł dla Polski 11%, a w poszczególnych kwartałach 2011 roku odpowiednio 5%, 12% i 14% w III kwartale). Pracownicy z regionu południowego (wg klasyfikacji NTS obejmuje on woj. małopolskie i śląskie) w prognozach dotyczących poszczególnych kwartałów 2011 roku wykazywali się umiarkowanym optymizmem, jednak prognoza zatrudnienia netto była niższa, niż w porównywalnych okresach 2010 roku. Lepsza sytuacja występowała w regionach centralnym i południowo-zachodnim, gorsza (bardziej zmienna i z prognozowaną wartością bliską zera) w regionach północno-zachodnim, północnym i wschodnim. Uczestnicy badania Manpower oczekiwali zwolnień pod koniec roku w sekcjach energetyka, gazownictwo i wodociągi (-3% netto) oraz w instytucjach sektora publicznego (-2% netto). W IV kwartale 2011 spodziewany był niewielki wzrost zatrudnienia w branży restauracje i hotele (+2% netto), oraz w przemyśle wydobywczym (+5%), rolnictwie, leśnictwie i rybołówstwie (+5%), transporcie i logistyce (7%). Najwięcej pracodawców prognozujących wzrost zatrudnienia w swoich firmach pod koniec roku było w handlu (+9%), szeroko pojętych usługach (finanse, ubezpieczenia, nieruchomości

¹⁴ Dane te dotyczą I oraz II kwartału 2011 roku.

¹⁵ Barometr Manpower Perspektyw Zatrudnienia – Polska. Raport z badania IV kwartał 2011 roku, Manpower, IV kwartał 2011 roku

i pozostałe usługi - +11%), w budownictwie (+12%, co i tak stanowiło duży spadek w stosunku do dwóch poprzednich kwartałów) oraz w produkcji przemysłowej (+16% netto).

Również w badaniach koniunktury prowadzonych przez NBP dostrzegalne były słabsze nastroje, przekładające się na mniejszą skłonność do zatrudniania. Firmy sektora MSP formułowały bardziej optymistyczne prognozy zatrudnienia niż duże przedsiębiorstwa, choć w sektorze MSP prognozy pogorszyły się, a w dużych firmach uległy nieznacznej poprawie (w tej grupie nadal przeważały prognozy redukcji zatrudnienia nad wzrostem). Wyjątek stanowiła klasa przedsiębiorstw największych (co najmniej 2000 osób), w której nastąpiła dalsza poprawa prognoz zatrudnienia i przewidywano wyraźny wzrost. Do prognozowania redukcji zatrudnienia bardziej skłonne były firmy w złej sytuacji ekonomicznej, a także takie, w których wykorzystanie mocy produkcyjnych nie przekraczało 75%. Z kolei firmy deklarujące niepewność własnej sytuacji miały tendencję do wstrzymywania się z decyzjami o zmianie zatrudnienia - ponad połowa przedsiębiorstw powstrzymywała się przed zwiększaniem zatrudnienia, ale też co trzecia firma odraczała ograniczenie zatrudnienia.

Warto zauważyć, że deklaracje pracodawców dotyczące ograniczania zatrudnienia często okazują się przesadzone. Pośród możliwych wyjaśnień tego zjawiska najprawdopodobniejsze to: mniejsze od spodziewanych spowolnienie gospodarcze i jego skutki dla firm, stosunkowo dobra sytuacja przedsiębiorstw oraz wcześniejsze doświadczenia pracodawców. W poprzednich okresach spowolnienia (2000-2004, 2007-9) nie wszystkie firmy odczuły ich skutki, a te, które zmniejszały zatrudnienie, miały problem ze znalezieniem pracowników, gdy ich sytuacja zaczęła się poprawiać lub też musiały ponieść większe koszty związane z wynagrodzeniem pracowników przyjętych w okresie poprawy warunków gospodarczych¹⁶.

Nastroje pracowników i poszukujących pracy

- W 2011 roku Polacy bardziej pesymistycznie niż rok wcześniej oceniali sytuację na rynku pracy i szanse na znalezienie zatrudnienia. Bardziej optymistycznie byli nastawieni mieszkańcy dużych aglomeracji, osoby młode (do 34 roku życia), wykształcone, pracujące na stanowiskach kierowniczych i wysoko kwalifikowani specjaliści oraz osoby dobrze sytuowane.
- Tylko część bezrobotnych jest rzeczywiście gotowa podjąć pracę.
- Większość bezrobotnych jest skłonna i dojeżdżać do pracy i obniżyć swoje oczekiwania płacowe.
- Niedostosowanie kwalifikacji do potrzeb rynku pracy i niedostateczna ilość środków na uzupełnianie kompetencji stanowią istotną barierę dla znalezienia pracy przez bezrobotnych.

W marcu 2011 roku w prowadzonych od wielu lat przez CBOS badaniach opinii społecznej o bieżącej i przyszłej sytuacji w kraju, w tym na rynku pracy, zauważono duży spadek

¹⁶ Por. NBP op. cit.

nastrojów¹⁷. Sygnały o rozszerzającym się i pogłębiającym kryzysie gospodarczym na świecie i spodziewanych jego konsekwencjach wpłynęły na wzrost pesymizmu Polaków również w stosunku do sytuacji i perspektyw rynku pracy. 75% Polaków oceniło, że sytuacja na rynku Pracy w Polsce jest zła lub bardzo zła, 16% udzieliło odpowiedzi neutralnej, a tylko 6% oceniło ją jako dobrą¹⁸.

Dalszego pogorszenia sytuacji w ciągu następnych 12 miesięcy spodziewało się 35% badanych, utrzymanie takiej, jaka była w marcu 2011 roku, przewidywało 44%, zaś na poprawę liczyło 12% uczestników sondażu CBOS. Oceny przyszłej sytuacji pogorszyły się zdecydowanie w stosunku do poprzedniego roku. Oceniając sytuację na lokalnych rynkach pracy w pierwszym kwartale 2011 roku¹⁹ badani obniżali oceny szans znalezienia pracy, w tym odpowiedniej pracy w swojej miejscowości lub okolicy. Tylko jeden na stu respondentów w marcu 2011 roku twierdził, że w jego okolicy można bez problemów znaleźć odpowiednią pracę, 1/3 uważało, że pracę można znaleźć, ale niekoniecznie satysfakcjonującą, 44% mówiło o trudnościach z uzyskaniem jakiegokolwiek zatrudnienia, a 20% twierdziło, że w ich miejscowości i okolicy wcale nie ma pracy. Również w tym zakresie obserwowano powrót do poziomu pesymizmu/ optymizmu ocen sprzed 5 lat.

We wszystkich omawianych aspektach ocen dostrzegalne jest rozwarstwienie polskiego społeczeństwa. Optymistów jest więcej wśród osób względnie młodych (18-34 lata), mieszkańców dużych aglomeracji, wykształconych, dobrze sytuowanych, pracujących na stanowiskach kierowniczych i wśród specjalistów wyższego szczebla oraz uczniów i studentów. Im mniejsza miejscowość, z której pochodzili respondenci, im byli oni starsi, gorzej sytuowani, tym gorsze były formułowane przez nich oceny rynku pracy i szans na zatrudnienie. Najbardziej krytyczni byli 45-64-latkowie i emeryci, renciści i bezrobotni, rolnicy, mieszkańcy wsi i najmniejszych miast, badani z wykształceniem podstawowym.

Wśród badanych przez CBOS w 2011 roku **nieznacznie zwiększyło się poczucie zagrożenia utratą pracy**, jednak nadal niemal 2/3 stanowiły osoby, które nie obawiały się bezrobocia²⁰. Poczucie bezpieczeństwa zatrudnienia w znacznym stopniu zależy od tego, jak pracownicy postrzegają obecną i przyszłą kondycję swoich firm – lepszym opiniom towarzyszy większa pewność zatrudnienia. W większości grup społeczno-demograficznych przeważali pracownicy spokojni o swoje miejsca pracy. Byli to przede wszystkim rolnicy, przedstawiciele kadry kierowniczej i specjaliści z wyższym wykształceniem, średni personel i technicy oraz respondenci najlepiej wykształceni i dobrze sytuowani. Najwięcej osób odczuwających zagrożenie bezrobociem było wśród pracowników administracyjno-biurowych i pracowników usług, robotników niewykwalifikowanych, badanych pracujących na własny

¹⁷ Ocena sytuacji na rynku pracy i poczucie zagrożenia bezrobociem, CBOS, marzec 2011.

¹⁸ Były to oceny bardzo zbliżone do wartości z 2006 roku i dużo gorsze od najlepszych, jakie odnotował CBOS w kwietniu 2008 roku, kiedy to proporcje pesymistów, optymistów i osób oceniających sytuację krajowego rynku pracy jako ani dobrą ani złą, wyrównały się i wynosiły po 1/3 ogółu badanych.

¹⁹ Pytanie „Jak określił(a) by Pan(i) sytuację na rynku pracy w Pana(i) miejscowości lub okolicy?” CBOS zadaje co miesiąc w badaniu „Aktualne problemy i wydarzenia”, prowadzonym na reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

²⁰ Na pytanie „Czy liczy się Pan(i) z możliwością utraty pracy(np. zwolnienia, bankructwa, upadku, likwidacji zakładu, gospodarstwa itp.)?” odpowiadały osoby mające pracę: zatrudnieni, rolnicy i osoby pomagające w prowadzeniu gospodarstwa, pracujący na własny rachunek oraz emeryci i renciści pracujący w niepełnym wymiarze godzin.

rachunek, w sektorze prywatnym poza rolnictwem, deklarujących najniższe dochody per capita i źle oceniających własne warunki materialne.

Osoby pozostające bez pracy nie tworzą jednolitej grupy. Obok osób biernych zawodowo istnieje spora rzesza bezrobotnych, z których tylko część wyczerpuje cechy z definicji osoby bezrobotnej, stosowanej przez publiczne służby zatrudnienia. Osoba bezrobotna to taka, która jest zarejestrowana w urzędzie pracy, jest gotowa podjąć pracę i aktywnie jej poszukuje. Rzeczywistość dobrze oddają wyniki ogólnopolskiego badania, jakie NBP²¹ prowadzi od kilku lat. Ponad 80% zarejestrowanych osób bezrobotnych uczestniczących w badaniu NBP deklarowało gotowość do podjęcia zatrudnienia oraz aktywnie poszukiwało pracy, jakkolwiek tylko część z nich wykorzystywało skuteczne metody poszukiwania pracy²².

Oczekiwane przez bezrobotnych warunki zatrudnienia, choć nie odbiegają w istotny sposób od realiów rynkowych, bywają dla nich ograniczeniem w dostępie do pracy. Struktura oczekiwań płacowych osób bezrobotnych nie odbiega znacząco od stawek rynkowych, lecz osoby o najniższych kwalifikacjach obniżają swoje oczekiwania płacowe zbyt wolno, co wydłuża okres poszukiwania pracy. **Osoby bezrobotne relatywnie często przejawiają gotowość dojeżdżania do pracy, co wskazuje na ich znaczną mobilność.** Osoby, które są skłonne podjąć pracę wyłącznie blisko miejsca zamieszkania zazwyczaj uzasadniają to obiektywnymi czynnikami (koszty dojazdu lub opieka nad osobami zależnymi). Osoby skłonne dojeżdżać oczekują nieco wyższej płacy, niż przeciętne wskazania bezrobotnych (o ok. 7%).

Osoby bezrobotne, które utrzymują się z pieniędzy transferowanych od emigrantów zarobkowych oraz ci, którzy nie uzyskali skutecznego wsparcia w znalezieniu pracy ze strony urzędu pracy i sami mimo starań nie zdobyli zatrudnienia, mają skłonność do dezaktywizacji. Wśród tych ostatnich częste jest przekonanie, że ich kwalifikacje nie odpowiadają zapotrzebowaniu pracodawców. Około 40% osób bezrobotnych, które brały udział w badaniu NBP w 2011 roku ocenia, że pracodawcy nie są zainteresowani pracownikami o posiadanych przez nich kwalifikacjach. Spośród tej grupy zaledwie 25% (głównie osoby z wyższym wykształceniem) skłonnych jest samodzielnie sfinansować przekwalifikowanie, a około 30% osób (głównie o niższych kwalifikacjach) planuje nie podejmować żadnych działań w tym zakresie. Łącznie niemal 12% bezrobotnych byłoby z własnej inicjatywy zainteresowanych przekwalifikowaniem przy udziale środków publicznych, co jest skalą przekraczającą dotychczasowe alokacje na szkolenia finansowane z Funduszu Pracy oraz Europejskiego Funduszu Społecznego. Widać stąd, że niedopasowania rynku pracy są nadal istotną barierą dla zmniejszenia bezrobocia, a dotychczasowe działania instytucji rynku pracy w obszarze zmniejszenia tych niedopasowań nie są wystarczające.

²¹ Badanie Ankietowe Rynku Pracy. Raport 2011, NBP 2011.

²² Autorzy raportu NBP jako skuteczne metody poszukiwania pracy określili przeglądanie ofert pracy w mediach i kontakt z pracodawcami (wysyłanie ofert i udział w rozmowach kwalifikacyjnych), natomiast przeglądanie ofert pracy dostępnych w PUP lub wypytywanie znajomych o wakaty zaklasyfikowali jako sposoby mało skuteczne, czy też jako „bierne poszukiwanie pracy”.

3.5 Firmy

Struktura podmiotów gospodarczych w Małopolsce

- W 2011 roku nastąpił dalszy wzrost liczby podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w Małopolsce, był on jednak słabszy, niż w poprzednich latach. Zarejestrowano mniej nowych firm, zwłaszcza osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą. Jednocześnie wzrosła liczba firm wyrejestrowanych, a także podmiotów, które zawiesiły działalność.
- W porównaniu z 2010 rokiem w połowie powiatów spadła liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych, a w pozostałych powiatach wzrost liczby firm był zdecydowanie niższy.
- Struktura branżowa małopolskiej gospodarki nie uległa znaczącym zmianom. Nadal ponad ¼ firm zajmowała się handlem i naprawą pojazdów samochodowych, 1/8 budownictwem, 1/10 przemysłem, a co 11. działalnością profesjonalną, naukową i techniczną.

Na koniec 2011 roku w rejestrze REGON w Małopolsce zarejestrowanych było 331 595 podmiotów gospodarki narodowej²³. Niewielki przyrost liczby zarejestrowanych podmiotów w stosunku do poprzedniego roku (o 232) wynikał zarówno ze zmniejszenia liczby podmiotów nowo zarejestrowanych, jak i wzrostu liczby podmiotów wykreślonych z rejestru. Na wzrost liczby skreśleń w 2011 r. miała wpływ aktualizacja rejestru REGON w oparciu o informacje o osobach zmarłych uzyskane z rejestru PESEL oraz aktualizacja w oparciu o informacje z Krajowego Rejestru Sądowego o podmiotach wykreślonych z KRS²⁴. Zatem zmniejszenie liczby zarejestrowanych podmiotów gospodarczych nie było wyłącznie wynikiem pogorszenia warunków prowadzenia działalności gospodarczej, ale też urealnienia rejestru.

Podmioty gospodarki narodowej nowo zarejestrowane w rejestrze REGON w Małopolsce

	ogółem	w tym						
		spółki	w tym				spółdzielnie	osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą
			handlowe	w tym		cywilne		
				akcyjne	z o.o.			
I-XII 2010 r.	36 383	3 148	1 940	16	1 592	1 200	10	31 656
I-XII 2011 r.	30 463	3 212	2 177	29	1 714	1 023	20	26 245
zmiana rok do roku	83,7%	102%	112,2%	181,3%	107,7%	85,3%	200%	82,9%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Informacji sygnałnej nr 2/2012 Urzędu Statystycznego w Krakowie.

²³ Informacja sygnałna nr 2 Podmioty gospodarki narodowej w rejestrze REGON w województwie małopolskim. Stan na koniec 2011 roku, Urząd Statystyczny w Krakowie, luty 2012.

²⁴ Aktualizacja rejestru REGON miała związek z utworzeniem z dniem 1 lipca 2011 roku Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej (CEIDG).

Jedną z przyczyn zmniejszenia się liczby nowych działalności zakładanych przez osoby fizyczne było ograniczenie dotacji na rozpoczęcie działalności gospodarczej udzielanych z Funduszu Pracy przez powiatowe urzędy pracy.

Podmioty gospodarki narodowej wykreślone z rejestru REGON w Małopolsce

	ogółem	w tym							
		przedsię- biorstwa państwowe	spółki	w tym				spół- dzielnie	osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą
				handlowe	w tym		cywilne		
					akcyjne	z o.o.			
I-XII 2010 r.	19 301	3	955	224	5	140	727	13	18 020
I-XII 2011 r.	29 925	3	1 149	415	20	221	733	19	28 342
zmiana rok do roku	155%	100%	120,3 %	185,3%	400%	157,9 %	100,8%	146,2%	157,3%

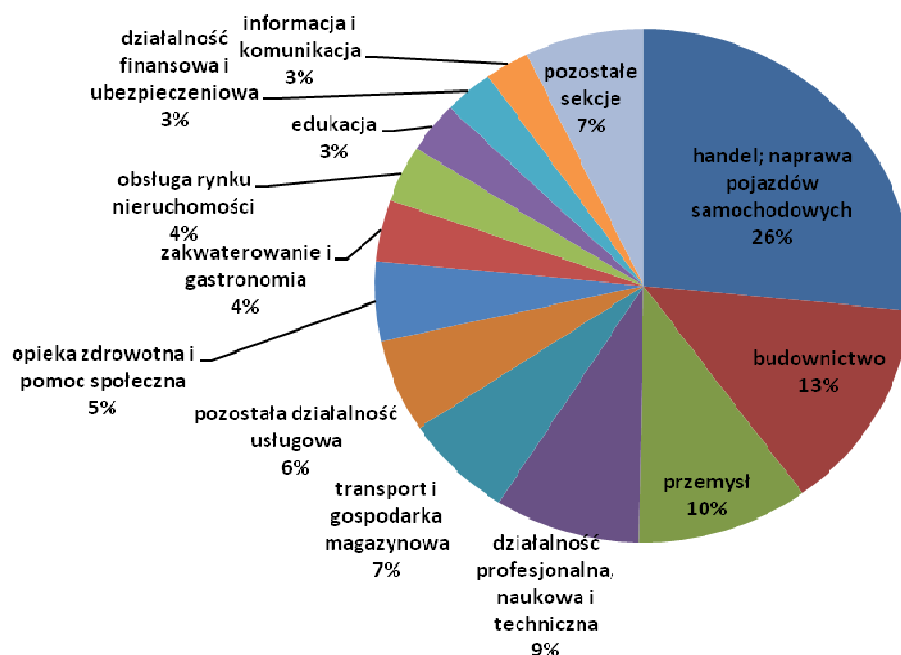
Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Informacji sygnalnej nr 2/2012* Urzędu Statystycznego w Krakowie.

W 2011 roku w Małopolsce zmniejszyła się do 25 liczba przedsiębiorstw państwowych (o 3 w stosunku do roku 2010) oraz do 250 865 osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą (o 2 319, czyli o 0,9%). Wzrosła natomiast liczba spółek, zwłaszcza spółek handlowych, a także spółdzielni, fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych.

Część firm, odczuwając skutki spowolnienia gospodarczego, zawiesiła działalność. W stosunku do końca 2010 roku takich firm przybyło: w całym województwie o 41,2%, zaś w wypadku osób fizycznych – o 44%. Pod koniec 2011 roku ponad 20 tys. zawieszonych firm stanowiło 6,09% zarejestrowanych w Małopolsce, podczas gdy rok wcześniej – 4,31% (na koniec 2010 roku zawieszonych było ponad 14 tys. firm). W przypadku osób fizycznych zawieszoną działalność miało 7,55% podmiotów (rok wcześniej - 5,2%). Osoby fizyczne stanowiły 93,8% wszystkich zawieszonych podmiotów w Małopolsce, rok wcześniej – 92,1%. Firmy, które zawiesiły działalność, miały największy udział w podregionach nowosądeckim i tarnowskim.

Struktura branżowa małopolskiej gospodarki nie uległa istotnym zmianom. Nadal ponad ¼ wszystkich firm zarejestrowanych w Małopolsce stanowiły podmioty prowadzące działalność handlową i w obszarze naprawy pojazdów samochodowych. Drugą pod względem wielkości grupą przedsiębiorstw były firmy budowlane (13%). W sekcjach składających się na przemysł działała co dziesiąta firma w województwie, niewiele mniej (9%) było podmiotów prowadzących działalność profesjonalną, naukową i techniczną.

Struktura podmiotów gospodarczych według sekcji PKD w Małopolsce w 2011 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Informacji sygnałnej nr 2/2012 Urzędu Statystycznego w Krakowie.

W stosunku do poprzedniego roku przybyło firm w sekcjach informacja i komunikacja (o 7,8%) oraz opieka zdrowotna i pomoc społeczna (o 5,5%). Zmniejszenie liczby podmiotów nastąpiło w 7 sekcjach, największe w transporcie i gospodarce magazynowej (o 3,5%), w działalności finansowej i ubezpieczeniowej (o 2,4%) oraz w handlu i naprawie pojazdów samochodowych (o 2,2%).

Spadek liczby zarejestrowanych osób fizycznych był największy w transporcie i gospodarce magazynowej (o 4,1%), działalności finansowej i ubezpieczeniowej (o 3,4%), w sekcji handel i naprawa pojazdów samochodowych (o 3,2%), w działalności związanej z kulturą, rozrywką i rekreacją (o 2,9%) oraz w zakwaterowaniu i gastronomii (o 2,5%). Ubyło także zarejestrowanych w REGON osób fizycznych działających w rolnictwie, leśnictwie, łowiectwie i rybactwie (o 2%), w przemyśle (o 1,6%), a także w budownictwie i w pozostałej działalności usługowej (po 0,4%). Wzrost liczby osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą odnotowano w branżach informacja i komunikacja (o 7,6%), opieka zdrowotna i pomoc społeczna (o 5,9%), edukacja (o 5,3%), w obsłudze rynku nieruchomości (o 2,5%), w działalności profesjonalnej, naukowej i technicznej (2,3%), a także w administrowaniu i działalności wspierającej (1,9%). Ważność procentowych zmian liczby osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą można sobie lepiej uświadomić, gdy weźmie się pod uwagę strukturę wielkości form w poszczególnych sekcjach małopolskiej gospodarki: działalności osób fizycznych stanowią ponad ¾ wszystkich podmiotów gospodarki narodowej w województwie. W przypadku działalności profesjonalnej, naukowej i technicznej oraz transportu i gospodarki magazynowej to aż 91,6%.

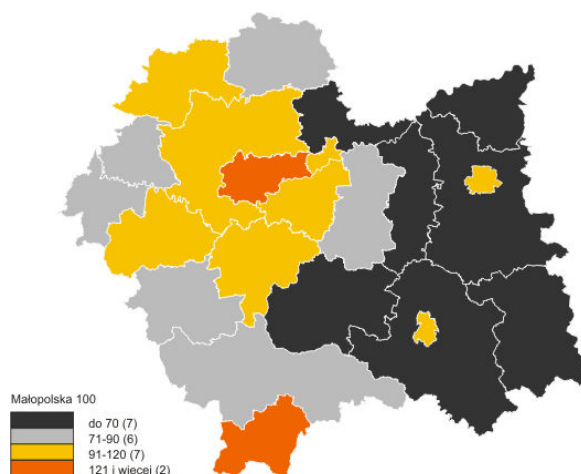
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą w woj. małopolskim według sekcji PKD

Sekcja PKD (2007)	Stan na dzień 31.12.2011 r.	Udział osób fizycznych w liczbie podmiotów gospodarki narodowej
działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	23 638	91,6%
transport i gospodarka magazynowa	20 185	91,6%
działalność finansowa i ubezpieczeniowa	8 924	89,8%
rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	6 084	88,5%
opieka zdrowotna i pomoc społeczna	14 571	87,9%
budownictwo	38 139	85,9%
administrowanie i działalność wspierająca	6 761	80,7%
handel; naprawa pojazdów samochodowych	69 469	78,9%
przemysł	26 617	77,4%
w tym przetwórstwo przemysłowe	25 953	78,9%
zakwaterowanie i gastronomia	9 753	76,1%
informacja i komunikacja	6 358	72,1%
edukacja	5 174	48,7%
pozostała działalność usługowa	9 354	48,3%
działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	2 921	46,0%
obsługa rynku nieruchomości	2 910	24,5%
administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne	7	0,3%
ogółem	250 865	75,7%

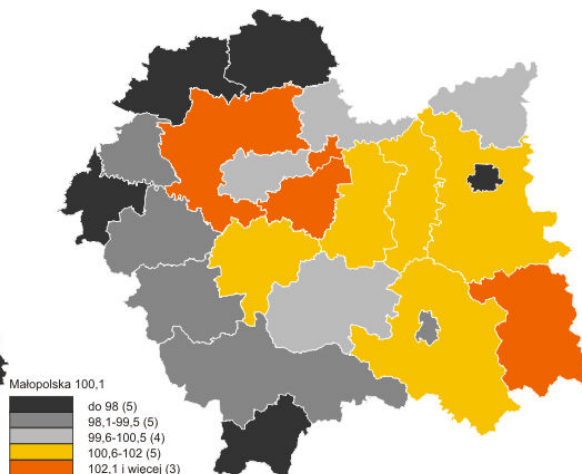
Źródło: Opracowanie własne na podstawie Informacji sygnalnej nr 2/2012 Urzędu Statystycznego w Krakowie.

Pod względem przedsiębiorczości w powiatach sytuacja pogorszyła się w porównaniu z rokiem 2010. W połowie powiatów nadal notowano wzrost liczby zarejestrowanych podmiotów gospodarczych, największy w powiecie gorlickim (o 3,1%), jednak był on zdecydowanie mniejszy, niż w roku 2010, gdy liczba podmiotów wzrosła o 2,8-8,5%. W pozostałych powiatach liczba zarejestrowanych podmiotów spadła, przy czym ubytek firm był największy w powiatach „przemysłowych”: olkuskim (o 3,9%), oświęcimskim (o 2,1%) i miechowskim (o 2%), a także w powiecie tatrzańskim (o 2,3%) i w Tarnowie (o 2%).

Mapa 1 Liczba podmiotów przypadających na 1000 mieszkańców powiatu

Mapa 2 Zmiana liczby zarejestrowanych podmiotów w powiecie w stosunku do 2010 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Informacji sygnałnej nr 2/2012 Urzędu Statystycznego w Krakowie.

Nadal utrzymywał się nierównomierny rozkład wskaźnika przedsiębiorczości, mierzonego liczbą zarejestrowanych firm przypadających na 1000 mieszkańców powiatu. Zdecydowanie najwyższą wartością wskaźnika przedsiębiorczości charakteryzuje się Kraków i powiat tatrzański. Jest on dość wysoki również w Tarnowie i Nowym Sączu oraz w powiatach otaczających Kraków, a także w powiecie olkuskim. We wschodniej części województwa liczba firm nie przekracza 70 na 1000 mieszkańców.

Warunki i efekty gospodarcze działalności firm w Małopolsce

- W Małopolsce dynamika produkcji sprzedanej przemysłu w 2011 r. była nieco niższa niż notowana w roku poprzednim, ale kształtowała się korzystniej od średniej krajowej.
- Produkcja sprzedana budownictwa w Małopolsce wzrosła w porównaniu z poprzednim rokiem o 18,5%, choć tempo tego wzrostu było nieco niższe, niż w 2010 r. Jednocześnie dużo szybciej rosła produkcja budowlano-montażowa (o 30,8% wobec wzrostu o 7,2% w 2010 r.).
- W Małopolsce zarówno sprzedaż detaliczna, jak i hurtowa rosły szybciej niż w roku 2010.
- Wydajność pracy (mierzona produkcją sprzedaną na 1 zatrudnionego) w przemyśle i w budownictwie wzrosła w porównaniu z rokiem poprzednim odpowiednio o 8,2% i 7,8%.
- W 2010 roku wartość eksportu stanowiła niewiele ponad jedną piątą PKB województwa małopolskiego. Małopolska notowała ujemne saldo handlu zagranicznego w większości branż.
- Wartość bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Małopolsce w latach 1989-2010 stanowiła około 8% ogółu inwestycji w kraju, co potwierdza wysoką atrakcyjność inwestycyjną regionu.
- Innowacyjność firm działających w regionie jest niższa od ich potencjału w tym zakresie.

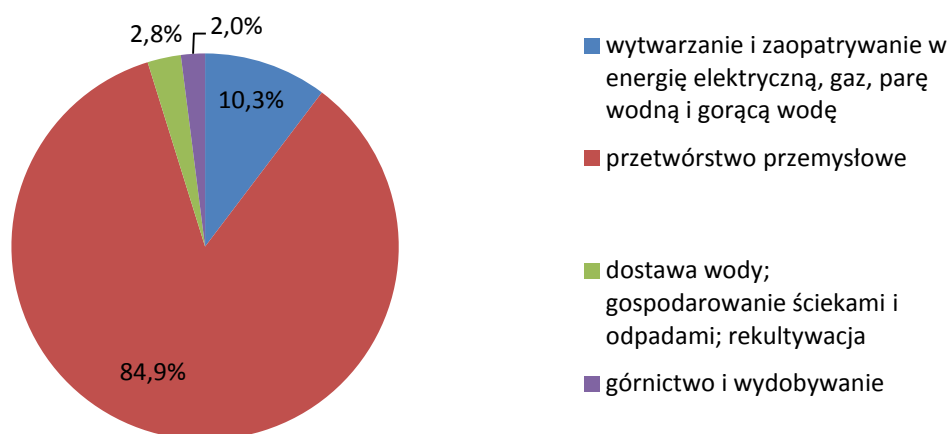
W rozdziale dotyczącym nastrojów uczestników rynku pracy opisano, w jaki sposób koniunktura i przewidywania przedsiębiorców dotyczące ich przyszłej sytuacji, mogą wpływać na wyniki gospodarcze. Tutaj zaprezentowane zostaną realne wyniki

przedsiębiorstw: poziom produkcji i sprzedaży, wydajność pracy, a także wpływ kontaktów i powiązań międzynarodowych na sytuację regionu. Inwestycje zagraniczne świadczą o atrakcyjności gospodarki i warunków działalności w danym regionie, innowacyjność z kolei jest warunkiem dalszego rozwoju i może uniezależnić gospodarkę i rynek pracy od tych dużych pracodawców, dla których głównym argumentem za lokalizacją firmy czy jej zmianą jest duża dostępność taniej siły roboczej.

Wskaźniki gospodarcze

W 2011 roku w małopolskim przemyśle przychody ze sprzedaży wyrobów i usług wyniosły 71 403,3 mln zł, przez co zwiększyły się w skali roku (w cenach stałych) o 14,9%, wobec wzrostu o 20,4% w 2010 r. (w kraju produkcja przemysłowa wzrosła w omawianym okresie o 7,7%)²⁵. Wzrost produkcji w ujęciu rocznym odnotowano we wszystkich sekcjach należących do przemysłu. Największy wzrost wystąpił w wytwarzaniu i zaopatrywaniu w energię elektryczną, gaz, parę wodną i gorącą wodę - o 45,5%. W górnictwie i wydobywaniu sprzedaż produkcji zwiększyła się o 13,6%, w przetwórstwie przemysłowym o 13,3%, a w dostawie wody; gospodarowaniu ściekami i odpadami; rekultywacji o 4,1%. Zmianie w stosunku do 2010 r. uległa struktura produkcji sprzedanej: zwiększył się udział sekcji wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną i gorącą wodę (o 1,9 p.p.), zaś udział pozostałych sekcji przemysłu zmniejszył się. Najbardziej, bo o 1,6 pkt. proc., zmalał udział przetwórstwa przemysłowego. W przypadku dostawy wody; gospodarowania ściekami i odpadami; rekultywacji udział zmniejszył się o 0,2 pkt proc., a górnictwa i wydobywania o 0,1 pkt proc.

**Struktura produkcji sprzedanej przemysłu wg sekcji
w 2011 roku w woj. małopolskim**

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Komunikatu nr 12 Urzędu Statystycznego w Krakowie.

Produkcja artykułów spożywczych (stanowiąca 14,3% produkcji sprzedanej przemysłu) była o 8,0% większa niż w roku poprzednim. Wśród pozostałych działów o znaczącym udziale

²⁵ Komunikat nr 12 o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa małopolskiego, Urząd Statystyczny w Krakowie, grudzień 2011.

w przychodach ze sprzedaży wyrobów i usług w przemyśle wzrost odnotowano m.in. w produkcji wyrobów z gumy i tworzyw sztucznych (o 19,9%), produkcji metali (o 19,1%), a także w produkcji chemikaliów i wyrobów chemicznych (o 7,7%).

Wydajność pracy w przemyśle, mierzona produkcją sprzedaną na 1 zatrudnionego wyniosła w 2011 r. 394,0 tys. zł, tj. o 8,2% więcej niż w roku poprzednim.

W budownictwie przychody ze sprzedaży produkcji i usług w okresie styczeń-grudzień 2011 r. osiągnęły wartość **16727,5 mln zł**, z czego **9222,8 mln zł** wypracowała **produkcja budowlano-montażowa**. Jej udział w ogólnej kwocie przychodów ze sprzedaży w sekcji budownictwo wyniósł 55,1% (rok wcześniej - 50,0%). Wysoką dynamikę przychodów ze sprzedaży odnotowano we wszystkich działach produkcji budowlano-montażowej, przy czym największą w robotach budowlanych specjalistycznych (wzrost o 61,5%). W działach budowa obiektów inżynierii lądowej i wodnej oraz budowa budynków, produkcja budowlano-montażowa wzrosła odpowiednio o 31,5% i 14,2%.

Przychody ze sprzedaży przypadające na 1 zatrudnionego w budownictwie uzyskane w 2011 r. wyniosły 365,7 tys. zł i były o 7,8% wyższe niż rok wcześniej (największy wzrost miał miejsce w przedsiębiorstwach prowadzących roboty budowlane specjalistyczne - o 13,2%).

W 2011 r. efekty budownictwa mieszkaniowego w województwie małopolskim kształtowały się na poziomie zbliżonym do roku poprzedniego. Większość mieszkań powstawała i miała powstawać w obrębie Krakowa wraz z jego strefą podmiejską, obejmującą powiaty krakowski i wielicki. Na tym obszarze oddano do użytkowania 53,6% ogółu lokali mieszkalnych w Małopolsce (wobec 57,1% w 2010 r.), wydano 55,9% ogółu pozwoleń na budowę i rozpoczęto 58,8% budów.

W handlu rok 2011 był lepszy od poprzedniego. Osiągnięta przez przedsiębiorstwa handlowe i niehandlowe wartość **sprzedaży detalicznej** w cenach bieżących była o 9,3% większa niż notowana rok wcześniej. Największy wzrost sprzedaży detalicznej w ujęciu rocznym odnotowano w przedsiębiorstwach zajmujących się handlem włóknem, odzieżą, obuwiem (o 12,3%), paliwami stałymi, ciekłymi i gazowymi (o 12,1%), meblami, sprzętem RTV i AGD (o 11,3%). Sprzedaż detaliczna żywności, napojów i wyrobów tytoniowych zwiększyła się o 9,9%, farmaceutyków, kosmetyków, sprzętu ortopedycznego o 6,0%, pojazdów samochodowych, motocykli, części o 3,8%, a prasy i książek o 3,7%. Z kolei **sprzedaż hurtowa** w przedsiębiorstwach handlowych była o 22,7% większa niż w roku poprzednim, a w przedsiębiorstwach hurtowych wzrosła o 26,5%.

Handel zagraniczny w Małopolsce²⁶

W 2009 roku w Polsce nastąpiło załamanie eksportu i importu. Osłabienie eksportu wynikało ze spadku popytu na rynkach wewnętrznych u głównych odbiorców polskiego wywozu, zwłaszcza w krajach starej Unii. Na to zjawisko nałożyła się aprecjacja złotego wobec walut światowych, co wpłynęło na dalsze obniżenie atrakcyjności polskiego eksportu. W konsekwencji Polska odnotowała w 2009 r. spadek wartości eksportu ze 114 do 97 mld euro, jednak w 2010 r. eksport wzrósł ponownie do poziomu 118 mld euro.

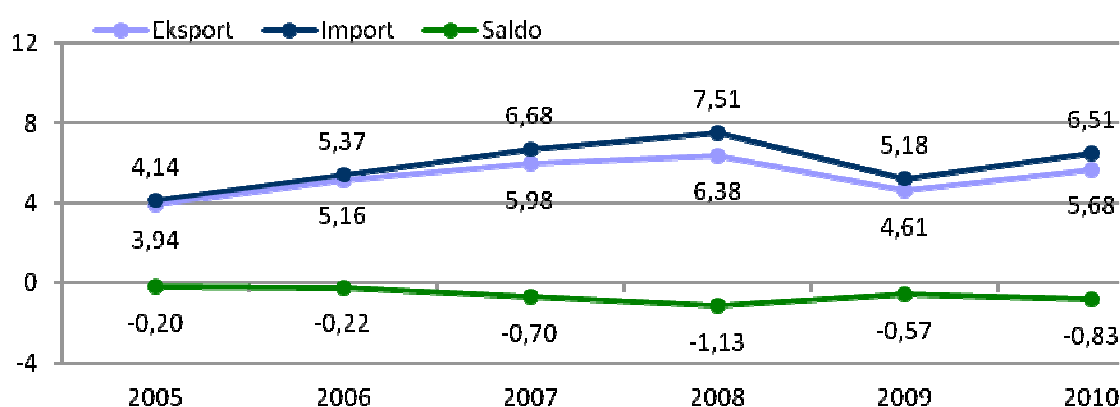
²⁶ Przygotowanie: Małopolskie Obserwatorium Gospodarki.

Część małopolskich przedsiębiorców odwraca się od eksportowego profilu działalności: wartość eksportu stanowiła w 2010 roku niewiele ponad jedną piątą PKB województwa, a jeszcze trzy lata wcześniej wartość wskaźnika przekraczała jedną czwartą (przeciętnie w kraju wartość eksportu stanowi jedną trzecią PKB). Ta rozbieżność między Małopolską a średnią krajową może świadczyć o przeznaczaniu na eksport innego rodzaju produktów – mniej zaawansowanych technologicznie, o relatywnie niewielkiej wartości dodanej, na które popyt jest poddawany silnym wahaniom, zwłaszcza w sytuacji gwałtownych zmian na rynkach. Prawdopodobnie przedsiębiorcy zmniejszyli intensywność kontaktów handlowych z zagranicą i postanowili w większym stopniu opierać się na popycie wewnętrznym.

Ogromna większość wartości małopolskiego eksportu (97%) pochodzi ze sprzedaży produktów przetwórstwa przemysłowego i z działalności sektora handlu detalicznego i hurtowego. W wypadku przetwórstwa przemysłowego Małopolska może poszukiwać przewag w produkcji i obróbce wyrobów z kamienia, ceramiki, szkła, skór, metali nieszlachetnych – w tych sektorach jej pozycja już wyraźnie się zaznacza – jak również w produkcji opartej na tworzywach sztucznych. Kierunków specjalizacji można także szukać w obszarach niszowych w sektorze informacji i komunikacji, obsługi sektora dóbr publicznych i usług publicznych (dostawa wody, gospodarowanie ściekami i odpadami) oraz w działalności profesjonalnej, naukowej i technicznej.

Ponad 4/5 małopolskiego eksportu przypada na handel wewnątrzwspólnotowy. Największym partnerem gospodarczym województwa – tak jak w skali całego kraju – są Niemcy. Relatywnie duża część małopolskiego eksportu trafia na rynki nowych państw członkowskich, przede wszystkim do naszych południowych sąsiadów. Mało intensywne kontakty handlowe łączą Małopolskę z Rosją, Ukrainą i Białorusią.

Dynamika handlu zagranicznego Małopolski w latach 2005–2010 (mld euro)

Źródło: Małopolskie Obserwatorium Gospodarki, *Handel zagraniczny w Polsce i Małopolsce*, Kraków, 2011 r.

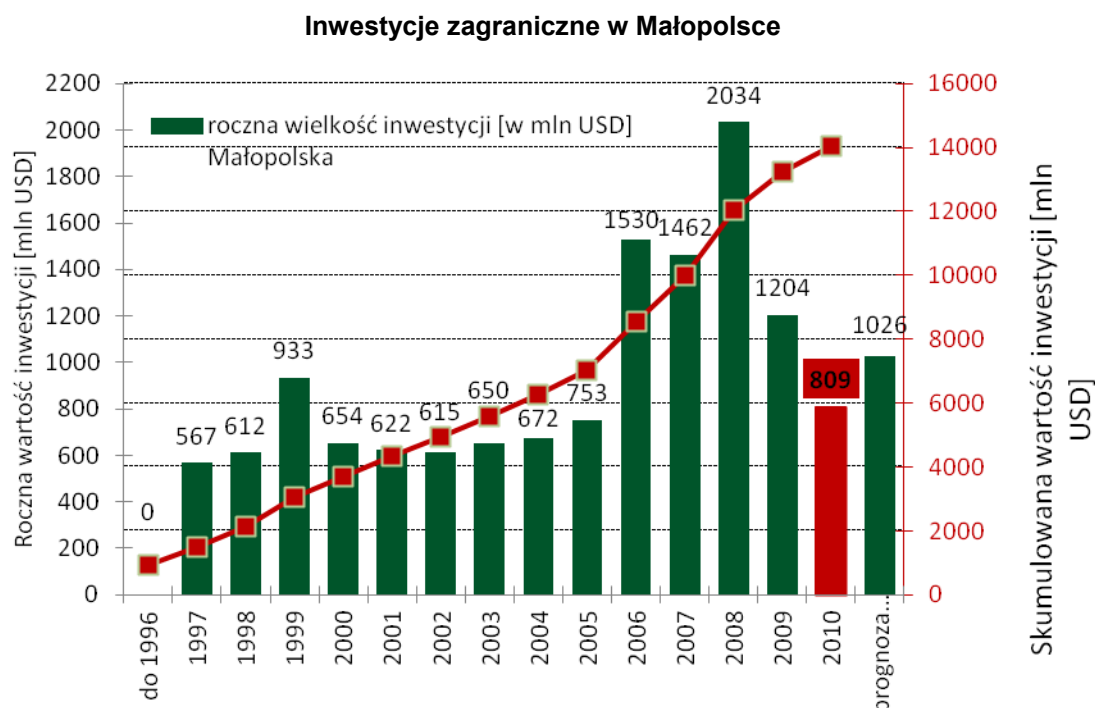
Małopolska sprowadza zza granicy przede wszystkim wyroby przemysłu przetwórczego oraz produkty oferowane przez handel detaliczny i hurtowy – łącznie ich wartość stanowi 95% całego małopolskiego importu. W porównaniu ze średnią krajową w małopolskim imporcie zaznacza się działalność z sektora hotelarstwa i gastronomii oraz z edukacji. W 2010 roku odnotowano także ponadprzeciętny popyt importowy na usługi związane z działalnością profesjonalną, naukową i techniczną. Struktura zaawansowania branż, z których pochodzą importowane produkty, jest zbliżona do eksportu – relatywnie mały udział mają w niej

produkty branży wysokich technologii. Ponad cztery piąte importu odbywa się w ramach wymiany wewnątrzwspólnotowej. Głównym źródłem importu są Niemcy. Zdecydowanie częściej niż w skali całego kraju Małopolska importuje dobra z nowych państw unijnych, mniejsze kontakty ma natomiast z państwami zza wschodniej granicy.

Małopolska notuje ujemne saldo handlu zagranicznego w większości branż. Wyjątkiem jest przemysł przetwórczy oraz mniejsze sektory, jak dostawa wody i gospodarka odpadami, górnictwo, rolnictwo, a także administracja. Pogłębia się ujemne saldo w handlu detalicznym i hurtowym. W 2010 roku handel wewnątrzgałęziowy stanowił prawie 2/3 towarowej wymiany zagranicznej (co jest wynikiem przeciętnym w porównaniu z innymi województwami), zaś po wliczeniu sektorów gospodarki niematerialnej niewiele ponad 50%.

Inwestycje zagraniczne²⁷

Wartość bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ; *foreign direct investment*, FDI) zrealizowanych w Małopolsce w latach 1989-2010 wyniosła 14 052 mln USD (co stanowiło około 8% ogółu inwestycji w kraju²⁸), zaś 2010 roku - 809 mln USD. To dość istotne zmniejszenie strumienia inwestycji w porównaniu z latami 2006-2008, kiedy aktywność zagranicznych firm w regionie była największa. Wartość kapitału zainwestowanego w 2010 roku zbliżyła się do poziomu sprzed 2006 roku. Spadek napływu inwestycji zagranicznych w latach 2009-2010 wynikał przede wszystkim ze światowego kryzysu gospodarczego i związanego z nim braku środków finansowych na inwestycje oraz z niepewności co do dalszego rozwoju sytuacji na rynkach światowych. Skutkiem było wstrzymanie lub rezygnacja z wielu projektów inwestycyjnych.

Źródło: Małopolskie Obserwatorium Gospodarki, *Inwestorzy zagraniczni w Małopolsce w 2009 i 2010 roku*

²⁷ Przygotowanie: Małopolskie Obserwatorium Gospodarki.

²⁸ Badanie obejmowało podmioty, które na terenie województwa małopolskiego zainwestowały kapitał w wysokości co najmniej 1 mln USD na koniec 2010 roku lub zatrudniały co najmniej 50 osób na koniec 2010 roku.

W strukturze sektorowej nakładów w 2010 roku przeważały inwestycje w przemysł i budownictwo, zaś największe ich zmniejszenie odnotowano w energetyce. W 2010 roku większe nakłady w usługach przeznaczono na działalność profesjonalną, naukową i techniczną oraz na inwestycje na rynku nieruchomości. W sektorze handlowym inwestycje powróciły do poziomu z 2008 roku.

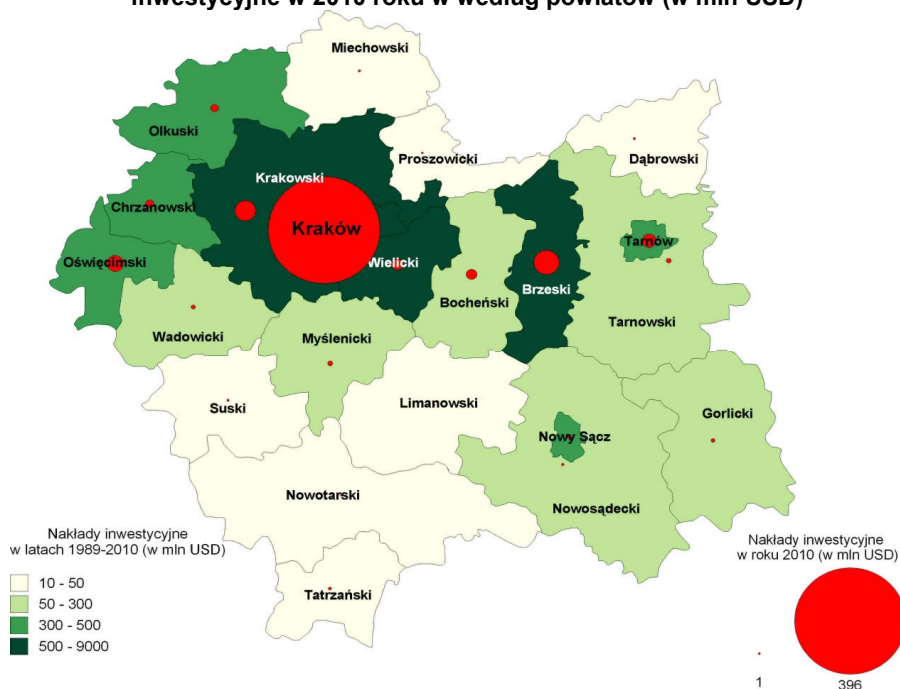
Wartości nakładów bezpośrednich inwestycji według branży działalności w 2010 roku (w mln USD)

Źródło: Małopolskie Obserwatorium Gospodarki, *Inwestorzy zagraniczni w Małopolsce w 2009 i 2010 roku*, Kraków 2011 rok

Nakłady inwestycyjne są silnie skoncentrowane przestrzennie, przede wszystkim w Krakowskim Obszarze Metropolitalnym (KOM). Około 68% inwestycji zagranicznych w województwie w 2010 roku skupionych było w 3 powiatach: w Krakowie (gdzie w 2010 roku trafiło 48% kapitału zaangażowanego w regionie) oraz w powiatach krakowskim i brzeskim. W analizowanym okresie do pozostałych 19 powiatów regionu trafiło łącznie jedynie 1/4 wartości inwestycji.

Wartości nakładów bezpośrednich inwestycji według powiatów 1989-2010 (w mln USD) oraz nakłady inwestycyjne w 2010 roku w według powiatów (w mln USD)

Źródło: Małopolskie Obserwatorium Gospodarki, *Inwestorzy zagraniczni w Małopolsce w 2009 i 2010 roku*, Kraków 2011 rok

Innowacyjność

Władze kraju i Małopolski szanse na rozwój regionu upatrują w innowacyjności gospodarki. Analizy i badania²⁹ prowadzone w tym zakresie w ramach projektu Małopolskie Obserwatorium Gospodarki wskazują na duży potencjał i jego stosunkowo niewielkie wykorzystanie. Według badań GUS w latach 2008-2010 działalność innowacyjną prowadziło około 30% operujących w Małopolsce przedsiębiorstw przemysłowych z kapitałem zagranicznym. Choć w porównaniu z latami 2005 i 2007 to spory spadek (wtedy aktywność innowacyjną prowadziła połowa zarejestrowanych w Małopolsce przedsiębiorstw przemysłowych z kapitałem zagranicznym), to firmy zagraniczne średnio dwukrotnie częściej angażują się w działalność innowacyjną, niż prywatne przedsiębiorstwa przemysłowe w województwie małopolskim. Ponadto przedsiębiorcy z kapitałem zagranicznym prowadzący działalność w Małopolsce i ponoszący nakłady na badania i rozwój oraz innowacje, w Polsce wydają na te cele mniej, niż w innych krajach, w których działają. Na ogół innowacje, które wprowadzają w swoich polskich oddziałach i firmach są przenoszone z innych krajów, a nie wypracowywane w Polsce. Niemniej taka działalność innowacyjna ma znaczenie dla regionu, bowiem przekazując swoim pracownikom wiedzę o nowoczesnych technologiach, przyczyniają się do podnoszenia kwalifikacji pracowników w regionie, a także do rozprzestrzenienia się tej wiedzy wraz z rotacją pracowników, którzy wnoszą innowacje do kolejnych przedsiębiorstw.

3.6 Zatrudnienie

W 2011 r. w województwie małopolskim rośnie zatrudnienie w sektorze przedsiębiorstw, przy czym dynamika przeciętnego zatrudnienia była wyższa niż w - również wzrostowym - roku 2010 i korzystniejsza niż w kraju.

Pod względem zatrudnienia najbardziej urosły branże zajmujące się wytwarzaniem i zaopatrywaniem w energię, gaz, parę wodną i gorącą wodę, hotelarsko-gastronomiczna oraz budowlana.

W okresie styczeń-grudzień 2011 r. **przeciętne zatrudnienie w sektorze przedsiębiorstw wyniosło 438,4 tys. osób i w skali roku wzrosło o 6,4%** (w kraju odnotowano wzrost o 3,2%). W sektorze publicznym zatrudnionych było 37,6 tys. (o 15,4% mniej niż w 2010 roku), a w sektorze prywatnym - 400,8 tys. osób (o 9% więcej, niż w roku poprzednim).

Wzrost przeciętnego zatrudnienia nastąpił w większości sekcji PKD. Największe wzrosty odnotowano w wytwarzaniu i zaopatrywaniu w energię elektryczną, gaz, parę wodną i gorącą wodę (o 25,7%), zakwaterowaniu i gastronomii (o 14,5%), budownictwie (o 10,0%), działalności profesjonalnej, naukowej i technicznej oraz w transporcie i gospodarce magazynowej (po 9,8%). Spadek zatrudnienia miał miejsce w górnictwie i wydobywaniu (o 8,2%), a także w administrowaniu i działalności wspierającej (o 0,9%).

²⁹ Inwestorzy zagraniczni w Małopolsce 2009-2010, Małopolskie Obserwatorium Gospodarki, Kraków 2011.

W przetwórstwie przemysłowym w Małopolsce przeciętne zatrudnienie zwiększyło się o 4,4%. Wzrost zatrudnienia w skali roku wystąpił w 14 spośród 24 działów tej sekcji, w tym m.in. w poligrafii i reprodukcji zapisanych nośników informacji (o 45,2%), produkcji papieru i wyrobów z papieru (o 25,6%), produkcji wyrobów z gumy i tworzyw sztucznych (o 19,2%) oraz w pozostałej produkcji wyrobów (o 17,7%). Mniejszą liczbę zatrudnionych odnotowano m.in. w działach: produkcja wyrobów farmaceutycznych (o 11,2%), produkcja wyrobów tekstylnych (o 10,6%), produkcja maszyn i urządzeń (o 10,3%), produkcja napojów (o 6,0%).

W 2011 r. w sektorze przedsiębiorstw przepracowano łącznie 768,7 mln godzin, tj. o 6,5% więcej niż w roku poprzednim. Ilość przepracowanego czasu zwiększyła się głównie w sekcjach: wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną i gorącą wodę (o 25,7%), zakwaterowanie i gastronomia (o 13,5%), budownictwo (o 12,1%) oraz transport i gospodarka magazynowa (o 11,6%). Mniejszą liczbę godzin przepracowano w górnictwie i wydobywaniu (o 5,5%), a także w administrowaniu i działalności wspierającej (o 1,2%).

3.7 Wynagrodzenia

- Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w sektorze przedsiębiorstw wzrosło w ujęciu rocznym o 6,4% do 3313,51 zł. Wzrostowi wynagrodzeń towarzyszył wzrost cen. W IV kwartale 2011 r. wskaźnik cen towarów i usług konsumpcyjnych względem analogicznego okresu 2010 r. wyniósł 104,4 (w Polsce 104,6). Oznacza to realny wzrost płac w regionie (wzrost wynagrodzeń przewyższył inflację).
- Stosowane przez firmy metody redukcji kosztów działalności polegają najczęściej na obniżaniu lub likwidacji zmiennych elementów wynagrodzeń, a także na zmianie warunków pracy (w tym przejście na umowy cywilno-prawne).

W 2011 r. przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w sektorze przedsiębiorstw w województwie małopolskim rośnie szybciej niż w latach poprzednich. W stosunku do 2010 roku wzrosło ono o 6,4% do **3313,51 zł** (w kraju odnotowano wzrost rzędu 5%). Wzrost wynagrodzeń był nierównomierny. W sektorze publicznym średnia płaca obniżyła się o 1% do kwoty 3881,85 zł, natomiast w sektorze prywatnym była o 8,1% wyższa osiągając poziom 3260,21 zł.

Między branżami wystąpiły duże różnice zarówno w wysokości płac, jak i w tempie ich zmian. W odniesieniu do roku poprzedniego wzrost wynagrodzeń wystąpił we wszystkich sekcjach PKD, poza działalnością profesjonalną, naukową i techniczną (spadek o 0,1%). Przeciętne płace wzrosły zwłaszcza w górnictwie i wydobywaniu (o 11,9%), administrowaniu i działalności wspierającej (o 11,0%), pozostałej działalności usługowej (o 9,7%) oraz w budownictwie (o 9,1%).

W przetwórstwie przemysłowym średnie wynagrodzenie było wyższe o 6,4%. Spośród działów tej sekcji o znaczącym udziale w zatrudnieniu ogółem, największą dynamikę płac w skali roku odnotowano w produkcji: pojazdów samochodowych, przyczep i naczep (wzrost o 7,2%), wyrobów z gumy i tworzyw sztucznych (o 6,0%), a także wyrobów z metali (o 5,0%).

Płace wyższe niż średnia w województwie otrzymywali m.in. zatrudnieni w sekcjach: informacja i komunikacja (5729,08 zł), wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną i gorącą wodę (5319,41 zł) działalność profesjonalna, naukowa i techniczna (4917,41 zł) oraz górnictwo i wydobywanie (4782,27 zł). Najniższe wynagrodzenie wypłacano pracownikom w sekcjach: administrowanie i działalność wspierająca (2121,06 zł), zakwaterowanie i gastronomia (2171,28 zł), pozostała działalność usługowa (2628,25 zł). Płace oscylujące wokół średniej wojewódzkiej odnotowano w budownictwie (3388,06 zł), przetwórstwie przemysłowym (3295,55 zł) i w obsłudze rynku nieruchomości (3268,46 zł).

Przeciętne wynagrodzenie godzinowe wyniosło 22,68 zł i było o 6,3% wyższe w skali roku, przy czym w sektorze publicznym zmniejszyło się o 2,2%, podczas gdy w sektorze prywatnym zwiększyło się o 8,2%. Najwięcej za godzinę pracy płacono w sekcjach: informacja i komunikacja - 39,49 zł, wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną i gorącą wodę - 37,57 zł oraz działalność profesjonalna, naukowa i techniczna - 34,02 zł, a najmniej w sekcjach administrowanie i działalność wspierająca, a także zakwaterowanie i gastronomia - po 14,70 zł.

Obserwowalnie niższy w porównaniu z poprzednimi latami wzrost wynagrodzeń jest tłumaczony trudną sytuacją firm, ale też działaniami mającymi obniżyć koszty działalności firm. Zarówno badania NBP³⁰, jak i analizy i konsultacje prowadzone w ramach projektu Małopolskie Obserwatorium Rynku Pracy i Edukacji³¹ wskazują, że zmniejszanie wynagrodzeń jest dla pracodawców rozwiązaniem korzystniejszym, niż ograniczanie zatrudnienia, choć jego stosowanie nie jest równie częste w firmach najmniejszych, jak w MŚP i dużych przedsiębiorstwach. Jak już wspomniano w części dotyczącej nastrojów pracodawców i ich związku z decyzjami o redukcji zatrudnienia, zwolnienie pracowników może na dłuższą metę (w momencie poprawy sytuacji rynkowej i wzrostu zamówień u konkretnego pracodawcy) skutkować problemami z rekrutacją i wzrostem kosztów zatrudnienia. Dlatego pracodawcy na ogół w pierwszej kolejności obniżają czy rezygnują z „ruchomych” części wynagrodzeń – premii, bonusów, dodatków. Część z nich obniża stałe wynagrodzenia, renegegując umowy z pracownikami.

Pracownicy zwykle nie są zadowoleni z obniżki płac, tym bardziej, że w związku z inflacją rosną ich obawy o możliwość utrzymania się za zarobioną kwotę. Trwająca od miesięcy dyskusja publiczna na temat „umów śmieciowych” (nie dających stałego zatrudnienia, nieoskładkowanych i niskopłatnych, choć część dyskutantów jest skłonna objąć tą nazwą wszystkie typy umów inne niż umowa o pracę na czas nieokreślony) zwraca uwagę na **wzrost w całej Europie liczby ubogich pracujących**. Według raportu Komitetu Ochrony Socjalnej Komisji Europejskiej³² co piąta osoba w UE jest zagrożona ubóstwem lub wykluczeniem społecznym. W 2009 roku było to prawie 114 milionów ludzi, z czego 34,3 mln stanowiły osoby bez pracy w różnym stopniu zagrożone ubóstwem i/lub deprawacją materialną. Pozostałe niemal 80 milionów było zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem

³⁰ Badania Ankiety Rynku Pracy. Raport 2011, NBP 2011.

³¹ Problemy rynku pracy, edukacji i przedsiębiorczości w opinii przedstawicieli społeczności lokalnych Małopolski, BCMM Badania Marketingowe na zlecenie WUP w Krakowie, listopad 2011.

³² Społeczny wymiar strategii „Europa 2020”. Sprawozdanie Komitetu Ochrony Socjalnej (2011), Komisja Europejska, Dyrekcja Generalna ds. Zatrudnienia, Spraw Społecznych i Włączenia Społecznego, Luksemburg 2011.

pomimo tego, że nie pozostawały bez pracy. W tej grupie 12,1 milionów osób pracujących żyło w poważnej deprivacji materialnej. Tak duża liczba ludzi żyjących na marginesie społeczeństwa osłabia spójność społeczną i ogranicza potencjał mieszkańców Europy. Jest to szczególnie szkodliwe w okresie, kiedy państwa członkowskie pracują nad wyjściem z kryzysu gospodarczego i finansowego. Polska nie odbiega od średniej dla 27 państw UE pod względem udziału osób zagrożonych ubóstwem³³, natomiast charakteryzuje się niemal dwukrotnie wyższym od średniej unijnej udziałem osób dotkniętych poważną deprivacją materialną³⁴, ale niezagrożonych ubóstwem. Najbardziej zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem są dzieci, osoby starsze, samotne kobiety, samotni rodzice, osoby o niskich kwalifikacjach, bezrobotni, osoby w wieku produkcyjnym biernie zawodowo, w tym niepełnosprawne, osoby zamieszkujące obszary wiejskie i migranci. W oficjalnych statystykach UE w tym kontekście nie ujmuje się mniejszości etnicznych (w tym Romów), jednak niektóre źródła krajowe wskazują, że one również są narażone na duże ryzyko wykluczenia.

Zdaniem Komisji Europejskiej najważniejszymi czynnikami ograniczającymi ubóstwo i wykluczenie społeczne są szybki powrót na ścieżkę wzrostu oraz dobrze przygotowana polityka w dziedzinie zatrudnienia i edukacji, przy jednoczesnej ochronie osób w najtrudniejszej sytuacji przed skutkami działań konsolidacyjnych. Może się jednak okazać, że podejmowane próby uzdrowienia finansów publicznych oraz zreformowania systemów zabezpieczenia społecznego nie wystarczą, by zapewnić Europie wzrost gospodarczy.

Kwestie ubogich pracujących i „umów śmieciowych” skłaniają też do innego spojrzenia na „opłacalność” podjęcia pracy. W tym kontekście praca w szarej strefie czy łączenie bezrobocia lub bierności zawodowej z pobieraniem różnorodnych świadczeń społecznych jawi się osobom, które z przyczyn związanych z ich sytuacją (np. zdrowotną, rodzinną, kwalifikacjami, wiekiem) lub środowiskiem (jak sytuacja na lokalnym rynku pracy) mają utrudniony dostęp do pracy dającej bezpieczeństwo socjalne, jako strategia przetrwania. Jednak zarówno finansowe, jak i społeczne koszty przyjęcia takiej strategii przez pracobiorców stwarzają ogromne zagrożenie dla całej gospodarki i dla sytuacji socjalnej obywateli. Dlatego w ramach działań antykryzysowych niezbędne są strategie aktywnego włączenia, które polegają na połączeniu wsparcia socjalnego z dostępem do rynku pracy i do usług zdrowotnych oraz społecznych. Ich wdrożenie pozwoli na uniknięcie długotrwałego wyłączenia i zwiększy efektywność wydatków socjalnych. W związku z tym należy ułatwiać uczestnictwo w rynku pracy wszystkim, w szczególności grupom najmniej na nim obecnym (w tym kobietom i młodzieży), łączyć pomoc społeczną ze środkami aktywizującymi oraz z dostępem do usług pomagających rozwinać umiejętności niezbędne do powrotu na rynek pracy.

³³ Za zagrożone ubóstwem uznano tu osoby, których dochód jest mniejszy niż 60% mediany dla danego kraju. Jest to relatywna miara ubóstwa, powiązana z dystrybucją dochodu i uwzględniająca wszystkie źródła dochodów pieniężnych.

³⁴ Wskaźnik ten opisuje sytuację osób, które nie mogą sobie pozwolić na dobra uważane za niezbędne do życia na godziwym poziomie w Europie. Odzwierciedla on zarówno dystrybucję zasobów w obrębie kraju oraz różnice w standardach życia, jak i PKB per capita w całej Europie. Przeciętnie 8% mieszkańców Europy doświadcza poważnej deprivacji materialnej, jednak dla niektórych krajów wskaźniki dochodzą do 30%.

3.8 Kapitał ludzki w Małopolsce

Pracujący

- W 2011 roku w regionie, jak i przeciętnie w Polsce rosła liczba osób pracujących, osiągając poziom najwyższy od zmiany ustrojowej.
- W zakresie płci i miejsca zamieszkania struktura pracujących nie uległa zmianie w ostatnim roku. Pogłębił się też trend obniżania udziału osób z grupy najmłodszej (15-24 lata) i najstarszej (powyżej 54. roku życia) w populacji pracujących.
- Małopolska gospodarka w widoczny sposób modernizuje się - zwiększa się udział osób zatrudnionych w usługach kosztem pracujących w rolnictwie. Spowolnienie gospodarcze zahamowało wzrost liczby pracowników sektora przemysłowego.

Według danych BAEL³⁵ w województwie małopolskim w III kwartale 2011 r. liczba pracujących wyniosła 1375 tys., tj. o 4,0% więcej niż przed rokiem. Nadal prawie połowa ludności Małopolski (48,2%) w wieku 15 lat i więcej nie wykonywała pracy – była bezrobotna lub bierna zawodowo.

W strukturze pracujących utrzymały się wieloletnie tendencje przewagi pracujących mężczyzn (52,8%) i mieszkańców miast (51,5%) nad liczbą pracujących kobiet i mieszkańców wsi. W porównaniu z II kwartałem 2010 r. liczba pracujących wzrosła niezależnie od płci i miejsca zamieszkania, przy czym bardziej wśród kobiet (o 6,0%) i w miastach (o 6,6%) niż wśród mężczyzn (o 2,3%) i na wsi (o 1,2%). Natomiast w porównaniu z II kwartałem 2011 r. wystąpił wzrost liczby pracujących wśród kobiet, jak i mieszkańców miast (po 6,0%), a także wśród mężczyzn (o 4,2%) oraz mieszkańców wsi (o 4,1%).

Pod względem wieku, najmniej było pracujących wieku 15-24 lata oraz w grupie 55 lat i więcej. Ich udział w ogólnej liczbie pracujących w III kwartale 2011 r. wyniósł odpowiednio: 9,0% i 12,7%. Biorąc pod uwagę wykształcenie, najmniej było pracujących z wykształceniem gimnazjalnym i niższym (7,0%), a najwięcej - z zasadniczym zawodowym (ponad 29%).

Podobnie jak w poprzednich okresach, w III kwartale 2011 r. w strukturze pracujących według statusu zatrudnienia przeważali pracownicy najemni (1015 tys.). Osoby zatrudnione na podstawie stosunku pracy stanowiły 73,8% ogółu pracujących, tj. o 0,6 pkt. proc. więcej niż przed rokiem. Większość z nich (67,9%) było zatrudnionych w sektorze prywatnym. Wśród pracowników najemnych tylko 20,6% (209 tys.) posiadało umowę na czas określony, a pozostałe 79,4% - na czas nieokreślony. Zwiększyła się liczba pracodawców i pracujących na własny rachunek (o 1,0% do 290 tys.), lecz udział tej kategorii w ciągu roku spadł o 0,6 pkt. do 21,1%. Liczba pomagających członków rodzin wzrosła o 4,5% do 70 tys. Zatem według statusu zatrudnienia wystąpił wzrost liczby pracujących we wszystkich grupach, co znalazło odzwierciedlenie w ogólnym wzroście zatrudnienia.

³⁵ Informacja sygnałowa nr 17 Aktywność ekonomiczna ludności w województwie małopolskim w III kwartale 2011 r., Urząd Statystyczny w Krakowie, grudzień 2011.

W III kwartale 2011 r. sektor prywatny zatrudniał 1049 tys. osób, tj. 76,3% ogółu pracujących, a sektor publiczny - 326 tys. osób (23,7%). W skali roku nastąpił wzrost liczby pracujących w sektorze prywatnym o 4,7%, a w sektorze publicznym - o 1,9%.

Według grup zawodów³⁶ najliczniejszą grupę pracujących w Małopolsce tworzyli nadal specjaliści - 242 tys. osób, następnie robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy - 214 tys. osób oraz pracownicy usług i sprzedawcy - 208 tys. osób. Udział kobiet wśród specjalistów wyniósł 65,3%, a wśród pracowników usług i sprzedawców - 66,8%. W grupie robotników przemysłowych i rzemieślników udział mężczyzn wyniósł aż 89,3%.

Analiza prezentowanych przez GUS w Banku Danych Lokalnych statystyk publicznych dotyczących przedsiębiorstw zatrudniających powyżej 9 osób³⁷ pokazuje, że w małych, średnich i dużych przedsiębiorstwach przez 11 miesięcy 2011 roku (od lutego do grudnia; w styczniu zatrudnienie wyniosło 449 tys.) pracowało ponad 450 tys. osób, z tego 2/5 w przemyśle, ponad 1/4 w handlu i naprawach, 1/9 w budownictwie i 1/7 w usługach (w tym w administrowaniu i działalności wspierającej, w zakwaterowaniu i gastronomii, w działalności profesjonalnej, naukowej i technicznej oraz w obsłudze rynku nieruchomości).

Struktura pracujących w Małopolsce ulega w ostatnich latach widocznej modernizacji. Coraz więcej osób jest zatrudnionych w szeroko pojętych usługach. Widoczny do 2008 roku rozwój sektora przemysłowego wyhamowało ostatnie spowolnienie gospodarcze. Zmniejsza się natomiast systematycznie liczba pracujących w sektorze rolniczym.

Zróżnicowanie kapitału ludzkiego i sytuacja na lokalnych rynkach pracy

Z zawartego w poprzednich rozdziałach opisu sytuacji firm wynika, że choć ogólna sytuacja gospodarcza regionu, podobnie jak całego kraju, jest stosunkowo dobra, we wszystkich istotnych aspektach występuje duże zróżnicowanie terytorialne. Warunki działalności gospodarczej i dostępność pracy jest zdecydowanie najlepsza w Krakowie i jego okolicach, jednak w poszczególnych powiatach przedstawia się odmiennie. Jest to jednocześnie wynikiem i przyczyną dostępności pracowników na lokalnych rynkach pracy.

Pod koniec 2011 roku na zlecenie WUP w ramach projektu Małopolskie Obserwatorium Rynku Pracy i Edukacji zorganizowano serię dyskusji, których celem było **poznanie opinii przedstawicieli społeczności lokalnych** (instytucji związanych z rynkiem pracy i edukacją, a także biznesu) **na temat lokalnego rynku pracy, edukacji i przedsiębiorczości**³⁸. Z dyskusji wyłania się **obraz zróżnicowania sytuacji poszczególnych grup osób w wieku aktywności zawodowej na lokalnych rynkach pracy**.

³⁶ W oparciu o nową Klasyfikację Zawodów i Specjalności z 2010 r.

³⁷ Mniejsze podmioty nie mają obowiązku sprawozdawczego.

³⁸ Problemy rynku pracy, edukacji i przedsiębiorczości w opinii przedstawicieli społeczności lokalnych Małopolski. Raport z prowadzonych dyskusji grupowych, BCMM na zlecenie WUP w Krakowie, listopad 2011 r.

Młodzież	• dostrzegalny wzrost bezrobocia w tej grupie • sytuacja tej grupy na rynku pracy różnicuje się względem płci, wieku i wykształcenia. • duża skłonność do emigracji wśród osób, które wchodzą na rynek pracy i nie mogą znaleźć satysfakcjonującej • główne czynniki zniechęcające ludzi młodych do zaangażowania w zdobywanie doświadczenia zawodowego to: brak pewności dobrej pracy za odpowiednią płacę, staże niejednokrotnie niewłaściwie prowadzone przez pracodawców, a także brak świadomości konieczności nabywania praktyki zawodowej; poprawa w tym zakresie jest zadaniem dla rodziców, pracodawców, szkoły i innych instytucji
Kobiety	• programy pomocowe kierowane do kobiet przynoszą zauważalne efekty w sferze przebudowy świadomości co do podejmowania aktywności zawodowej, również tej na własny rachunek • wiele z nich, korzystając ze wsparcia unijnego, bierze udział w programach szkoleniowych, rozwija własną działalność gospodarczą • mimo równego zaangażowania czy wykształcenia, przy ograniczonym rynku pracy nie mają równych szans zawodowych z mężczyznami • relatywnie chętniej biorą udział w różnego rodzaju szkoleniach, są bardziej zaangażowane i skłonne do udziału w projektach kierowanych do nich, nie przekłada się to jednak bezpośrednio na wzrost zatrudnienia w tej grupie • bezrobocie kobiet jest bardziej akceptowane społecznie niż mężczyzn: niepracująca zawodowo kobieta nie jest postrzegana jako „bezrobotna” lecz zajmująca się domem (z wyboru czy konieczności).
Osoby w wieku 45+	• są mniej skłonni (niż młodszy) do korzystania z programów pomocowych, choć mają mniejsze szanse na pozyskanie pracy, również tzw. dorywczej • nie mają niższych kwalifikacji (np. związanych z nowoczesnymi technologiami) niż młodszy, czasem osoby z tej grupy bardziej aktywnie zdobywają dodatkowe kwalifikacje aby utrzymać swoje miejsce pracy • ich problemy na rynku pracy mogą wynikać z wyższych kosztów ich pracy (np. wyższe oczekiwania płacowe z uwagi na staż pracy) • skorzystanie z emerytur pomostowych, wcześniejszych emerytur dla różnych grup zawodowych (służb mundurowych, górników, itp.) daje możliwości dodatkowego zarobkowania (na rynku lokalnym lub za granicą), jednocześnie zapewniając bezpieczeństwo bytowe, co ma istotne znaczenie, zwłaszcza w sytuacji kryzysu gospodarczego

Jako grupę społeczną najlepiej radzącą sobie w obecnej sytuacji na rynku pracy uczestnicy spotkań wymieniali młodych mężczyzn, pracujących w branży budowlanej. Choć często figurują w rejestrach jako bezrobotni, mogą liczyć na stosunkowo dobre wynagrodzenie i nie mają większych kłopotów ze znalezieniem zatrudnienia (zwykle w szarej strefie). Spośród wyróżnionych grup osób w wieku aktywności zawodowej to właśnie w tej grupie – zdaniem respondentów – najwięcej jest osób otrzymujących znaczne dochody z prac dorywczych, sezonowych, wynagradzanych poza ewidencją. Osoby wchodzące na rynek pracy, zwłaszcza młode kobiety nie będące po studiach technicznych, a także osoby po 50-tym roku życia, słabo wykształcone, mieszkające w mniejszych miejscowościach, to grupy społeczne mające największe problemy ze znalezieniem stałej pracy.

Niewątpliwą zaletą udzielanego ze środków unijnych i krajowych wsparcia dla bezrobotnych w postaci szkoleń i doradztwa jest wzrost ich aktywności społecznej, włączenie ich w życie lokalnej społeczności, które następuje nawet wtedy, gdy efektem udziału w aktywnych

formach wsparcia nie jest zatrudnienie. Jednak przedstawiciele społeczności lokalnych wskazywali, że mimo ujawnienia tego potencjału, nie ma sprzyjających warunków do jego pełnego wykorzystania. Osoby po szkoleniach nie tylko nie zawsze znajdują pracę, ale też często ich inicjatywy społeczne spotykają się z barierami administracyjnymi. To powoduje wzrost frustracji i zmarnowanie potencjału. Rolą instytucji publicznych powinno być tworzenie warunków do wykorzystania tego potencjału – jeśli nie warunków finansowych, to na pewno wsparcia doradczego, prawnego, życzliwości dla działań społecznych.

Obserwowany w ostatnich latach wzrost przedsiębiorczości na rynkach lokalnych jest według przedstawicieli społeczności lokalnych bezpośrednim efektem realizowanych programów pomocowych. Środki na rozpoczęcie działalności gospodarczej w wielu przypadkach przyczyniły się do powstania przedsiębiorstw mających szansę na wieloletnie funkcjonowanie na rynku. Jednak zdaniem przedstawicieli społeczności lokalnych dla części osób dotacje stały się swoistą formą zasiłku dla niepracujących lub pracujących „na czarno”. Ogólnie rzecz biorąc respondenci nieco sceptycznie oceniają przetrwanie przedsiębiorstw zakładanych dzięki wsparciu publicznemu w długim horyzoncie czasowym. W ich ocenie wiele z tych przedsiębiorstw działa jedynie w okresie określonym warunkami przyznania dotacji. Oceny formułowane przez uczestników spotkań dyskusyjnych nie znajdują potwierdzenia w ewaluacjach dotacji na rozpoczęcie działalności gospodarczej. Według badania przeprowadzonego na ten temat w ramach Małopolskiego Obserwatorium Rynku Pracy i Edukacji³⁹ większość podmiotów istnieje zdecydowanie dłużej, niż 12 miesięcy.

Według uczestników spotkań **lokalni pracodawcy, w obawie przed kolejną falą kryzysu, starają się raczej utrzymać zatrudnienie, a jednocześnie zmniejszać koszty zatrudnienia poprzez obniżanie dodatków do płac i oferowanie gorszych warunków płacowych.** Zdaniem respondentów większe zrozumienie konieczności podejmowania działań pozwalających na przetrwanie kryzysu okazują pracownicy zatrudniani w małych przedsiębiorstwach, choć to tam praca etatowa może być najmniej chroniona.

Respondenci zgodnie twierdzili że firmy rodzinne lepiej radzą sobie w sytuacji spowolnienia gospodarczego czy kryzysu. Podawano wiele przykładów przedsiębiorstw rodzinnych, które dobrze prosperują przez wiele lat. W opinii dyskutantów w Małopolsce udział członków rodziny w prowadzeniu działalności gospodarczej jest bardzo duży, co może stanowić o specyfice przedsiębiorczości w tym regionie.

Z kolei dla osób poszukujących pracy jedną z metod radzenia sobie z kryzysem pozostaje emigracja zarobkowa. Respondenci nie obserwują powrotów osób, które wyjechały z Polski w celach zarobkowych. W ich opinii wielu, szczególnie młodych ludzi, w dalszym ciągu poszukuje lepszych perspektyw dla siebie za granicą. Również osoby w średnim wieku kończąc kursy organizowane przez urzędy pracy i instytucje, które otrzymały na ten cel dotacje unijne, wyjeżdżają do pracy poza Polską. Są to najczęściej kobiety po szkoleniach z zakresu opieki nad osobami starszymi, a także mężczyźni mający doświadczenie w branży budowlanej.

³⁹ Dotacje na założenie firmy – wpływ na rynek pracy w Małopolsce, WUP w Krakowie, 2011. <http://obserwatorium.malopolska.pl/files/common/raporty-z-badan/dotacje/dotacje-skrocona.pdf>

Niedobór pracowników o odpowiednich kwalifikacjach

Według badania Manpower Group⁴⁰ 40% pracodawców w Polsce deklarowało trudności ze znalezieniem kandydatów o niezbędnych kwalifikacjach. Odsetek ten był niższy niż w poprzednich latach (51% w 2010 r., 48% w 2009 r., 49% w 2008 r.), niemniej nadal wskazywał na istotny problem na polskim rynku pracy. Na świecie trudności w obsadzaniu stanowisk z powodu braku dostępnych talentów zgłaszała 1/3 badanych pracodawców (34%) i był to najwyższy poziom takich deklaracji od 2007 roku.

Według cytowanego badania w Polsce w 2011 roku niedobór osób o odpowiednich kwalifikacjach w największym stopniu dotyczył wykwalifikowanych pracowników fizycznych, inżynierów oraz operatorów produkcji. Pierwsze miejsce na liście najtrudniejszych do obsadzenia miejsc pracy, tak jak w latach poprzednich, zajmowali wykwalifikowani pracownicy fizyczni. Do tej grupy zawodowej zaliczają się m.in. elektrycy, cieśle, stolarze, murarze, hydraulicy czy spawacze. Wyniki badania wskazywały na rosnący niedobór talentów wśród inżynierów oraz operatorów produkcji (2. i 3. miejsce). Nieznacznie poprawiła się dostępność na polskim rynku pracy menedżerów projektów, którzy z dotychczasowego drugiego miejsca przesunęli się na piąte. Do zawodów, w przypadku których trudno było znaleźć odpowiedniego pracownika, dołączyli technicy, niewykwalifikowani pracownicy fizyczni oraz członkowie zarządu/kadra najwyższego szczebla.

Sytuacja w Małopolsce wyglądała pod tym względem podobnie jak w całym kraju, co potwierdzają wyniki Barometru Zawodów, przygotowywanego przez powiatowe urzędy pracy we współpracy z Obserwatorium Rynku Pracy i Edukacji – projektem WUP w Krakowie. Prognozy na 2012 rok⁴¹, oparte o analizę bieżącej i przyszłej sytuacji na lokalnych rynkach pracy (dokonaną jesienią 2011 roku) wskazywały na deficyt pracowników w zawodach wymagających wysokich kwalifikacji, jak inżynierowie budownictwa, kierownicy budowy, pracownicy ds. finansowo-księgowych ze znajomością języków obcych oraz samodzielni księgowi, a także w specjalnościach robotniczych wymagających specjalnych uprawnień, jak diagności samochodowi, kierowcy samochodów ciężarowych, operatorzy koparek i zwałowarek oraz spawacze metoda MIG/MAG.

3.9 Mobilność Małopolan

- Mieszkańcy Małopolski charakteryzują się przeciętnie stosunkowo dużą, jak na istniejące warunki infrastrukturalne, mobilnością przestrzenną.
- Kryzys w państwach będących najpopularniejszymi kierunkami wyjazdów zarobkowych nie spowodował fali powrotów. Natomiast mniejsza dostępność pracy na lokalnych rynkach skłoniła część osób starszych do wyjazdów zarobkowych, poprzedzonych udziałem w szkoleniach oferowanych w ramach PO KL.

⁴⁰ Niedobór talentów 2011 – podsumowanie wyników dla Polski, Manpower Group, 2011.

⁴¹ Barometr zawodów 2012, WUP w Krakowie, 2012. <http://www.obserwatorium.malopolska.pl/pl/badania-i-analizy/badania-cykliczne/barometr-zawodow.html>

- Dzięki funduszom unijnym w Małopolsce podniósł się poziom upowszechnienia edukacji przedszkolnej, co jest korzystne dla rynku pracy ze względu na aktywizację zawodową kobiet. Niestety brak funduszy w budżetach gmin na utrzymanie istniejących placówek, w tym powstałych w ramach PO KL, zagraża trwałości i utrzymania tendencji wzrostowej w tym zakresie.

Mobilność mieszkańców regionu, szczególnie tych w wieku produkcyjnym, jest istotnym czynnikiem charakteryzującym kapitał ludzki w kontekście rynku pracy. Z uwagi na zakres tego opracowania – gospodarka i rynek pracy – część aspektów mobilności zostanie tu tylko zasygnalizowana. Szersza ich analiza znalazła się w rozdziale dotyczącym edukacji i uczenia się przez całe życie.

Za istotne dla jakości i dostępności kapitału ludzkiego w kontekście rynku pracy należy uznać mobilność zawodową, rozumianą jako gotowość do podnoszenia i zmiany kwalifikacji niezbędnych dla aktywnego uczestnictwa w rynku pracy, mobilność rozumianą jako możliwość podjęcia pracy w sytuacji sprawowania opieki nad osobami zależnymi (dziećmi, chorymi, niepełnosprawnymi, osobami starszymi) oraz mobilność przestrzenną, czyli skłonność do dojazdów bądź zmiany miejsca zamieszkania w celu wykonywania pracy. Każdy z wymienionych rodzajów mobilności nie jest wyłącznie cechą jednostki, ale zależy od uwarunkowań społecznych, infrastrukturalnych i administracyjnych danego terytorium. Tutaj więcej uwagi zostanie poświęcone ostatniemu rodzajowi mobilności.

Biorąc pod uwagę występujące ograniczenia, Małopolanie charakteryzują się dość dużą mobilnością przestrzenną. Z uwagi na ceny mieszkań i ich niedostateczną dostępność w wielu obszarach województwa (tak, jak i w całym kraju) bardziej popularną strategią, niż zmiana miejsca zamieszkania, są **dojazdy do pracy**.

Największy udział dojazdów do pracy ze strefy od pół do jednej godziny występuje w Dobczycach, Tarnowie, Skawinie i Bukownie. Znaczące (powyżej 6% ogółu) dojazdy ze strefy powyżej 1 godziny dojazdu odnotowano w największych ośrodkach: Krakowie i Nowym Sączu, ale również w Dobczycach i Skawinie. W tym ostatnim ośrodku obserwowane jest rozciągnięcie dojazdów aż po Zator, który od zachodu pozostaje również w zasięgu wpływów Oświęcimia. Z kolei Dąbrowa Tarnowska, Miechów, Proszowice, Sucha Beskidzka to izolowane ośrodki, które ze względu na swoje peryferyjne położenie, mimo słabych rynków pracy przyciągają pracowników z zewnątrz, ponieważ w okolicy jest niewiele innych miejsc pracy.

Dostępność komunikacyjna poszczególnych obszarów województwa jest bardzo zróżnicowana: najlepszą dostępnością komunikacyjną charakteryzuje się stolica województwa i jej najbliższa okolica (powiat krakowski), dobra jest sytuacja w powiatach wielickim, bocheńskim i myślenickim, oraz powiatach olkuskim i chrzanowskim, które korzystają z sąsiedztwa ze Śląskiem. Liczba połączeń w transporcie publicznym jest największa w dużych miastach (Krakowie, Tarnowie i Nowym Sączu), zaraz za nimi plasuje się Oświęcim i Chrzanów. Najgorsza jest dostępność komunikacyjna powiatów leżących na wschodnich krańcach województwa: gorlickiego, dąbrowskiego i nowosądeckiego, a także tatrzańskiego. Wpływ na tę sytuację ma niewątpliwie ukształtowanie terenu. Wymienione

powiaty charakteryzują się słabym dostępem do transportu publicznego. Sieć połączeń busów nie pokrywa całego zapotrzebowania na komunikację. Ponadto problemem jest skomunikowanie wewnątrz powiatów (często trudniej jest dojechać do miejscowości w tym samym powiecie, oddalonej o 20-30 km, niż do miasta na drugim końcu województwa).

Szczególnym rodzajem mobilności przestrzennej są **migracje**. Mimo dużego zainteresowania poświęcanego migracjom i dostępności licznych badań, zjawisko to nadal niełatwo jednoznacznie sklasyfikować. Obok czynników indywidualnych, migracja posiada też istotny aspekt publiczny, w ramach którego można wyróżnić cztery wymiary kosztów i korzyści z migracji istotne dla regionu: społeczny, administracyjny, gospodarczy i zatrudnieniowy.

W pierwszym z tych wymiarów migracje wpływają na zmianę struktury demograficznej. Duży ubytek osób w wieku produkcyjnym, zwłaszcza młodych i lepiej wykształconych, nie tylko zmniejsza ich dostępność dla lokalnych rynków pracy, ale też wpływa na stosunki rodzinne. Eurosieroty oraz osoby starsze i niepełnosprawne pozbawione opieki najbliższej rodziny stają się obciążeniem dla instytucji opiekuńczych i szkoły, nieprzygotowanych jeszcze na taką skalę pomocy.

Drugi wymiar – administracyjny – obejmuje obciążenia dla systemów opieki (jak korzystanie przez migrantów z publicznej służby zdrowia i innych form zabezpieczenia społecznego w Polsce, a nie w kraju, w którym migranci płacą podatki, powoduje trudne do oszacowania koszty dla tych systemów publicznych) i edukacji (konieczność zapewnienia dodatkowych lekcji dla dzieci-reemigrantów w celu wyrównania różnic programowych między szkołą polską i w kraju migracji). Dodatkowo brak wiarygodnych statystyk nt. migracji. Rejestry, które mogłyby pokazać skalę migracji są nieaktualne (migranci nie wymeldowują się, a czasem nie zgłaszają wyjazdu w PUP, pozostając w rejestrze bezrobotnych). Potrzeba istnienia danych ilościowych, na których można by oprzeć szacunki wyżej wymienionych kosztów administracyjnych, jest o tyle trudna do zaspokojenia, że badania migracji są na ogół koszt- i czasochłonne, a wyniki badań dotychczas przeprowadzonych nie są wystarczająco reprezentatywne, by na nich opierać decyzje o nakładach finansowych na administrację czy opiekę zdrowotną.

Mniej jednoznacznie można oceniać trzeci i czwarty wymiar migracji. W wymiarze gospodarczym niewątpliwą zaletą jest dopływ pieniędzy z zagranicy, który napędza konsumpcję. Ponadto duża część pieniędzy transferowanych z zagranicy była przeznaczana na inwestycje: zakup nieruchomości, budowa czy remont domu, założenie firmy. To potencjalnie może napędzać lokalne gospodarki. Niestety brak pracy po powrocie uniemożliwia utrzymanie w Polsce i skłania do ponownej migracji, a niezamieszkane domy niszczeją. Z kolei reemigranci, którzy założyli firmę, nie zawsze radzą sobie w lokalnych realiach rynkowych i polskich warunkach prawno-administracyjnych, co zniechęca ich do kontynuacji działalności gospodarczej.

Najbardziej złożone są uwarunkowania i konsekwencje zatrudnieniowe. Prawdopodobnie w latach 2004-2007 emigracja zarobkowa przyczyniła się do zmniejszenia presji na wzrost bezrobocia (tzw. efekt rozgęszczenia), jednak ów wpływ migracji na poziom bezrobocia w kraju był bardzo umiarkowany (na poziomie zagregowanym w zasadzie nieistotny

statystycznie) i trudny do jednoznacznego oszacowania. Wyjazdy zagraniczne ludzi młodych równoważyły nierównowagę na linii system edukacyjny-rynek pracy (tzn. absolwenci wyjeżdżający masowo za granicę nie wchodzili na rynek pracy i tym samym nie zwiększali ryzyka bezrobocia). W trakcie obecnego spowolnienia gospodarczego na obszarach wiejskich i w małych miejscowościach woj. małopolskiego nie obserwuje się fali powrotów, a co najwyżej ograniczenie wyjazdów kolejnych osób. Obok migracji młodych coraz mocniej zaznacza się trend wyjazdów osób starszych, szczególnie kobiet, które przygotowują się do migracji zarobkowej kończąc kursy opiekunów osób starszych, m. in. oferowanych w ramach projektów PO KL i szkoleń PUP. Dla migrantów, którzy za granicą wykonują prace nie wymagające kwalifikacji problemem jest utrata kwalifikacji nabytych w trakcie kształcenia lub pracy w Polsce, zaś kwalifikacje nabyte za granicą na ogół nie są potwierdzone, często też nie przystają do lokalnych rynków pracy w Polsce. Warto jednak pamiętać, że reemigranci z wykształceniem wyższym mogą zyskiwać na migracji (nawet, gdy za granicą pracowali poniżej kwalifikacji), ponieważ wzrost ich kompetencji językowych i w zakresie organizacji i kultury pracy, czynią ich atrakcyjnymi pracownikami dla branży outsourcingowej, rozwijającej się w dużych miastach Polski, w tym w Krakowie. Migracje mają też pośredni wpływ na sytuację członków rodzin migrantów. Jak już wspomniano pozostające w kraju osoby, które żyją z pieniędzy transferowanych z zagranicy, mają skłonność do wycofywania się z aktywności zawodowej.

Ograniczeniem dla mobilności jest też niedostateczna dostępność opieki instytucjonalnej dla dzieci. Dzięki PO KL upowszechnienie edukacji przedszkolnej znacząco wzrosło i w połowie 2011 roku wskaźnik ten w większości gmin przekraczał 40%. Najlepszy dostęp do edukacji przedszkolnej charakteryzował północno-zachodnią Małopolskę, okolice Krakowa i większe miasta. Gorsza sytuacja w części południowo-wschodniej znacząco się poprawia. W dalszym ciągu są na mapie Małopolski gminy, w których do przedszkola chodzi mniej niż 15% dzieci⁴². Niestety sposób finansowania edukacji i planowana w związku z brakiem funduszy likwidacja części przedszkoli oraz niewielkie upowszechnienie form opieki wynikających z nowej ustawy „żłobkowej” może w krótkim czasie ograniczyć lub wyhamować wzrost dostępności opieki nad dziećmi.

⁴² Są to Radziemice, Ślaboszów, Limanowa oraz Lipnica Wielka.

4. DEMOGRAFIA I RYNEK PRACY

4.1 Podsumowanie

- 2011 rok był dla rynku pracy rokiem względnej stabilizacji. W Małopolsce odnotowano korzystniejsze wartości trzech podstawowych wskaźników rynku pracy, tj. współczynnika aktywności zawodowej, wskaźnika zatrudnienia oraz stopy bezrobocia, niż średnio w kraju. Nie zanotowano także dużego wzrostu liczby bezrobotnych w rejestrach PUP.
- W III kwartale 2011 r. wartość **współczynnika aktywności zawodowej** w Małopolsce wyniosła 56,7% i była nieco wyższa niż w Polsce (56,4% - różnica 0,3 p.p.). Powodem tego był fakt, że we wskazanym okresie w skali kraju dużo wolniej rosła liczba pracujących oraz bezrobotnych. W tym samym czasie **wskaźnik zatrudnienia** wyniósł w województwie 51,8%, a w Polsce ustabilizował się na poziomie z poprzedniego roku - 51,1%. **Stopa bezrobocia według BAEL** w 2011 roku pozostała na podobnym w stosunku do poprzedniego roku poziomie zarówno w Małopolsce (8,6%), jak i w kraju (9,3%).
- W 2011 roku w dalszym ciągu malała w Małopolsce liczba osób biernych zawodowo, a rosła liczba pracujących, w związku z czym proporcja osób niepracujących do pracujących wypadła korzystnie (w III kwartale 2011 r. na 1000 osób pracujących przypadało 929 niepracujących, podczas gdy rok wcześniej było to 966 osób).
- Dane powiatowych urzędów pracy dają powód do umiarkowanego optymizmu. W 2011 roku **liczba osób bezrobotnych** zarejestrowanych w powiatowych urzędach pracy wzrosła, ale wzrost ten był nieznaczny i wyniósł 2%. W 2011 roku spadła natomiast liczba ofert pracy – do powiatowych urzędów pracy spłynęło ich o 1/4 mniej niż rok wcześniej. Jedną z bezpośrednich przyczyn tego stanu rzeczy był spadek liczby subsydiowanych miejsc pracy ze względu na ograniczone budżety PUP. To z kolei wynikało ze zmniejszenia środków Funduszu Pracy przeznaczonych na aktywne formy przeciwdziałania bezrobociu.
- W rejestrach PUP w 2011 roku wzrosła liczba kobiet, osób długotrwale bezrobotnych oraz osób po 50. roku życia.
- **Stopa bezrobocia rejestrowanego**, obliczana na podstawie danych z powiatowych urzędów pracy, na koniec 2011 roku wyniosła w Małopolsce 10,5%, co dało województwu czwarte miejsce w rankingu województw pod względem wysokości stopy bezrobocia (po województwach: wielkopolskim, mazowieckim oraz śląskim). Jest to wynik niższy od średniej krajowej o 2 punkty procentowe.
- Bezrobocie jest zróżnicowane terytorialnie. Od lat najniższy poziom stopy bezrobocia utrzymuje się w Krakowie, Tarnowie, powiecie bocheńskim oraz Nowym Sączu, natomiast najwyższa wartość wskaźnika wystąpiła w powiecie dąbrowskim, limanowskim i nowosądeckim. Różnica między Krakowem i powiatem dąbrowskim wyniosła 14,8 punktu procentowego.

Rynek pracy w roku 2012 w opinii pracodawców

Wyniki badań wskazują na to, że w najbliższym czasie sytuacja zatrudnieniowa na rynku pracy znacząco się nie zmieni. Według *Barometru Manpower Perspektyw Zatrudnienia*⁴³, pracodawcy w pierwszym kwartale 2012 r. zamierzają zwiększyć zatrudnienie, ale w niewielkim zakresie. Dla Polski prognoza netto zatrudnienia wyniosła +3% i była najniższa od II kw. 2008 r. (14% pracodawców chciało zatrudniać, a 11% zwalniać). Oznacza to spadek w porównaniu z poprzednim kwartałem o 4 punkty procentowe. W regionie południowym, a więc w Małopolsce i na Śląsku, prognoza ta wyniosła +7% (spadek o 2 p.p. w stosunku do poprzedniego kwartału i wzrost o 1 p.p. w stosunku do analogicznego okresu roku poprzedniego). Nastroje wśród przedsiębiorców – zarówno w kraju, jak i w regionie – są więc umiarkowane. Do sektorów o najbardziej optymistycznych planach zatrudnieniowych na nadchodzący kwartał należą transport i logistyka (+15%), branża finansowo-ubezpieczeniowa wraz z obsługą rynku nieruchomości (+12%), a także budownictwo (+8%). W produkcji przemysłowej więcej pracodawców zamierza zwalniać niż zatrudniać (prognoza wyniosła -1%). W tym przypadku nastroje pracodawców znacznie się pogorszyły w minionym roku (spadek o 14 p.p. w stosunku do I kw. 2011 r.). Wyniki badania Instytutu Badawczego Randstad również wskazują na ogólne pogorszenie się nastrojów wśród pracodawców w Polsce⁴⁴. Wiąże się to przede wszystkim z niepewnością co do przyszłej sytuacji gospodarczej i obawami przed recesją. Pracodawcy postępują więc ostrożnie w zakresie polityki personalnej – większość z nich nie zamierza zmieniać poziomu zatrudnienia w firmie. Z ich przewidywań wynika, że stan stagnacji na rynku potrać może nawet do połowy 2012 roku, nie należy więc spodziewać się w tym czasie widocznych pozytywnych zmian na rynku pracy.

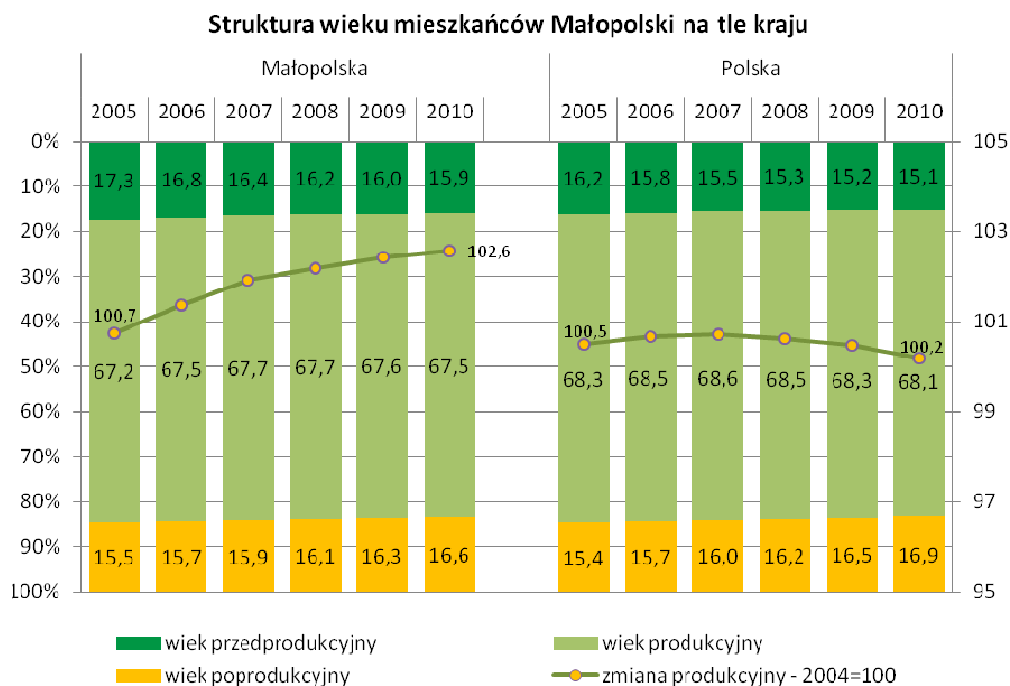
4.2 Demografia

Na koniec 2010 roku Małopolska liczyła 3 310 tys. mieszkańców, czyli o 12 tys. osób więcej niż w poprzednim roku (wzrost o niespełna 0,4%). Był to największy przyrost ludności od 10 lat. Jak podaje Urząd Statystyczny w Krakowie, główną przyczyną wzrostu liczby mieszkańców był dodatni przyrost naturalny, dodatnie saldo migracji stałej oraz dalszy spadek liczby wyjazdów Małopolan za granicę. W efekcie w 2010 roku województwo małopolskie było jednym z dziewięciu województw, w których miał miejsce wzrost liczby ludności w stosunku do roku poprzedniego. Pod względem liczby ludności Małopolska plasowała się na 4. miejscu w kraju – po województwach mazowieckim, śląskim i wielkopolskim. Jej mieszkańcy stanowili 8,7% ogółu ludności Polski, a ich udział stopniowo i systematycznie wzrasta. Charakterystyczne jest również to, że w województwie obserwuje się stopniowy wzrost ludności zamieszkującej tereny wiejskie. W końcu 2010 roku współczynnik ruralizacji, czyli odsetek ludności wiejskiej, wyniósł 50,8%⁴⁵.

⁴³Barometr Manpower Perspektyw Zatrudnienia Q1/2012, źródło: www.manpower.pl

⁴⁴Plany pracodawców 13 fala – informacja prasowa, źródło: www.randstad.pl

⁴⁵Ludność, ruch naturalny i migracje w województwie małopolskim w 2010 roku, Urząd Statystyczny w Krakowie, Kraków: lipiec 2011, http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/krak/ASSETS_2011_ludnosc_2010_pl.pdf

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności*, GUS

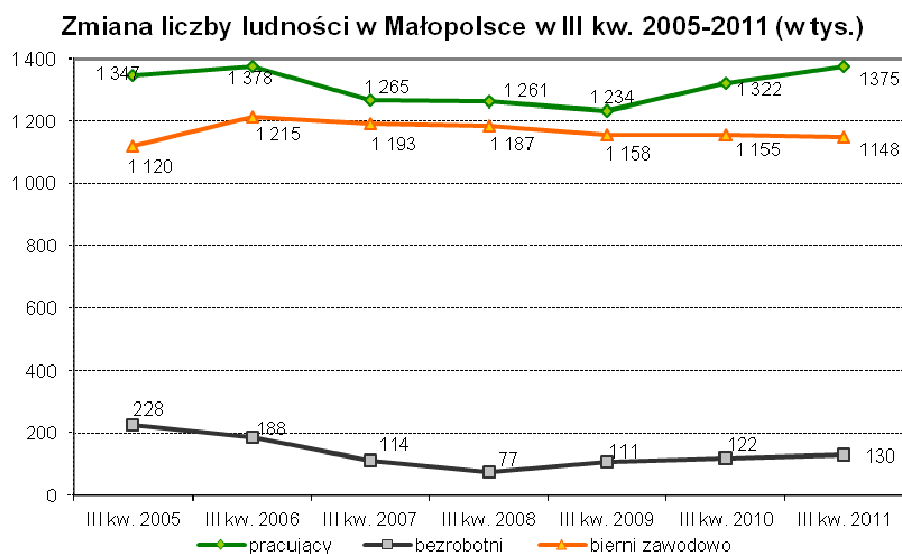
Obok wzrostu liczby ludności w Małopolsce od kilku lat odnotowuje się zmniejszanie populacji dzieci i młodzieży. Mimo to struktura mieszkańców Małopolski nadal jest młodsza niż w całej Polsce. Odsetek osób w wieku przedprodukcyjnym (do 15 lat) w Małopolsce w 2010 roku wynosił 15,9% i był niższy niż rok wcześniej (16,0%). Co charakterystyczne, zarówno w regionie, jak i w całym kraju, ma miejsce stały wzrost liczby i odsetka ludności w wieku poprodukcyjnym (w Małopolsce z 505 994 w 2005 roku, co stanowiło 15,5%, do 550 098, czyli 16,6% w 2010). Jak wskazują prognozy, udział osób w tej grupie ludności będzie wzrastał, co związane jest ze starzeniem się społeczeństwa. Od 2005 roku w województwie rosła również liczba osób w wieku produkcyjnym, jednak od 2007 nie przekłada się to na udział tej kategorii wiekowej w ogóle mieszkańców regionu (w 2011 roku udział wyniósł 67,5%). Mimo to sytuacja jest lepsza niż w całym kraju, bowiem tu od 2008 roku następuje spadek liczby ludności w wieku predysponującym do pracy.

4.3 Rynek pracy

Aktywność zawodowa

Odzwierciedleniem spowolnienia gospodarczego z 2009 roku były zmiany w liczbie ludności aktywnej i biernej zawodowo. W trzecim kwartale 2009 r. nastąpił wzrost liczby osób bezrobotnych o ponad 40% w stosunku do roku poprzedniego. Równocześnie spadła liczba osób pracujących i biernych zawodowo. W 2010 roku sytuacja uległa polepszeniu – pomimo wzrostu liczby bezrobotnych, wzrosła również liczba pracujących i nieznacznie spadła liczba osób biernych zawodowo. Rok 2011 przyniósł dalszy wzrost liczby osób pracujących – o 53 tys., tj. o 4% w stosunku do roku poprzedniego. W tym samym czasie spadła o 7 tys. liczba osób biernych zawodowo (spadek o 0,6%), kosztem wzrostu liczby osób

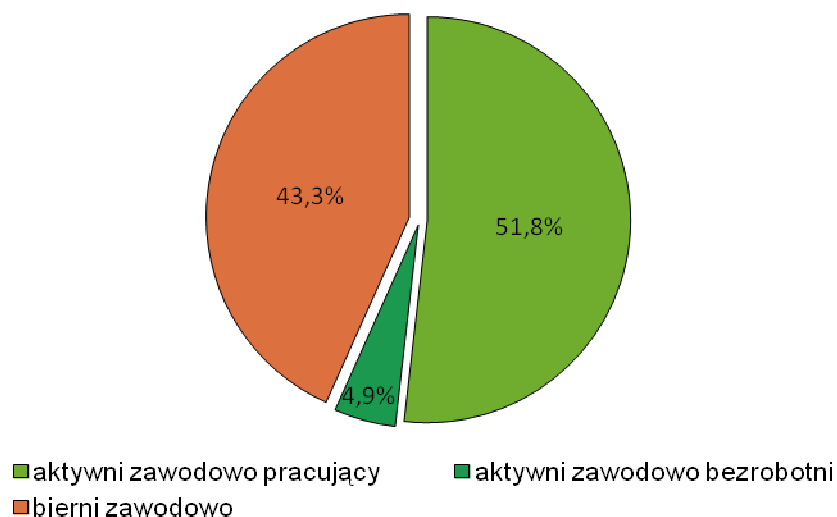
bezrobotnych. Wzrost ten jednak był mniejszy niż w poprzednich latach i wyniósł 8 tys. osób (zmiana o 6,5%).

Źródło: opracowanie własne na podstawie Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności, GUS

Nadal główną przyczyną bierności zawodowej pozostawała emerytura (41,4%). W III kwartale 2011 spadła jednak liczba osób podających ją jako powód nieposzukiwania pracy (z 516 tys. w III kw. 2010 r. do 471 tys., czyli spadek o ponad 8%)⁴⁶. W tym samym czasie wzrosła liczba osób biernych zawodowo ze względu na podejmowaną naukę i uzupełnianie kwalifikacji (295 tys. do 306 tys., czyli wzrost o ponad 3%), a spadła liczba tych, którzy jako powód podawali chorobę (187 tys. na 173 tys.). Wzrosła natomiast liczba osób, które deklarowały zniechęcenie bezskutecznym poszukiwaniem pracy (z 11 tys. do 18 tys.).

Struktura ludności Małopolski w wieku 15 lat i więcej według aktywności ekonomicznej w III kw. 2011

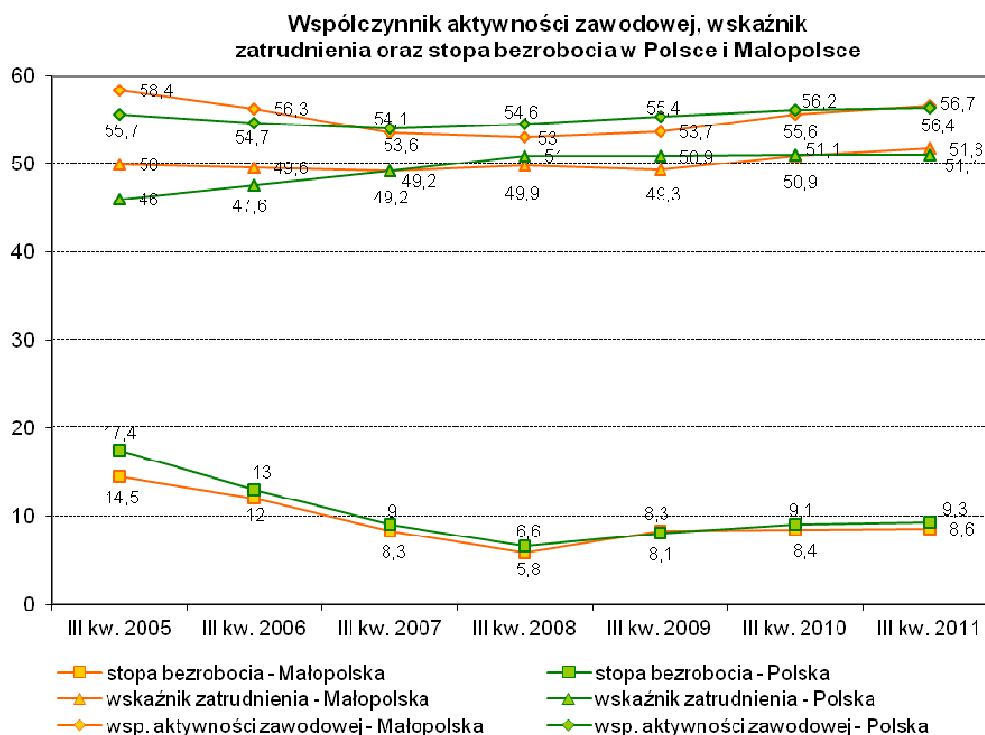

Źródło: opracowanie własne na podstawie Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności, GUS

⁴⁶ Na ten spadek mogły wpłynąć ustawowe zmiany w systemie emerytalnym ograniczające możliwość przechodzenia na wcześniejszą emeryturę oraz ograniczenia dotyczące łączenia pracy z emeryturą.

W trzecim kwartale 2011 roku w Małopolsce osoby biernie zawodowo stanowiły 43,3%, a osoby aktywne zawodowo 56,7% (w tym 4,9% stanowiły osoby bezrobotne, a 51,8% osoby pracujące). W porównaniu do analogicznego okresu w 2010 roku, udział aktywnych zawodowo wzrósł o 1,1 p.p. W 2010 roku proporcje poszczególnych kategorii były bardziej niekorzystne dla rynku pracy (mniejszy odsetek osób pracujących, a większy biernych zawodowo). Jak już zostało powiedziane, w 2011 roku liczba osób bezrobotnych cały czas wzrastała (wzrost o 6,5%), jednak kategoria pracujących również się zwiększyła (wzrost o 4%). W rezultacie tych zmian proporcja osób niepracujących do pracujących wypadła korzystnie – w III kwartale 2011 r. na 1000 pracujących przypadało 929 niepracujących osób, podczas gdy rok wcześniej było to 966 osób.⁴⁷

Główne tendencje na rynku pracy w Małopolsce w 2011 roku widać obserwując zmiany wskaźników, jakie oblicza GUS na podstawie danych z BAEL, czyli współczynnika aktywności zawodowej, wskaźnika zatrudnienia oraz stopy bezrobocia. Zmiany te zostały zaprezentowane na poniższym wykresie.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności, GUS

W 2011 roku w Małopolsce wartości trzech omawianych wskaźników były korzystniejsze niż średnio w kraju. Podobnie jak w latach wcześniejszych zarówno w Małopolsce, jak i w Polsce wzrósł **współczynnik aktywności zawodowej** o 1,1 p.p. w regionie oraz 0,2 p.p. w kraju. Dzięki temu w III kwartale 2011 r. wartość współczynnika aktywności zawodowej w Małopolsce wyniosła 56,7% i pierwszy raz od kilku lat była wyższa niż w Polsce (56,4% -

⁴⁷ Aktywność ekonomiczna ludności w województwie małopolskim w III kwartale 2011, Urząd Statystyczny w Krakowie, Kraków: grudzień 2011, źródło: http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/krak/ASSETS_2011_17_inf_syg.pdf

różnica 0,3 p.p.). Takie wartości współczynnika dla Polski są spowodowane tym, że w skali kraju we wskazanym okresie dużo wolniej rosła liczba pracujących (wzrost o 0,5% w skali roku) oraz bezrobotnych (wzrost o 3,2%).

Wskaźnik zatrudnienia w Polsce i Małopolsce wzrastał od 2007 roku, jednak wskutek spowolnienia gospodarczego w 2009 roku trend ten został zahamowany. Po niewielkim spadku w 2009 wskaźnik znów zaczął rosnąć, a w Małopolsce wzrost ten był bardziej widoczny niż w skali kraju. W III kwartale 2011 r. wskaźnik zatrudnienia wyniósł w województwie 51,8% (wzrost o 0,9 p.p. w stosunku do 2010 r.), a w Polsce ustabilizował się na poziomie z poprzedniego roku - 51,1%. Tym samym dystans między wartością wskaźnika zatrudnienia dla Małopolski i wartością średnią w kraju wyniósł 0,7 p.p. na korzyść regionu. Według danych uśrednionych z I-III kw. 2011 r. wartość wskaźnika zatrudnienia w Małopolsce różni się o 13,2 punktu procentowego pomiędzy kobietami (44,5%) a mężczyznami (57,7%). W skali kraju różnica ta jest większa, wynosi bowiem 15,2 p.p. (kobiety – 43,4%; mężczyźni – 58,6%). Najwyższy wskaźnik zatrudnienia od lat utrzymuje się w grupie trzydziestolatków (81,6% w Małopolsce i 80,9% w Polsce według danych średniorocznych z 2010 roku) oraz czterdziestolatków (81,2% w Małopolsce oraz 79,9% w Polsce). Dużo gorzej kształtuje się sytuacja osób najmłodszych (15-29 lat), wkraczających na rynek pracy (43,2% w województwie i 44,4% w kraju), a najgorzej osób w wieku 50+ (odpowiednio 30,3% oraz 30%). Relacja grup wiekowych pod względem tego wskaźnika nie zmienia się od lat⁴⁸.

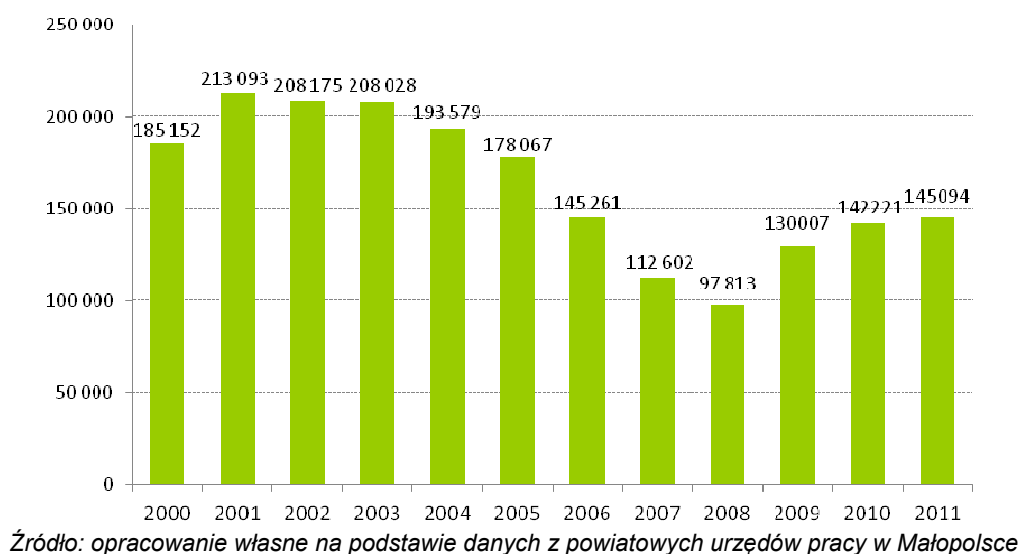
Jeśli chodzi o **stopę bezrobocia** według BAEL, to od 2009 roku jej wartość wzrastała zarówno dla Małopolski jak i Polski, przy czym od 2010 roku wartość tego wskaźnika dla Małopolski jest korzystniejsza niż średnia w kraju. W niekorzystnym dla rynku pracy 2009 roku w województwie zanotowano wzrost wskaźnika o ponad dwa punkty procentowe (5,8% do 8,3%). Stopa bezrobocia w Polsce w tym samym czasie wyniosła 8,1%. Od tej pory wartości wskaźnika rosną, ale nie tak gwałtownie. W III kwartale 2011 r. pozostał na podobnym poziomie co w 2010 roku – w Małopolsce wyniósł (8,6%), a w Polsce (9,3%). Stopa bezrobocia jest wyższa wśród kobiet niż wśród mężczyzn. Według danych uśrednionych z trzech kwartałów w 2011 roku różnica ta wyniosła w województwie 1,2 p.p.

Bezrobocie rejestrowane

W powiatowych urzędach pracy w Małopolsce na koniec 2011 roku zarejestrowanych było 145 094 osób bezrobotnych. Oznacza to, że liczba osób w rejestrach wzrosła zaledwie o 2% w stosunku do roku poprzedniego. W porównaniu do sytuacji sprzed dwóch lat to wzrost niewielki: w 2009 roku liczba osób bezrobotnych w województwie wzrosła o 32,9% (w tym samym czasie w całej Polsce o 28,4%). Pogorszenie kondycji przedsiębiorstw w wyniku spowolnienia gospodarczego w sposób widoczny przełożyło się wówczas na sytuację na rynku pracy. W 2010 roku zmiany były znacznie mniejsze – zanotowano wzrost liczby bezrobotnych o 9%. Rok 2011 pod względem napływu bezrobotnych do rejestrów PUP przyniósł więc znaczące spowolnienie trendu wzrostowego.

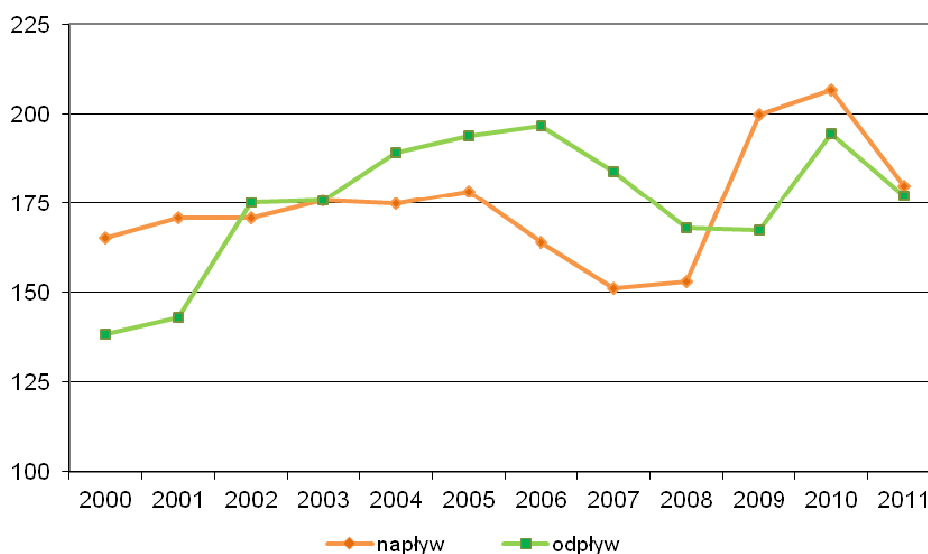
⁴⁸ Źródło: Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny, <http://www.stat.gov.pl/bdl>

Zmiany liczby osób bezrobotnych w Małopolsce w latach 2010-2011

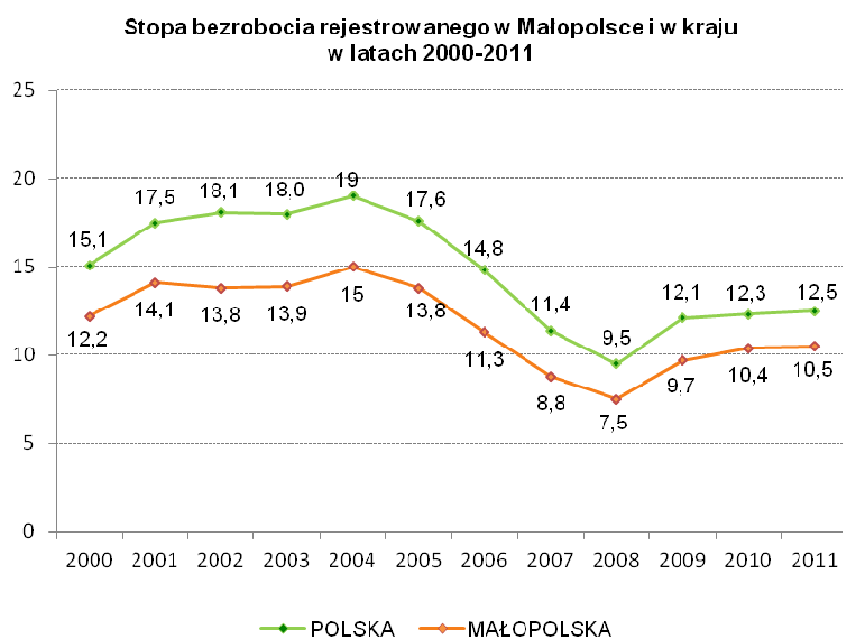

W latach poprzednich dynamicznie zmniejszająca się liczba osób bezrobotnych w rejestrach wynikała z utrzymywania się ujemnego salda pomiędzy napływami i odpływami z bezrobocia. Sytuacja uległa zmianie w IV kwartale 2008 roku – do rejestrów napłynęło o 7 tys. osób więcej, niż z nich odeszło. Tendencja ta utrzymywała się praktycznie przez cały 2009 rok – do rejestrów PUP napłynęło wtedy o około 35,8 tysięcy osób więcej, niż z nich odeszło. W 2010 roku różnica między napływem i odpływem z rejestrów była już prawie trzykrotnie mniejsza i wyniosła 12,2 tysiące, jednak nadal jej wynik był dodatni, czyli więcej osób zarejestrowano niż wyrejestrowano. W 2011 różnica między napływem i odpływem z rejestrów zmniejszyła się do niespełna 3 tys. osób. Tak korzystnego bilansu nie notowano od połowy 2008 roku.

Napływ i odpływ bezrobotnych w Małopolsce w latach 2000 - 2011 (w tys.)

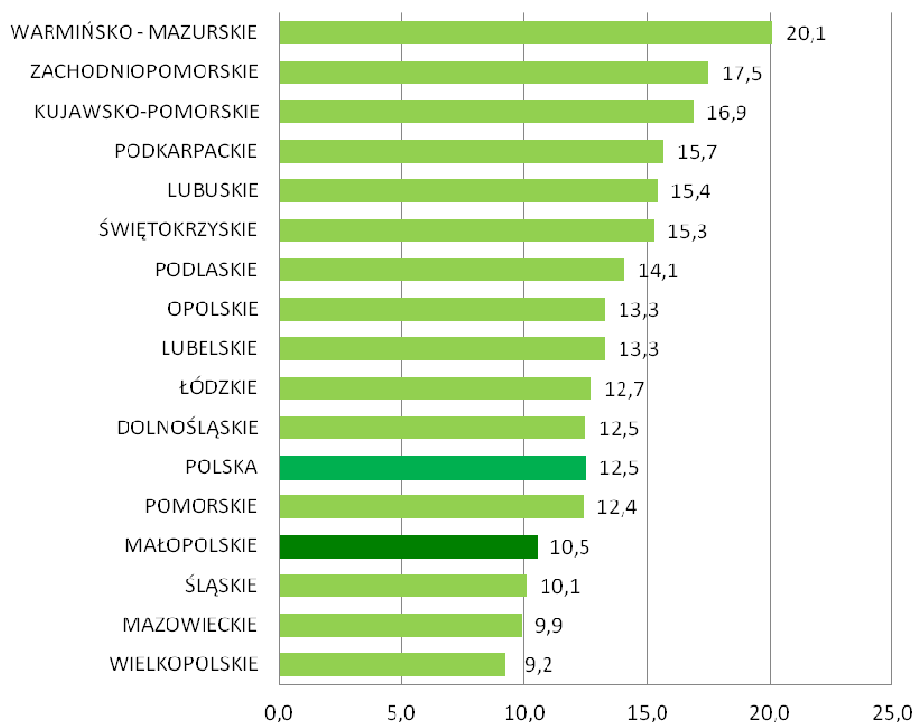
Stopa bezrobocia rejestrowanego w Małopolsce od lat utrzymuje się na niższym poziomie niż w kraju – od kilku lat różnica oscyluje wokół dwóch punktów procentowych. Tendencje w wartościach wskaźnika były podobne w kraju, jak i w regionie. Kryzysowy 2009 rok przyniósł dość gwałtowny wzrost tego wskaźnika zarówno w Polsce (2,6 p.p.), jak i w Małopolsce (2,2 p.p.). Rok 2010 nie przyniósł zmiany tendencji – stopa bezrobocia nadal rosła, jednak wzrost, który zanotowano, był dużo mniejszy niż w roku poprzednim. Rok 2011 przyniósł natomiast ustabilizowanie wartości wskaźnika na poziomie podobnym co rok wcześniej, tj. 10,5% w Małopolsce oraz 12,5% w skali kraju.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z powiatowych urzędów pracy w Małopolsce

W 2011 roku Małopolska, tak samo jak rok wcześniej, sytuowała się na czwartym miejscu w rankingu województw pod względem stopy bezrobocia. Pierwsze trzy województwa w rankingu również pozostały te same, a więc: wielkopolskie (9,2%), mazowieckie (9,9%) oraz śląskie (10,1%). Stopę niższą od średniej ogólnopolskiej (12,5%) miało pięć województw – oprócz wspomnianych trzech i Małopolski było to również województwo pomorskie. W województwie dolnośląskim zanotowano natomiast taką samą wartość stopy, jak średnia ogólnopolska. Niezmiennie najgorszą sytuację zaobserwowano w województwach warmińsko-mazurskim (20,1%) i zachodniopomorskim (17,5%), a także w kujawsko-pomorskim (16,9%). Podsumowując: czwarte miejsce w rankingu województw oraz stopa niższa od średniej ogólnokrajowej o 2 p.p. to dobry wynik, świadczący na korzyść małopolskiego rynku pracy.

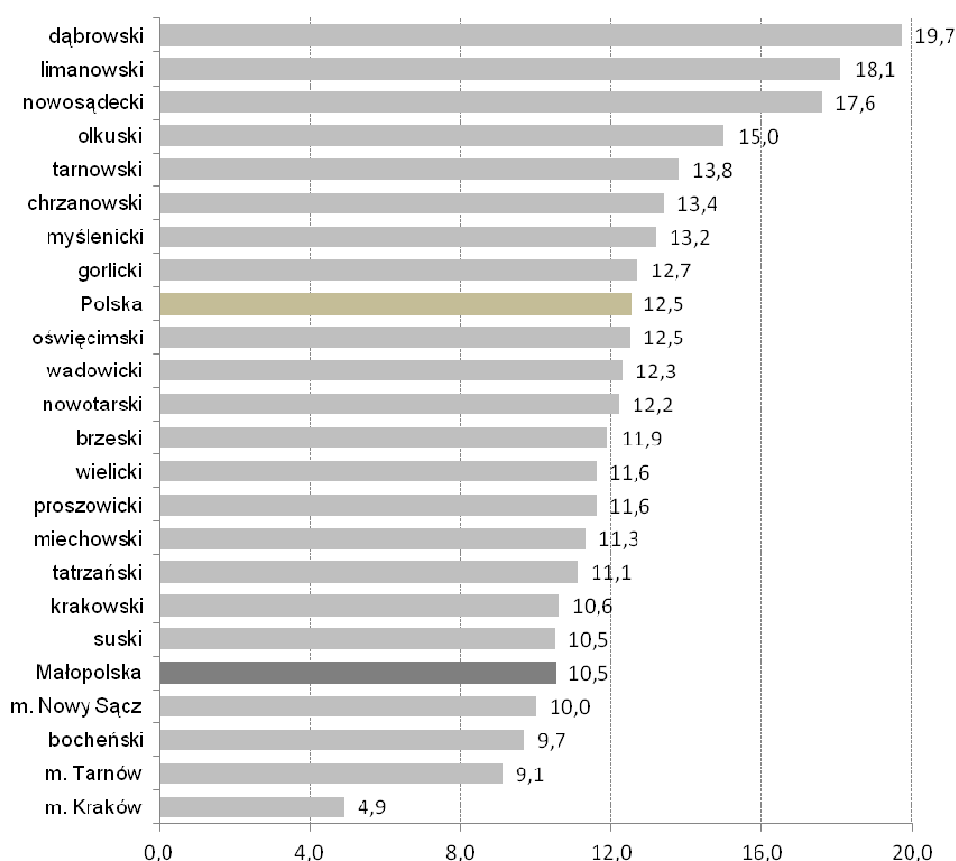
Stopa bezrobocia rejestrowanego w województwach na koniec 2011 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z powiatowych urzędów pracy

Bezrobocie w Małopolsce jest zróżnicowane terytorialnie. Od lat najniższy jego poziom utrzymuje się w Krakowie (4,9% w 2011 roku). Podobnie jak rok wcześniej powiatami o bardzo dobrym wyniku na koniec 2011 roku były Tarnów, powiat bocheński i Nowy Sącz. W pozostałych powiatach, oprócz suskiego (stopa równa średniej dla regionu), wartość wskaźnika kształtowała się powyżej średniej wojewódzkiej. Powiatem o najmniej korzystnej wartości stopy bezrobocia okazał się powiat dąbrowski (19,7%). Bardzo niekorzystna sytuacja wystąpiła również w powiecie limanowskim (18,1%) i nowosądeckim (17,6%). Pozostałe powiaty, choć ze stopą wyższą niż ogółem w Małopolsce, nie odstawały tak znacząco od średniej, co zobrazowano na poniższym wykresie. Różnica stopy bezrobocia pomiędzy Krakowem a powiatem o najwyższej jego wartości – tj. dąbrowskim – w 2011 roku wyniosła 14,8 p.p. Podobną dysproporcję zaobserwowano rok wcześniej. Warto również zauważyć, że większość powiatów wyróżnia się pozytywnie na tle średniej stopy bezrobocia w kraju.

Stopa bezrobocia rejestrowanego w Małopolsce na koniec 2011 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z powiatowych urzędów pracy w Małopolsce

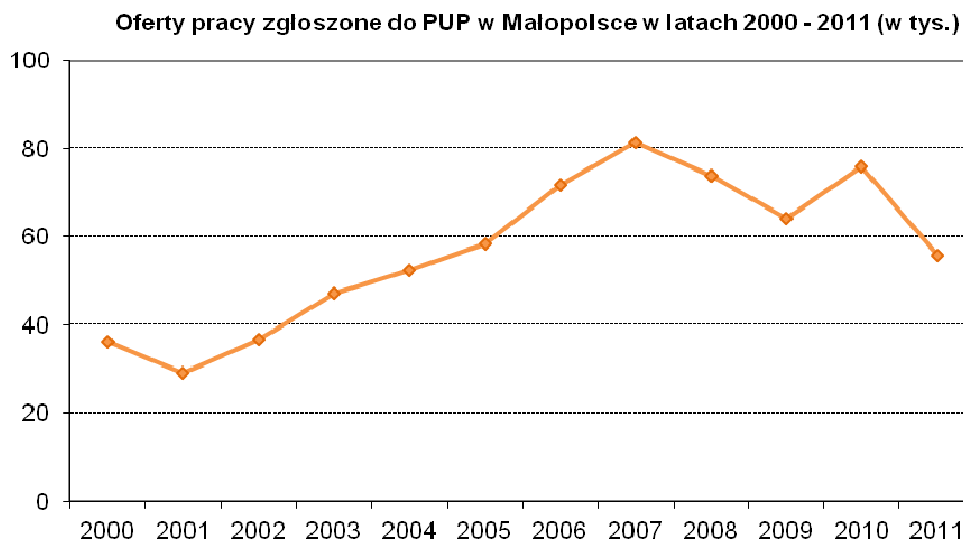
Istotne w analizie bezrobocia w regionie jest uchwycenie jego zmienności w poszczególnych powiatach⁴⁹. Jak już zostało powiedziane, w 2011 roku liczba osób bezrobotnych w rejestrach powiatowych urzędów pracy w Małopolsce wzrosła ogółem o 2%, jednak sytuacja w powiatach była znacznie zróżnicowana. Do obszarów, w których wzrost liczby osób bezrobotnych w rejestrach PUP w ostatnim roku był największy, należały przede wszystkim powiaty: miechowski (18,5%), tatrzański (13,1%) oraz bocheński (11,3%). Wzrost wyższy od średniej w województwie wystąpił również w powiatach: wielickim, olkuskim, limanowskim, myślenickim, dąbrowskim, wadowickim, miastach Krakowie i Nowym Sączu, a także w powiatach suskim i oświęcimskim. W pozostałych dziewięciu powiatach wzrost liczby osób bezrobotnych był niższy niż średnia wojewódzka, przy czym w sześciu powiatach liczba bezrobotnych w rejestrach spadła w porównaniu do roku poprzedniego – były to: powiat gorlicki (spadek o 8,9%), krakowski (-6,7%), chrzanowski (-3,9%), proszowicki (-3%), nowotarski (-1,2%) oraz miasto Tarnów (-0,4%). Niewielkie pogorszenie sytuacji wystąpiło jedynie w powiatach nowosądeckim i brzeskim, gdzie wzrost liczby bezrobotnych wyniósł mniej niż 2%.

⁴⁹Zmienność bezrobocia została zmierzona w wartościach względnych – jako różnica liczby bezrobotnych w porównaniu do poprzedniego roku. Wartości przedstawiono w procentach.

MAŁOPOLSKA=2%

W 2009 roku do urzędów pracy w Małopolsce zgłoszono 64 086 ofert pracy, czyli o 9 758 (13%) mniej niż w 2008 r.. W 2010 roku ofert było więcej, bo 75 747 (wzrost o 18% w stosunku do 2009 r.), **natomiast w 2011 r. liczba zgłoszeń ponownie spadła o 19 933 i wyniosła 55 814 (spadek o ponad 1/4)**. Wobec niewielkiego wzrostu liczby bezrobotnych w rejestrach PUP, a także korzystnych wartości wskaźników rynku pracy, można tę sytuację wyjaśnić różnymi czynnikami. Po pierwsze, w 2011 r. nastąpił spadek liczby ofert pracy subsydiowanej w związku z przekazaniem do PUP mniejszych środków z Funduszu Pracy przeznaczonych na aktywne formy przeciwdziałania bezrobociu. Dla części pracodawców subsydia były niewątpliwie zachętą do korzystania z usług PUP. Po drugie, niektórzy pracodawcy w obliczu niepewnej sytuacji gospodarczej mogli zdecydować się na odejście do szarej strefy. Tę ostatnią tezę potwierdzają również eksperci z powiatowych urzędów pracy, biorący udział w badaniu „Barometr zawodów”⁵⁰.

52

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z powiatowych urzędów pracy w Małopolsce

Płeć a rynek pracy

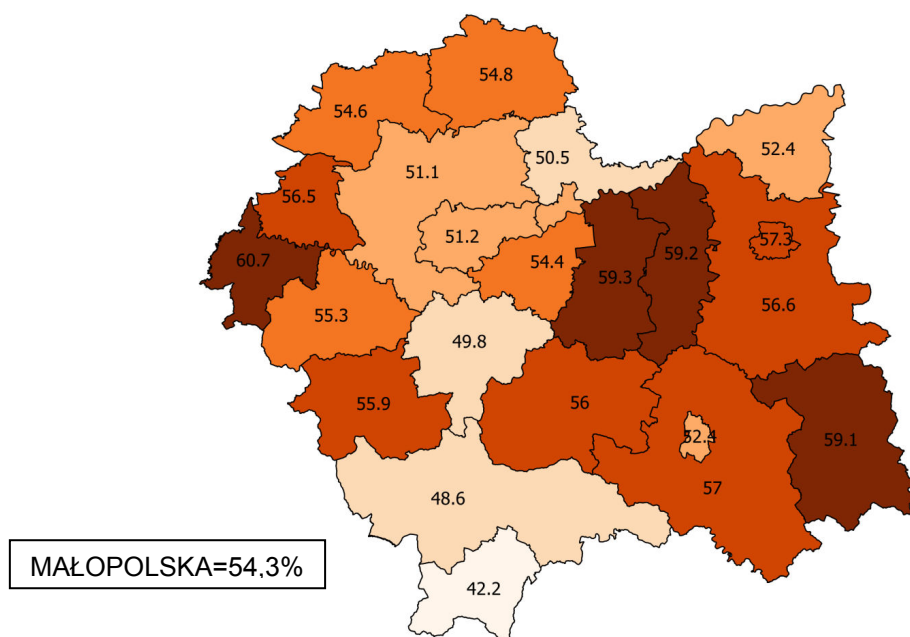
W analizie bezrobocia nie sposób nie odnieść się do sytuacji kobiet na lokalnych rynkach pracy. W kontekście wskaźników aktywności zawodowej oraz zatrudnienia wskazywane było, że kobiety w mniejszym stopniu uczestniczą w rynku pracy. Wskazuje na to również wiele badań. Polska zajmuje jedno z ostatnich miejsc wśród krajów wysokorozwiniętych jeśli chodzi o poziom aktywności zawodowej⁵¹. Związane jest to w dużej mierze z pełnieniem przez nie funkcji opiekuńczych nad osobami zależnymi (w młodości nad dziećmi, potem nad osobami starszymi lub wnukami), niedostatecznym dostępem do żłobków i przedszkoli, a także innymi czynnikami o charakterze kulturowym. Jak wynika z badań, nadal kobietom trudniej podejmować pracę w innych zawodach niż w tych tradycyjnie postrzeganych jako „kobiece”. Są one również niejednokrotnie bardziej zaangażowane niż mężczyźni w podnoszenie swoich kwalifikacji, chętniej biorą udział w różnego rodzaju szkoleniach i innych adresowanych do nich formach wsparcia. Jednak nie przekłada się to bezpośrednio na wzrost zatrudnienia w tej grupie⁵². Czynnikami, które sprzyjają wzrostowi poziomu aktywności zawodowej oraz zatrudnienia matek, w szczególności tych z niższym i średnim poziomem wykształcenia, są: elastyczne formy pracy, dostęp do stosunkowo tanich usług opiekuńczych dla dzieci oraz niezbyt długie urlopy macierzyńskie i wychowawcze⁵³.

⁵¹ Por. Matka Polka pracująca, czyli jak zwiększyć aktywność zawodową młodych kobiet?, Fundacja FOR, Warszawa: październik 2010.

⁵² Por. raport z badania jakościowego Problemy rynku pracy, edukacji i przedsiębiorczości w opinii przedstawicieli społeczności lokalnych Małopolski. Źródło: <http://www.obserwatorium.malopolska.pl/pl/publikacje-projektu/inne-publikacje.html>

⁵³ Por. Matka Polka pracująca, czyli jak zwiększyć aktywność zawodową młodych kobiet?, Fundacja FOR, Warszawa: październik 2010.

Udział kobiet w grupie bezrobotnych w 2011 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z powiatowych urzędów pracy w Małopolsce

W 2011 roku w Małopolsce odsetek kobiet w ogóle bezrobotnych kolejny rok z rzędu wzrósł (o 1,2 p.p.) i wyniósł 54,3%. Najniższy udział bezrobotnych kobiet wystąpił w powiatach: tatrzańskim (42,2%), nowotarskim (48,6%), myślenickim (49,8%), proszowskim (50,5%), krakowskim (51,1%) oraz w Krakowie (51,2%). Z kolei największy odsetek bezrobotnych kobiet w rejestrach PUP zanotowano w powiecie oświęcimskim (60,7%), następnie w powiecie bocheńskim (59,3%), brzeskim (59,2%), gorlickim (59,1%), w mieście Tarnowie (57,3%), a także w powiecie nowosądeckim (57%). We wszystkich tych powiatach udział kobiet w grupie bezrobotnych wzrósł w stosunku do roku poprzedniego.

W 2009 roku odsetek kobiet w ogóle bezrobotnych był najniższy na przestrzeni ostatnich lat (52%), co było powiązane z faktem, że napływ fali bezrobotnych do rejestrów urzędów pracy w 2009 roku odbył się głównie za sprawą mężczyzn. W 2010 roku wzrost liczby kobiet w rejestrach bezrobotnych był co prawda niższy (wyniósł 11,7%), jednak równocześnie ich odsetek w ogóle bezrobotnych się zwiększył. Podobna tendencja wzrostowa utrzymała się w 2011 r. (wzrost liczby o 3 286 oraz udziału o 1,2 p.p.). Bezrobocie w grupie kobiet kolejny rok z rzędu rosło więc szybciej niż w grupie mężczyzn. Liczba bezrobotnych kobiet zwiększyła się najbardziej w powiecie miechowskim (o 31%), wielickim (14%), bocheńskim (14%), tatrzańskim (12%) i brzeskim (10%). Gorlicki i krakowski to powiaty, w których liczba kobiet w rejestrach PUP zmniejszyła się w stosunku do roku poprzedniego.

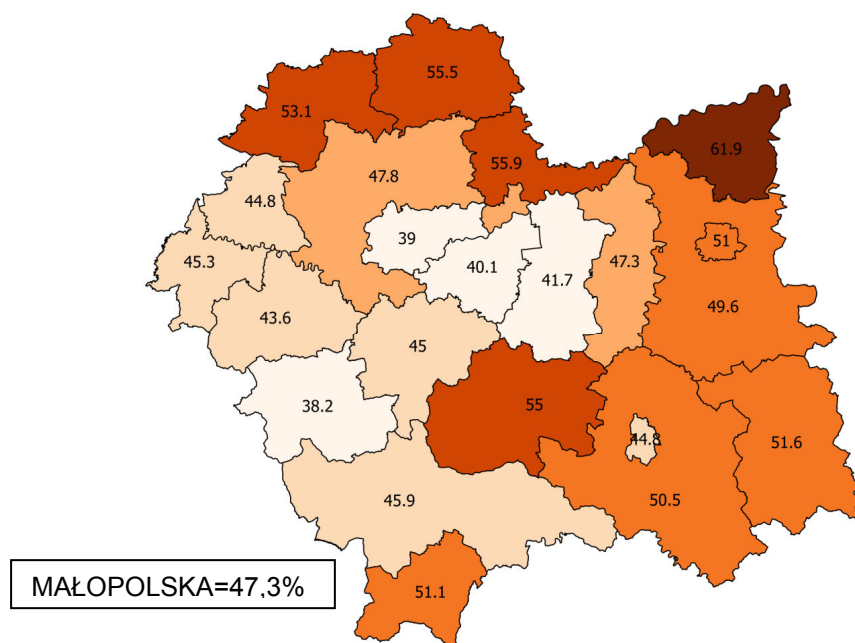
Długotrwale bezrobocie

W szczególnej sytuacji na rynku pracy są również osoby długotrwale bezrobotne⁵⁴. W 2009 roku ta kategoria osób stanowiła 38,1% ogółu bezrobotnych w Małopolsce, w 2010 r. 42,9%, natomiast w 2011 już 47,3%. Wzrost w tej kategorii może być spowodowany tym, że część osób, które straciły pracę w wyniku spowolnienia gospodarczego, cały czas nie znalazła nowego zajęcia. Co niepokojące, rośnie nie tylko udział, ale i liczba osób długotrwale bezrobotnych (wzrost o 7 760 osób, tj. 12% w ostatnim roku). Osoby te stanowią najtrudniejszą grupę do aktywizacji i nierzadko wymagają szczególnego wsparcia w poszukiwaniu pracy. Długotrwałe przebywanie na bezrobociu skutkować może nie tylko zniechęceniem do poszukiwania pracy, ale również utratą uprawnień czy dezaktualizacją kwalifikacji zawodowych. Wsparcie osób długotrwale bezrobotnych musi być więc kompleksowe oraz adekwatne do indywidualnych potrzeb, aby mogło dać trwałe efekty w postaci zatrudnienia i utrzymania pracy. Na wzrost liczby długotrwale bezrobotnych wpływ miało niewątpliwie wspomniane już wcześniej ograniczenie środków z Funduszu Pracy przeznaczonych na aktywne formy przeciwdziałania bezrobociu. Obserwując wzrost liczby osób deklarujących zniechęcenie bezskutecznym poszukiwaniem pracy można też wysnuć hipotezę o podejmowaniu przez pracowników pracy w szarej strefie przy jednoczesnym korzystaniu ze świadczeń przeznaczonych dla osób bezrobotnych.

W 2011 roku, podobnie jak w roku poprzednim, najniższy odsetek osób długotrwale bezrobotnych w ogóle zarejestrowanych bezrobotnych miały: powiat suski (38,2%), miasto Kraków (39%) oraz powiaty wielicki (40,1%) i bocheński (41,7%). Najwyższy udział osób długotrwale bezrobotnych utrzymywał się natomiast w powiatach: dąbrowskim (61,9%), proszowickim (55,9%), limanowskim (55%) olkuskim (53,1%), a także gorlickim (51,6%). Osoby bezrobotne długotrwale stanowiły ponad połowę ogółu bezrobotnych również w powiecie tatrzańskim, w Tarnowie oraz powiecie nowosądeckim.

⁵⁴W myśl *Ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy* bezrobotnym długotrwale jest osoba bezrobotna pozostająca w rejestrze powiatowego urzędu pracy łącznie przez okres ponad 12 miesięcy w okresie ostatnich dwóch lat, z wyłączeniem okresów odbywania stażu i przygotowania zawodowego w miejscu pracy.

Udział osób bezrobotnych długotrwale w grupie bezrobotnych w 2011 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z powiatowych urzędów pracy w Małopolsce

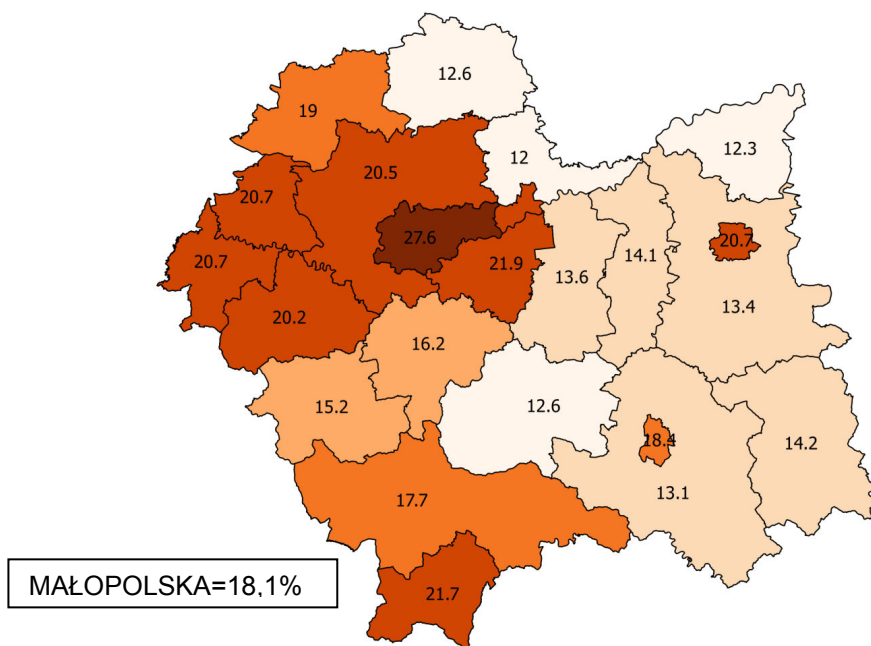
We wszystkich powiatach województwa małopolskiego, z wyjątkiem powiatu gorlickiego, liczba osób długotrwale bezrobotnych wzrosła. Wzrost na poziomie województwa w tej kategorii wyniósł w 2011 roku 12,7% w stosunku do roku poprzedniego. Wzrost liczby osób długotrwale bezrobotnych w rejestrach nie jest pozytywnym zjawiskiem, należy jednak pamiętać, że nie musi świadczyć o pogarszaniu się sytuacji na rynku pracy w ogóle (np. w 2007 roku, gdy bezrobocie było niższe, liczba osób długotrwale bezrobotnych figurujących w rejestrach była zbliżona do tej z 2011 r.).

Największy wzrost liczby osób długotrwale bezrobotnych w rejestrach PUP w 2011 roku zanotowano w powiecie miechowskim (wzrost o 47,8%), bocheńskim (34,5%), tatrzańskim (23,1%), wielickim (20%), a także w Krakowie (19,8%) i powiecie nowosądeckim (19,6%). W powiecie gorlickim liczba osób długotrwale bezrobotnych spadła o 8,7%. Do powiatów, w których z kolei wzrost w tej kategorii był stosunkowo niewielki, należały: powiat brzeski (3,5%), miasto Tarnów (3,6%), powiat dąbrowski (6,9%) oraz Nowy Sącz (7,4%) i powiat chrzanowski (7,6%).

Osoby powyżej 50 roku życia

Osoby powyżej 50. roku życia to grupa o najniższym wskaźniku zatrudnienia według BAEL. W 2010 roku odsetek osób bezrobotnych w tej grupie znajdujących się w rejestrach małopolskich PUP wynosił 17,3%, natomiast w 2011 r. wzrósł do 18,1%. Najniższe wskaźniki zanotowano w powiatach: proszowskim (12%), dąbrowskim (12,3%), miechowskim (12,6%) i limanowskim (12,6%). Wysoki udział bezrobotnych w wieku 50+ wystąpił natomiast w tych samych powiatach, co w poprzednim roku, tj.: w Krakowie (27,6%), powiecie wielickim (21,9%) i tatrzańskim (21,7%), a także w powiatach oświęcimskim, chrzanowskim i Tarnowie (po 20,7%).

Udział osób po 50. roku życia w grupie bezrobotnych w 2011 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z powiatowych urzędów pracy w Małopolsce

Średnio w Małopolsce liczba osób bezrobotnych powyżej 50. roku życia wzrosła w 2011 roku o 6,9% (1 698 osób) – dynamika wzrostu była o połowę mniejsza niż w roku poprzednim. Powiatami, które odnotowały w 2011 roku największy wzrost w omawianej kategorii bezrobotnych, były: bocheński (25,2%), miechowski (15,4%), tatrzański (12,4%). W powiatach tych (za wyjątkiem tatrzańskiego) utrzymywał się równocześnie niższy od średniej wojewódzkiej udział osób bezrobotnych powyżej 50. roku życia. Porównując liczbę osób bezrobotnych powyżej 50. roku życia do tej sprzed roku, należy odnotować, że w części małopolskich powiatów nastąpił spadek liczby osób w tej grupie. Należały do nich powiaty: gorlicki, proszowski (spadki o 5,5%) i suski (spadek o 2,3%). Stosunkowo stabilną sytuację zanotowano także w powiecie brzeskim i krakowskim, gdzie wzrosty w tej kategorii bezrobotnych były minimalne – wyniosły około 1%.

Badania pokazują, że osoby starsze spotykają się z różnymi problemami na rynku pracy. Najważniejszym z nich jest problem ze znalezieniem nowej pracy w przypadku utraty poprzedniego zatrudnienia. Problem ten nie jest związany, zdaniem respondentów, z niedoborem kwalifikacji osób starszych, a raczej wynika z wyższych kosztów ich pracy (np. wyższe oczekiwania płacowe z uwagi na staż pracy). Dlatego wiele osób zapewnia sobie bezpieczeństwo socjalne przechodząc na wcześniejsze emerytury, a równocześnie pracuje – często w szarej strefie, gdyż jest to bardziej opłacalne⁵⁵. Paradoksalnie przepisy gwarantujące pracownikom w wieku przedemerytalnym okres ochronny⁵⁶, działają, zdaniem ekspertów, często na ich niekorzyść. Bywa, że pracownicy są zwalniani przez dotychczasowych pracodawców na krótko przed wejściem w okres ochronny, a inni

⁵⁵Por. raport Problemy rynku pracy, edukacji i przedsiębiorczości w opinii przedstawicieli społeczności lokalnych Małopolski.

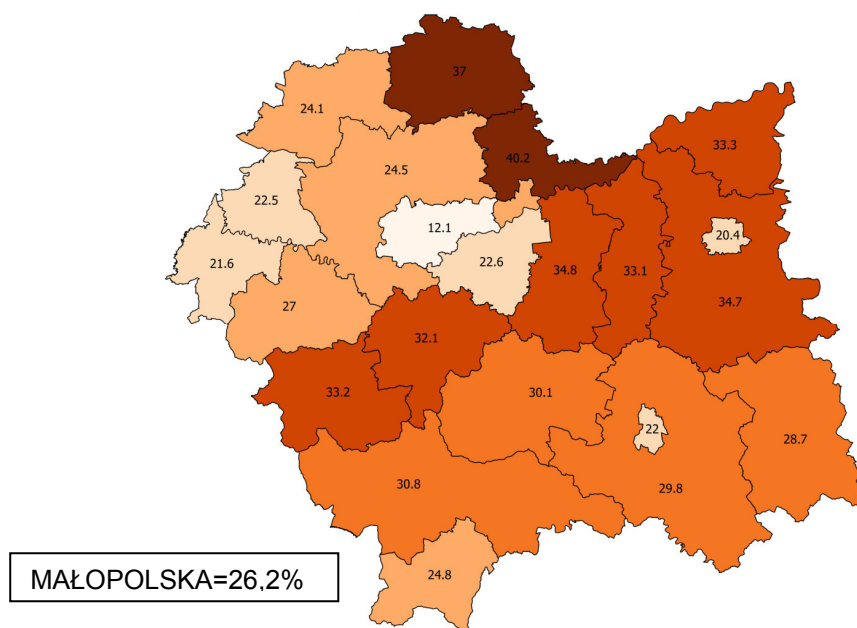
⁵⁶Zgodnie z art. 39 Kodeksu pracy pracodawca nie może wypowiedzieć umowy o pracę pracownikowi, któremu brakuje nie więcej niż 4 lata do osiągnięcia wieku emerytalnego.

potencjalni pracodawcy postrzegają zatrudnienie pracownika przed emeryturą jako niepotrzebne ryzyko. Tym samym droga do znalezienia nowej pracy zostaje zamknięta⁵⁷.

Osoby do 25 roku życia

Odsetek osób w wieku do 25 lat w ogóle bezrobotnych w 2011 r. wyniósł w Małopolsce 26,2% i spadł w stosunku do 2010 roku o 1,4 punktu procentowego. Rozmieszczenie bezrobotnej młodzieży w Małopolsce jest zróżnicowane terytorialnie. Najniższy poziom bezrobocia wśród osób młodych wystąpił – podobnie jak rok wcześniej – w: Krakowie (12,1%), Tarnowie (20,4%), powiecie oświęcimskim (21,6%), Nowym Sączu (22%), a także w powiatach chrzanowskim (22,5%) i wielickim (22,6%). Powiaty, które znacznie przewyższały średnią wojewódzką pod względem udziału osób do 25. roku życia wśród bezrobotnych, były te same, co w 2010 r., czyli: proszowski (40,2%), miechowski (37%), bocheński (34,8%) oraz tarnowski (34,7%). W powiatach dąbrowskim, suskim i brzeskim osoby młode stanowiły około 1/3 bezrobotnych zarejestrowanych w PUP.

Udział osób do 25. roku życia w grupie bezrobotnych w 2011 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z powiatowych urzędów pracy w Małopolsce

Liczba młodych bezrobotnych w rejestrach PUP rosła w 2009 oraz 2010 roku, dopiero 2011 r. przyniósł zmianę tego trendu – liczba bezrobotnych do 25. roku życia spadła o 3,1% (1236 osób) w stosunku do 2010 roku. Równocześnie należy podkreślić, że kolejny rok z rzędu odsetek osób młodych w ogóle bezrobotnych zarejestrowanych w małopolskich PUP uległ zmniejszeniu. W większości powiatów liczba młodych bezrobotnych spadła, były jednak

⁵⁷ Por. „Praca do 67 roku życia? Czy ktoś chce zatrudniać starszych pracowników”, A. Rogal, J. Przywitowska, S. Wierciak, źródło: tokfm.pl, data pobrania: 22.11.2011.

takie powiaty, w których wzrosła dość znacznie. Największy wzrost liczby osób bezrobotnych do 25. roku życia w roku 2011 miał miejsce w powiatach: miechowskim (25,4%), tatrzańskim (9,6%), olkuskim (6,8%), limanowskim (6,4%), a także dąbrowskim (4,8%) i myślenickim (4,7%).

Spadek liczby młodych bezrobotnych w rejestrach PUP nie oznacza jednak, że sytuacja osób młodych na rynku pracy poprawia się. Może on wynikać z mniejszego zainteresowania młodzieży rejestracją w urzędzie. W minionym roku nie wszyscy mogli na przykład liczyć na skorzystanie ze staży, które są bardzo popularną formą aktywizacji osób młodych (ograniczone środki w dyspozycji PUP). Dane z Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności wskazują na spadek wskaźnika zatrudnienia wśród najmłodszej kategorii pracujących w stosunku do roku poprzedniego, a także wzrost stopy bezrobocia w tej grupie⁵⁸. Z innych badań również wynika, że problem bezrobocia młodzieży jest zauważalny⁵⁹. Zdaniem przedstawicieli środowisk lokalnych w Małopolsce bezrobocie w grupie osób młodych rośnie. Młodzi nie znajdują pracy przede wszystkim z uwagi na brak wymaganego doświadczenia zawodowego. Pracodawcy niechętnie przyjmują uczniów na praktyki i staże, a system kształcenia nie jest w stanie zapewnić uczniom umiejętności praktycznych na wymaganym przez pracodawców poziomie. Problemem jest również nieadekwatność zdobywanego przez młodych wykształcenia do potrzeb rynku pracy. Respondenci zwracają uwagę zwłaszcza na sytuację młodych kobiet, które częściej wybierają studia humanistyczne. Osoby dobrze wykształcone, po studiach technicznych, zasilają natomiast rynki pracy dużych miast, a nie rynki lokalne. Problemem jest również forma zatrudniania osób młodych: częściej niż starsi są oni zatrudniani „na czarno”. Zdaniem respondentów, grupą społeczną najlepiej radzącą sobie w obecnej sytuacji na rynku pracy są młodzi mężczyźni, pracujący w branży budowlanej⁶⁰.

⁵⁸Dane BAEL dot. osób w wieku 15-24 lata wg danych uśrednionych I-III kwartału 2010 i 2011, źródło: Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny, <http://www.stat.gov.pl/bdl>

⁵⁹Por. raport Problemy rynku pracy, edukacji i przedsiębiorczości w opinii przedstawicieli społeczności lokalnych Małopolski.

⁶⁰Ibidem.

5. EDUKACJA I KSZTAŁCENIE USTAWICZNE

5.1 Podsumowanie

Sytuacja w szkolnictwie determinowana jest w dużym stopniu przez sytuację demograficzną.

- W najbliższych latach prognozowany jest wzrost liczby dzieci w wieku przedszkolnym i żłobkowym. Tak więc przy obecnym stanie placówek niedobór miejsc w przedszkolach będzie jeszcze większy. Dostęp do edukacji przedszkolnej ma istotne znaczenie dla rynku pracy, gdyż warunkuje aktywność zawodową obojga rodziców.
- Na obszarach wiejskich konieczna jest intensyfikacja działań informacyjnych, gdyż wciąż duże grono rodziców poszukuje innych aniżeli placówka przedszkolna rozwiązań w zakresie opieki nad dzieckiem, a ich świadomość korzyści wynikających z edukacji przedszkolnej dla rozwoju dziecka jest nadal niska.
- W szkołach podstawowych liczba uczniów będzie spadać najprawdopodobniej do 2015 roku, w gimnazjach do 2017. Do 2020 roku zmniejszać się będzie liczba osób w wieku 16-18, a więc typowym dla nauki w szkole ponadgimnazjalnej.
- Preferencje gimnazjalistów odnośnie wyboru dalszej ścieżki kształcenia nie zmieniają się znacząco (na podstawie danych z trzech ostatnich lat). Około połowa wybiera liceum ogólnokształcące, 30% technikum, 20% szkołę zasadniczą zawodową.
- Zmniejszać będzie się liczba studentów w Małopolsce. Zgodnie z prognozą do 2024 roku będzie maleć (w Małopolsce i województwach sąsiadujących) liczba osób w wieku 19 lat, a więc potencjalnych kandydatów. Największy ubytek nastąpi w przeciągu 5 najbliższych lat.
- Zmieniają się preferencje kandydatów odnośnie wyboru kierunku studiowania. Coraz większą popularnością cieszą się kierunki medyczne, usługowe (tj. ochrona i bezpieczeństwo, ochrona środowiska, usługi dla ludności, usługi transportowe) oraz techniczne (tj. architektura i budownictwo, inżynierjno-techniczne, produkcyjno-przetwórcze). Zmniejsza się zainteresowanie studiowaniem nauk społecznych (tj. dziennikarstwo i informacja, ekonomia i administracja, prawne, społeczne).

Poziom nauczania w małopolskich szkołach:

- Średnie wyniki egzaminów zewnętrznych w województwie są wyższe niż w Polsce. Negatywnym zjawiskiem są utrzymujące się różnice pomiędzy wynikami uzyskiwanymi przez uczniów ze szkół wiejskich, a wynikami uzyskiwanymi przez uczniów ze szkół miejskich.
- Wyniki egzaminów pokazują, że: w szkołach podstawowych problemem jest wykorzystywanie wiedzy w praktyce, w gimnazjach stosowanie zintegrowanej wiedzy z kilku dziedzin, w szkołach maturalnych (tj. liceum, technikum) niski poziom kompetencji matematycznych.

- Niemal wszyscy uczniowie objęci są obowiązkowym nauczaniem języka angielskiego. Niemniej poziom znajomości języków obcych, w opinii samych uczniów jest zaledwie średni. W szkołach zawodowych brakuje nauki języka obcego branżowego.

Uczenie się osób dorosłych na potrzeby rynku pracy:

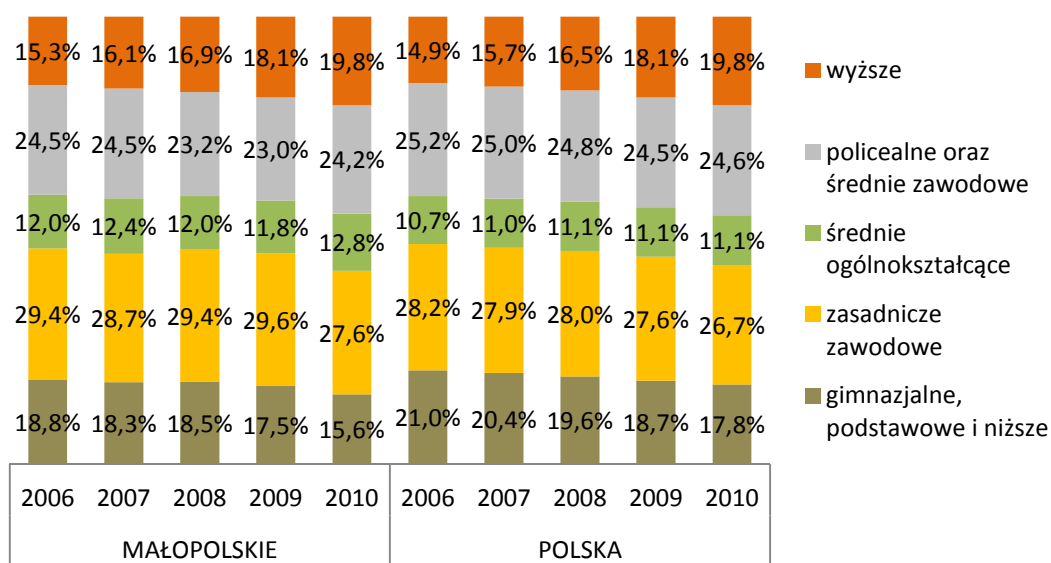
- Wśród osób dorosłych zainteresowanie kształceniem formalnym w szkołach dla dorosłych oraz na studiach podyplomowych i doktoranckich utrzymuje się na względnie stałym poziomie, nie wzrasta: coraz mniej uczniów przerywa edukację formalną i nie ma potrzeby uzupełniania jej w trybie szkolnictwa dla dorosłych, z drugiej strony wzrasta świadomość korzyści i skuteczności krótszych aniżeli np. studia podyplomowe form i wszelkich pozaformalnych i nieformalnych sposobów uzupełniania kwalifikacji na potrzeby rynku pracy.
- Aktualnie poziom korzystania z różnych form doksztalcania pozostaje na stosunkowo niskim poziomie i nie poprawia sytuacji fakt, że według największych ogólnopolskich badań „Bilans Kapitału Ludzkiego” Małopolska jest jednym z najbardziej aktywnych szkoleniowo województw, biorąc pod uwagę odsetek pracujących i bezrobotnych doksztalcających się w formie kursów i szkoleń oraz poziom inwestycji pracodawców w kadry w Małopolsce.
- Około ¾ Małopolan nie doksztalało się w minionym roku i nie zamierza tego robić w przyszłości. Ponad połowa biernych jeśli chodzi o własny rozwój Małopolan (w tym 70% osób pracujących) jako powód braku udziału w kształceniu wskazuje brak takiej potrzeby w pracy, co może sugerować nadal niską świadomość korzystnego wpływu doksztalcania się na sytuację na rynku pracy.
- Wśród pracodawców, którzy szukali nowych pracowników, aż ¾ miało problemy ze znalezieniem odpowiednich osób, głównie ze względu na braki w zakresie kwalifikacji zawodowych, ale także ogólnych. Pracodawcy mieli głównie problem ze znalezieniem specjalistów oraz robotników wykwalifikowanych. Jednocześnie, co czwarty pracodawca z Małopolski nie prowadził żadnych działań mających na celu podnoszenie kwalifikacji pracowników - pytani o powody tego stanu rzeczy w przeważającej większości wskazywali, że kwalifikacje i umiejętności kadry w pełni odpowiadają potrzebom przedsiębiorstwa.
- Osoby, który samodzielnie decydują się inwestować we własny rozwój wzmacniają zwłaszcza kompetencje ogólne – interpersonalne, językowe i komputerowe; pracodawcy wspierają pracowników w większości w zakresie umiejętności zawodowych, zwłaszcza z zakresu budownictwa, prawa, sprzedaży i obsługi klienta, księgowości oraz z obszaru transport i naprawa pojazdów.
- Maleje liczba szkoleń realizowanych przez powiatowe urzędy pracy, jednakże zapotrzebowanie na kwalifikacje na lokalnych rynkach pracy pozostają względnie stałe: wciąż najpowszechniej kształci się w zawodach związanych z budownictwem, księgowością, sprzedażą i usługami osobistymi.
- Instytucje szkoleniowe działające w regionie najczęściej proponują szkolenia w formie

zewewnętrznych kursowych, głównie z zakresu rozwoju osobistego i rozwoju kompetencji ogólnych. Instytucje deklarują dbałość o zachowanie wysokiej jakości usług i prowadzenie działań prorozwojowych, brak jednakże jednolitych standardów wyznaczających sposób ich działania. Większość instytucji realizowała projekty w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego, jednocześnie w sposobach wydatkowania środków publicznych widzi największe bariery rozwoju rynku szkoleniowego.

5.2 Struktura wykształcenia mieszkańców

W 2010⁶¹ zarówno w województwie jak i w całej Polsce utrzymały się główne tendencje zmian w strukturze wykształcenia mieszkańców. Do 19,8% wzrósł odsetek osób z wykształceniem wyższym. Do 15,6% w województwie i 17,8% w kraju zmalał udział mieszkańców z wykształceniem najniższym. Największą grupę nadal stanowią osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym. Przy czym w odróżnieniu od sytuacji w kraju, spadek odsetka mieszkańców z wykształceniem zasadniczym zawodowym w województwie (do 27,6%) nie ma charakteru stałego trendu. W stosunku do 2009 roku w 2010 o ok. 1 p.p. wzrósł w Małopolsce udział mieszkańców z wykształceniem średnim ogólnokształcącym i średnim zawodowym.

Struktura wykształcenia mieszkańców

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

5.3. Edukacja przedszkolna

Pomimo intensyfikacji wsparcia na rzecz większej dostępności edukacji przedszkolnej – corocznego zwiększania ilości placówek i zwiększania ilości miejsc w placówkach – wciąż nie każde dziecko w wieku przedszkolnym może liczyć na instytucjonalną opiekę. Co więcej,

⁶¹ W momencie przygotowywania opracowania nie były dostępne dane za 2011 rok.

prognozuje się, że liczba 16 tys. oczekujących, dla których zabrakło miejsc w placówkach w 2010 roku, będzie jeszcze przez kilka lat wzrastać.

Od 2009 roku wychowanie przedszkolne jest obowiązkowe dla dzieci 5–letnich⁶², realizowane jest przede wszystkim w przedszkolach i oddziałach przedszkolnych przy szkołach podstawowych, a począwszy od roku szkolnego 2008/2009 także w zespołach wychowania przedszkolnego i punktach przedszkolnych.⁶³

W roku szkolnym 2010/2011 w Małopolsce funkcjonowały w sumie 1 922 placówki wychowania przedszkolnego⁶⁴, co stanowi wzrost w ciągu roku o 61. Corocznie notuje się wzrost liczby placówek⁶⁵. Liczba placówek w roku szkolnym 2010/2011 na wsiach wynosiła 1 264, a w miastach 658. W liczbie ogólnej dominują oddziały przedszkolne – 947, a także przedszkola – 923 (z czego 472 w miastach). W województwie funkcjonuje ponadto 1 zespół wychowania przedszkolnego oraz 51 punktów przedszkolnych.

W placówkach ogółem w ubiegłym roku szkolnym pobierało edukację łącznie 94 808 dzieci, w tym w miastach 52 108 dzieci, na wsiach 42 700. W tej łącznej liczbie prawie 29 tysięcy (30%) stanowią dzieci 6-letnie. Jest to wzrost w porównaniu z rokiem szkolnym 2009/2010 o 5 857 wychowanków. Największa ilość dzieci uczyła się w przedszkolach, bo aż 73 227. Generalnie, w regionie w roku szkolnym 2010/2011 na 100 dzieci przypadało 76 miejsc w przedszkolach, punktach przedszkolnych i zespołach wychowania przedszkolnego, z tym, że w miastach liczba ta wynosiła 108 na 100 potencjalnych przedszkolaków, zaś na obszarach wiejskich zaledwie około 50. Miejsca w placówkach wykorzystywane są co najmniej w 90% (przypadek kilku gmin) lub wręcz przedszkola są przepełnione. Według autorów badania ewaluacyjnego⁶⁶, niedobór miejsc w placówkach wychowania

⁶² Reforma systemu oświaty początkowo zakładała, że w roku szkolnym 2012/2013 sześciolatki obowiązkowo rozpoczną naukę w szkole podstawowej, jednakże termin ten uległ przesunięciu

⁶³ **Przedszkole** to placówka przeznaczona dla dzieci w wieku 3-6 lat, wspomagająca indywidualny rozwój, zapewniająca opiekę odpowiednią do potrzeb dziecka oraz przygotowująca go do nauki w szkole (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 maja 2001 r. w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół – Dz. U. nr 61 poz. 624).

Oddział przedszkolny w szkole podstawowej jest podstawową jednostką organizacyjną przedszkola i w świetle art. 61 ust.1 Ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2004 r. nr 256, poz. 2572, z późn. zm.) nie wchodzi w skład struktury organizacyjnej szkoły podstawowej. Oddział przedszkolny w szkole podstawowej zachowuje odrębność programową, a kształcenie i wychowanie w nim jest zorganizowane odmiennie niż w oddziałach szkoły podstawowej, na zasadach odnoszących się do działań zgodnie z ramowym statutem przedszkola.

Zgodnie z zapisami Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 10. stycznia 2008 r., w sprawie rodzajów innych form wychowania przedszkolnego, warunków tworzenia i organizowania tych form oraz sposobu ich działania (Dz. U. z dnia 17 stycznia 2008 roku), wychowanie przedszkolne może być w następujących, innych niż przedszkola i oddziały przedszkolne w szkołach podstawowych, formach:

- 1) **zespółach wychowania przedszkolnego**, w których zajęcia są prowadzone w niektóre dni tygodnia,
- 2) **punktach przedszkolnych**, w których zajęcia prowadzone są przez cały rok szkolny, z wyjątkiem przerw ustalonych przez organ prowadzący.

Zajęcia wychowania przedszkolnego w zespołach i punktach mogą być prowadzone w grupach liczących od 3 do 25 dzieci.

⁶⁴ Rocznik Statystyczny Województwa Małopolskiego, Kraków, 2011. Według badania ewaluacyjnego: Raport końcowy z badania pn. „Upowszechnianie edukacji przedszkolnej w Małopolsce. Stan i kierunki wsparcia”, Katowice, listopad 2011, liczba ta jest o 10 większa niż podają oficjalne dane GUS i SIO, albowiem te nie uwzględniają powołania 4 punktów przedszkolnych w gminie Czarny Dunajec, 2 punktów przedszkolnych w Gminie Radziemice, przedszkola w Czorsztynie, Tomicach i Trzcanie oraz punktu przedszkolny w Nawojowej.

⁶⁵ Dla porównania, wg. danych z roku szkolnego 2007/2008 – w Małopolsce działało 1 749 wszystkich placówek, w tym 792 przedszkola, zaś w roku szkolnym 2008/2009 – 1861 placówek, w tym 868 przedszkoli.

⁶⁶ Raport końcowy z badania pn. „Upowszechnianie edukacji przedszkolnej w Małopolsce. Stan i kierunki wsparcia”, Katowice, listopad 2011

przedszkolnego wynosi około 16 tys. i będzie wzrastał, ze względu na wzrastającą liczbę dzieci w wieku 0 – 2 lata. Spadek zapotrzebowania na placówki wychowania przedszkolnego przewiduje się po 2020 roku.

Należy zauważyć, że w porównaniu z rokiem 2006, kiedy to 43,7% dzieci w wieku 3-5 lat, a więc przed okresem obowiązkowego przygotowania do nauki szkolnej, objętych było różnymi formami instytucjonalnej opieki przedszkolnej zanotowano wyraźny wzrost. Według danych dostępnych w grudniu 2010 roku odsetek ten stanowił 64,1%⁶⁷. Należy podkreślić, że odnotowuje się znaczące dysproporcje pomiędzy wskaźnikiem upowszechnienia edukacji przedszkolnej⁶⁸ na wsi i w miastach – w dużych miastach wynosi on 85%, na wsiach nie osiąga 50%. Na obszarach wiejskich, pomimo tego, że liczba punktów wychowania przedszkolnego jest duża, to dominują jednak małe, jednooddziałowe przedszkola, które nie obejmują opieką znaczącej liczby dzieci. Zatem przedszkola - duże ośrodki przyczyniły się do wzrostu wskaźnika upowszechnienia edukacji przedszkolnej w miastach, natomiast znaczącą rolę na wsiach odgrywają raczej oddziały przedszkolne.

W okresie realizacji Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki roku w ramach 63 realizowanych projektów, powstało 60 nowych placówek wychowania przedszkolnego, a w sumie wsparcie otrzymały 103 placówki (rozszerzenie działalności). Należy podkreślić, że przedszkola finansowane w ramach środków unijnych są najlepiej oceniane przez klientów – rodziców, ze względu zarówno na warunki higieniczne i wyposażenie, jak i ze względu na oferowane dodatkowe formy spędzania wolnego czasu.

Zauważa się występowanie barier hamujących upowszechnianie wychowania przedszkolnego, zwłaszcza na obszarach wiejskich⁶⁹: mają one charakter zarówno finansowy, jak i mentalnościowy, z tym że te finansowe mają znacznie mniejsze znaczenie i w dużej mierze są niwelowane poprzez wsparcie w ramach PO KL. Bariery mentalnościowe związane są przede wszystkim z niedostrzeganiem korzyści rozwojowych dla dziecka z przebywania w przedszkolu z grupą rówieśniczą i pod profesjonalną opieką oraz z niechęcią do rozstania się matki z dzieckiem. Specyficzna sytuacja na obszarach wiejskich - praca w rolnictwie, w okolicy domu, obecność członków rodziny gotowych do uczestnictwa w opiece nad dzieckiem – powoduje, że dzieci faktycznie nie są powszechnie posyłane do przedszkoli. Rodzice dzieci uczęszczających do przedszkoli finansowanych ze środków PO KL, pytani podczas wywiadów generalnie deklarowali, że po zakończeniu projektu nadal będą posyłali dzieci do placówki, wyrażając jednocześnie gotowość do wnoszenia opłat dodatkowych – wysokość kosztów, jakie są w stanie ponieść to 300 złotych (najpowszechniej wskazywana kwota)⁷⁰.

⁶⁷ Na podstawie danych GUS.

⁶⁸ Jest to podstawowy miernik wskazujący na upowszechnienie nauczania przedszkolnego na określonym terenie, policzony jako suma liczby dzieci w wieku 3-5 lat uczęszczających do przedszkoli, punktów przedszkolnych, zespołów wychowania przedszkolnego oraz oddziałów przedszkolnych przy szkołach podstawowych podzielona przez ogólną liczbę dzieci w wieku 3-5 lat na danym terenie.

⁶⁹ Na podstawie: Raport końcowy z badania pn. „Upowszechnianie edukacji przedszkolnej w Małopolsce. Stan i kierunki wsparcia”, Katowice, listopad 2011.

⁷⁰ Indywidualne wywiady pogłębione przeprowadzone w ramach badania ewaluacyjnego wśród 44rodziców/opiekunów dzieci 5-letnich w 6 gminach województwa (Raclawice, Staboszów, Radziemice, Limanowa, Gródek nad Dunajcem, Łabowa).

5.4. Szkolnictwo dzieci i młodzieży

Maleje liczba uczniów w małopolskich szkołach. W najbliższych latach trend ten nadal się utrzyma. Decyzje gimnazjalistów w zakresie wyboru dalszej ścieżki kształcenia nie zmieniają się (na przestrzeni trzech ostatnich lat).

W roku szkolnym 2010/2011 w małopolskich szkołach uczyło się o 2,6% mniej uczniów niż roku szkolnym 2009/2010. Prognozy demograficzne wskazują, że w kolejnych latach nastąpi dalszy spadek liczby uczniów⁷¹.

Liczba uczniów w podziale na typy szkół (łącznie ze szkołami specjalnymi)

	2007/2008	zmiana 2007/08 a 2008/09	2008/2009	zmiana 2008/09 a 2009/10	2009/2010	zmiana 2009/10 a 2010/11	2010/2011
policealne	24291	16,5%	28303	-18,9%	22959	1,9%	23398
technika**	56548	-0,4%	56345	-1,9%	55289	-2,1%	54103
licea profilowane	6786	-33,1%	4538	-31,8%	3095	-20,6%	2458
licea ogólnokształcące*	64597	-2,2%	63153	-2,3%	61709	-3,6%	59462
zasadnicze zawodowe	23551	3,3%	24322	-1,4%	23984	-2,9%	23291
gimnazja	129572	-4,3%	124014	-4,1%	118952	-4,1%	114048
podstawowe	217400	-2,5%	211958	-2,3%	206995	-1,8%	203230
MAŁOPOLSKA	522745	-1,9%	512633	-3,8%	492983	-2,6%	479990

* łącznie z liceami uzupełniającymi

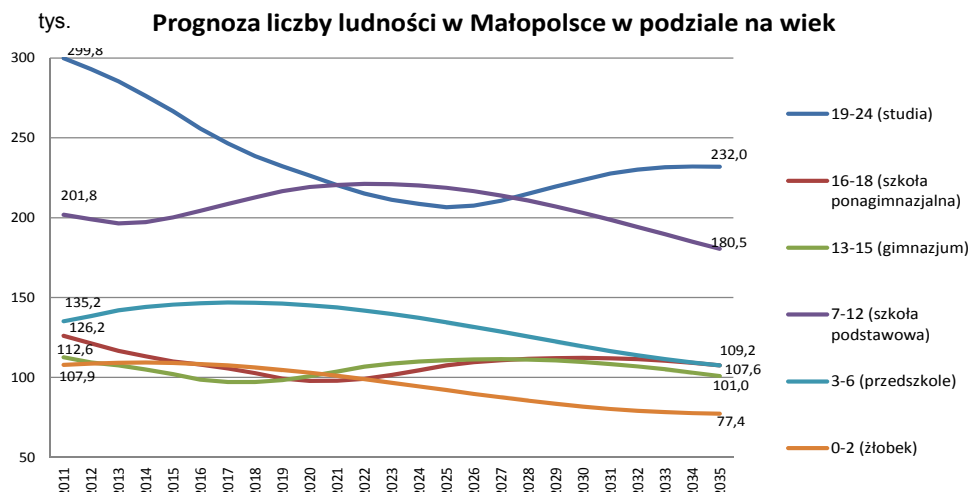
** łącznie ze szkołami artystycznymi dającymi uprawnienia zawodowe i technikami uzupełniającymi

*** kolorem zielonym oznaczono dodatnią zmianę pomiędzy jednym z drugim rokiem szkolnym

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

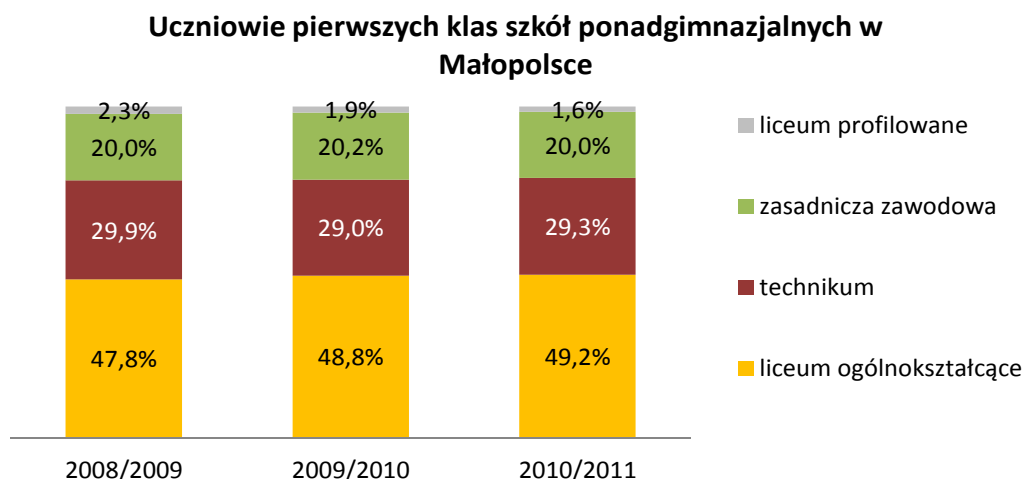
Zgodnie z przewidywaniami liczba ludności w wieku 16-18 (typowym dla nauki w szkole ponadgimnazjalnej) będzie się zmniejszać do 2020 roku. W kategorii wiekowej 13-15 (typowej dla gimnazjum) do 2017. W kategorii 7-12 (typowej dla szkoły podstawowej) do 2015. Oczekiwane później wzrosty liczebności w poszczególnych grupach wiekowych nie zrównoważą wcześniejszych spadków.

⁷¹ Por. „Tendencje i kierunki zmian na rynku usług szkolnictwa wyższego oraz ich wpływ na lokalny rynek pracy”, Urząd Statystyczny w Krakowie na zlecenie Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Krakowie, Kraków, 2011.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Absolwenci gimnazjum decydują gdzie kontynuować naukę mając do wyboru: szkołę zasadniczą zawodową, technikum, liceum ogólnokształcące i liceum profilowane. Na przestrzeni trzech ostatnich lat preferencje młodzieży uległy niewielkim zmianom. Odsetek gimnazjalistów rozpoczynających naukę w technikach ustabilizował się w okolicach 29%, w szkołach zasadniczych zawodowych w okolicach 20%. Zwiększający się odsetek uczniów klas pierwszych w liceach ogólnokształcących wynika z mniejszego zainteresowania kształceniem w liceach profilowanych.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Systemu Informacji Oświatowej

W Małopolsce znacząco zmniejszyła się liczba liceów profilowanych i szkół policealnych – odpowiednio o 9 i 19 placówek pomiędzy rokiem szkolnym 2009/2010 a 2010/2011. W stosunku do poprzedniego roku szkolnego w 2010/2011 przybyło gimnazjów i szkół zasadniczych zawodowych.

Nauka języków obcych

W małopolskich szkołach nauczanie języka angielskiego jest powszechne. W gimnazjach ponad połowa uczniów uczestniczy w lekcjach języka niemieckiego (obowiązkowych bądź dodatkowych). Mimo to, część uczniów kończących naukę w szkołach ponadgimnazjalnych, zwłaszcza w szkołach zasadniczych zawodowych deklaruje, że nie zna żadnego języka obcego. Uczniowie, którzy posługują się językiem obcym średnio oceniają swoje umiejętności językowe.

W roku szkolnym 2010/2011 w obowiązkowych lekcjach języka angielskiego⁷² uczestniczyło 92,2% małopolskich uczniów tj. o 3 p.p. więcej niż średnio w kraju i o 2 p.p. więcej niż przed rokiem w województwie. We wszystkich typach szkół (za wyjątkiem policealnych gdzie obowiązkowymi zajęciami języka angielskiego objęto 14% słuchaczy⁷³) nauczanie angielskiego jest powszechne.

Popularność języka niemieckiego wzrasta w gimnazjach: w roku szkolnym 2009/2010 w obowiązkowych lekcjach brało udział 37,9% uczniów, w 2010/2011 55,8%. Pozostałe języki nauczane są znacznie rzadziej, niemal wyłącznie w szkołach ponadgimnazjalnych. Francuskiego jako języka obowiązkowego uczyło się w roku szkolnym 2010/2011 9,6% uczniów szkół ponadgimnazjalnych, rosyjskiego 6,5%, włoskiego i łacińskiego po 2,2% hiszpańskiego 1,5%. W pozostałych typach szkół obowiązkowymi zajęciami z wymienionych języków objęto mniej niż 1% uczniów (za wyjątkiem gimnazjum, gdzie w lekcjach francuskiego uczestniczyło 3,2% uczniów).

Dodatkowe zajęcia z języka prowadzone są głównie w gimnazjach. W roku szkolnym 2010/2011 22% gimnazjalistów uczestniczyło w dodatkowych lekcjach języka niemieckiego tj. o 9 p.p. mniej niż przed rokiem. Warto zauważyć, że jest to kolejny rok gdy we wszystkich typach szkół spadł odsetek młodzieży, objętej dodatkowymi lekcjami języka obcego.

Uczestnictwo w lekcjach nie oznacza, że uczniowie umieją posługiwać się językiem obcym. 6% małopolskich uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych⁷⁴ stwierdziło, że nie zna żadnego języka obcego. Stosunkowo najwięcej takich deklaracji pojawiło się w szkołach zasadniczych zawodowych – 24%. Wśród osób, które znają język obcy, zdecydowanie najwięcej posługuje się językiem angielskim – 98%. Poza tym językiem niemiecki – 70%, francuskim – 10%, rosyjskim – 8%. Inne języki obce zna mniej niż 4% uczniów kończących szkołę.

Uczniowie średnio oceniają swoje umiejętności językowe – z angielskiego na „3 plus”; niemieckiego, francuskiego, rosyjskiego na „3 minus”. Uczniowie najlepiej radzą sobie (we własnej opinii) z czytaniem w języku obcym, znacznie gorzej z pisaniem, mówieniem

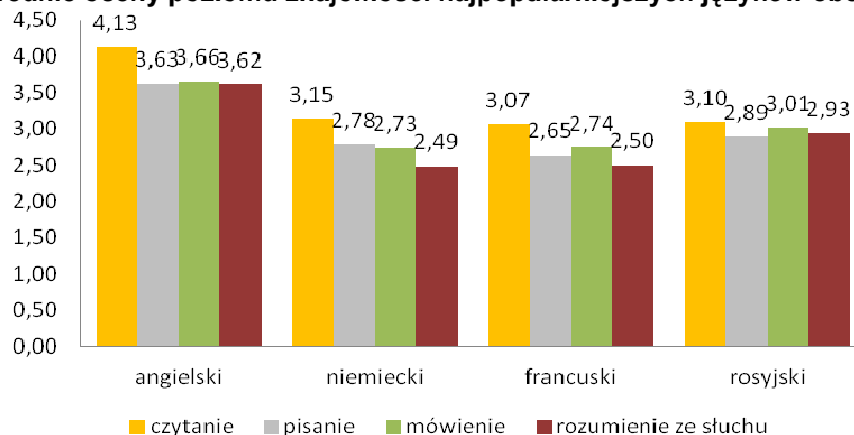
⁷² Języki obce nauczane są w szkołach w ramach zajęć obowiązkowych oraz dodatkowych. Zajęcia obowiązkowe odbywają się zgodnie z ramowymi planami nauczania zatwierdzonymi przez Ministerstwo Edukacji Narodowej. Dodatkowe lekcje organizuje dyrektor korzystając z godzin będących do jego dyspozycji.

⁷³ Słuchaczy szkół policealnych dla młodzieży

⁷⁴ Rok szkolny 2010/2011

i rozumieniem ze słuchu. Swoje kompetencje językowe najniżej ocenili uczniowie mieszkający w małych i średnich miastach⁷⁵.

Średnie oceny poziomu znajomości najpopularniejszych języków obcych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BKL

Dysproporcje w poziomie znajomości języków (które potwierdzają m.in. wyniki cz. językowej egzaminu gimnazjalnego – por. podrozdział „Egzaminy zewnętrzne”) wynikają głównie z dostępu do oferty zajęć pozaszkolnych i motywacji do nauki. W ośrodkach miejskich zarówno oferta jak i świadomość (zwłaszcza rodziców) konieczności posługiwania się językiem obcym jest znacząco większa. Poza tym jak wynika z badania szkoła (zarówno w mieście jak i na wsi) nie zapewnia możliwości nauczania się języka obcego (klasy dzielone wg płci lub alfabetu a nie kompetencji, mała ilość godzin lekcyjnych, „nauka na sucho” – brak możliwości użycia języka, brak kontaktu z native speaker’ami)⁷⁶.

Ponad to, wielu absolwentów szkół zawodowych (zasadniczych zawodowych, techników, szkół policealnych) wskazuje, że w szkole zabrakło im nauki języka obcego branżowego⁷⁷.

Komputeryzacja

We wszystkich typach szkół poprawił się dostęp do komputerów z Internetem.

W roku szkolnym 2010/2011 na jeden komputer przypadało: w liceum profilowanym 6 uczniów, w technikum 8, w szkołach podstawowych, liceach ogólnokształcących i gimnazjach od 10 do 12, w policealnych 17. Zdecydowanie najwięcej w zasadniczych zawodowych - na jeden komputer przypadało 29 uczniów. Co jednak ważne w zasadniczych szkołach zawodowych widać zdecydowaną poprawę w stosunku do roku szkolnego 2008/2009 i 2009/2010 kiedy na jeden komputer przypadało odpowiednio: 43 i 33 uczniów.

Sami uczniowie szkół zasadniczych zawodowych nie zgłaszają większych zastrzeżeń co do dostępu do sprzętu. Jedynie 1% uczniów ostatnich klas stwierdził, że w szkole nie ma ani

⁷⁵ Obliczenia własne na podstawie danych z badania „Bilans kapitału ludzkiego”, baza dostępna: <http://bkl.parp.gov.pl/bazy-danych>.

⁷⁶ Por. „Problemy rynku pracy, edukacji i przedsiębiorczości w opinii przedstawicieli społeczności lokalnych Małopolski”, Wojewódzki Urząd Pracy w Krakowie, Kraków, listopad 2011.

⁷⁷ Por. Wyniki badania losów absolwentów szkół zawodowych, Małopolskie Obserwatorium Rynku Pracy i Edukacji, Wojewódzki Urząd Pracy w Krakowie, Kraków, 2012.

komputerów, ani Internetu. 60% zadeklarowało, że ma swobodny dostęp do Internetu w czasie przerw i/lub lekcji. Uczniowie szkół zasadniczych zawodowych pozytywnie ocenili również wyposażenie pracowni komputerowej – 82% określiło je jako wystarczające do nauki. Negatywną opinię na temat jakości wyposażenia pracowni wyraziło 6% uczniów⁷⁸.

Egzaminy zewnętrzne

Poziom nauczania w małopolskich szkołach – mierzony wynikami egzaminów zewnętrznych – jest wyższy niż średnio w kraju. Niemniej w szkole podstawowej uczniowie mają problemy z wykorzystywaniem wiedzy w praktyce. W gimnazjach ze stosowania wiedzy z kilku dziedzin do rozwiązania problemu. Negatywnym zjawiskiem są utrzymujące się różnice w wynikach egzaminów zewnętrznych w zależności od lokalizacji szkoły. Uczniowie szkół wiejskich uzyskują znacząco niższe wyniki, niż uczniowie szkół miejskich (zwłaszcza z dużych miast).

Spośród obowiązkowych przedmiotów na maturze najłabiej wypadła matematyka (uczniowie uzyskali najmniej punktów, najwięcej uczniów nie zdało).

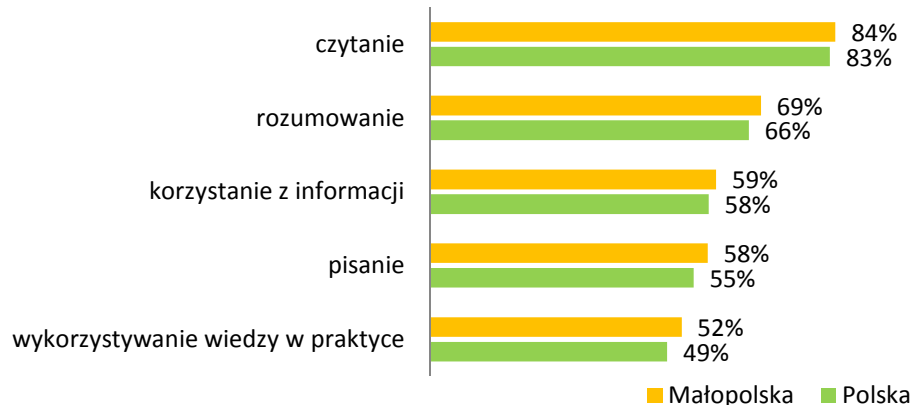
Na egzaminie zawodowym podobnie jak w poprzednich latach: uczniowie ze szkół zasadniczych zawodowych lepiej poradzili sobie z praktyką niż z teorią, w technikach i szkołach policealnych odwrotnie – więcej osób zdało część teoretyczną, mniej praktyczną.

Egzaminy zewnętrzne, w sposób obiektywny weryfikują osiągnięcia uczniów na poszczególnych etapach edukacji. Pierwszy obowiązkowy egzamin tzw. sprawdzian zdają uczniowie 6 klasy szkoły podstawowej. W 2011 roku do sprawdzianu przystąpiło 34 804 małopolskich uczniów. Uczeń w województwie uzyskał średnio 26,16 punktów na 40 możliwych, uczeń w kraju 25,27⁷⁹. Sprawdzian pokazuje w jakim stopniu absolwenci opanowali umiejętności: czytania, pisania, rozumowania, korzystania z informacji i wykorzystywania wiedzy w praktyce. Zdający w 2011 zdecydowanie najlepiej poradzili sobie z czytaniem. Najwięcej problemów sprawiło im natomiast wykorzystywanie wiedzy w praktyce.

⁷⁸ Por. „Twój zawód. Twoja przyszłość?”, Wojewódzki Urząd Pracy w Krakowie, Kraków 2011.

⁷⁹ Por. „Osiągnięcia uczniów kończących szkołę podstawową w roku 2011”, Centralna Komisja Egzaminacyjna, Warszawa, 2011.

Wyniki sprawdzianu (% maksymalnej liczby punktów za poszczególne obszary)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych OKE i CKE

Uczniowie szkół wiejskich kolejny rok z rzędu uzyskali wyniki niższe niż uczniowie szkół zlokalizowanych w miastach. W 2011 roku różnica pomiędzy wsiami a największymi miastami w Małopolsce wyniosła 7,3%. Przy czym w części sprawdzającej wykorzystanie wiedzy w praktyce uczniowie ze szkół zlokalizowanych w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców otrzymali aż o 11,8% punktów więcej niż uczniowie w szkołach wiejskich. Najbardziej zbliżone wyniki uczniowie uzyskali w obszarze korzystania z informacji – w miastach o 4,2% punktów wyższe niż na wsiach⁸⁰.

Do egzaminu gimnazjalnego w 2011 roku podeszło 38 339 uczniów z województwa. Egzamin składał się z trzech części: humanistycznej, matematyczno-przyrodniczej oraz językowej. Z każdej części można było uzyskać maksymalnie 50 punktów. W 2011 roku, tak jak i przed rokiem, uczniowie z Małopolski uzyskali średnie wyniki wyższe niż przeciętnie w Polsce. Najwięcej punktów gimnazjaliści zdobyli z części językowej⁸¹, najmniej z matematyczno-przyrodniczej. W części matematyczno-przyrodniczej trudności sprawiły przede wszystkim zadania z zakresu stosowania zintegrowanej wiedzy i umiejętności do rozwiązywania problemów. Uczniowie otrzymali jedynie 37,5% maksymalnej liczby punktów z tego obszaru⁸².

Średnie wyniki punktowe z egzaminu gimnazjalnego w 2011 roku

	Małopolska	Polska
cz. humanistyczna	26,70	25,31
cz. matematyczno – przyrodnicza	24,91	23,63
język angielski	28,65	28,28
język niemiecki	36,39	27,63
Język francuski	29,10	33,37

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych OKE w Krakowie i CKE

⁸⁰ Razem województwa: małopolskie, podkarpackie i lubelskie. Por. „Sprawozdanie ze sprawdzianu w szóstej klasie szkoły podstawowej w 2011 roku”, Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Krakowie, Kraków, maj 2011.

⁸¹ 87,3% małopolskich gimnazjalistów zdawało język angielski, 12,5% niemiecki, 0,2% francuski

⁸² Por. Sprawozdanie egzaminu gimnazjalnego w 2011 roku. Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Krakowie, Kraków, maj 2011.

Uczniowie kończący licea ogólnokształcące, technika, licea profilowane, licea uzupełniające i technika uzupełniające powinni przystąpić do egzaminu maturalnego. W 2011 roku do wszystkich obowiązkowych przedmiotów (tj. języka polskiego, języka obcego, matematyki) podeszło 33 318 małopolskich uczniów⁸³. 77,3% zakończyło egzamin sukcesem⁸⁴. Przy czym w liceach ogólnokształcących zdawalność wyniosła 87%, w technikach 66%, natomiast w liceach uzupełniających jedynie 22%, a w technikach uzupełniających zaledwie 16%.

Maturzystom 2011 najmniej kłopotów sprawił język polski – 96% zaliczyło poziom podstawowy. Język angielski podstawowy (wybrany przez 89% uczniów) zdało 94%, matematykę 81%. Ze wszystkich obowiązkowych przedmiotów małopolscy uczniowie uzyskali wyniki znacznie powyżej minimalnego progu 30%. Najwięcej punktów udało się zdobyć uczniom z języka angielskiego pisemnego i ustnego oraz polskiego ustnego – ponad 70%. Z języka polskiego pisemnego zdający średnio uzyskali 57% możliwych do zdobycia punktów. Najmniej z matematyki – 51% punktów⁸⁵.

Wyniki egzaminów zewnętrznych po szkole podstawowej, gimnazjum i matury zmieniają się w zależności od powiatu/miasta w jakim zlokalizowane są szkoły. Najwyższą średnią liczbę punktów na sprawdzianie i trzech częściach egzaminu gimnazjalnego otrzymali uczniowie z miast: Krakowa, Tarnowa i Nowego Sącza. Poza tym na sprawdzianie wysoki wynik uzyskali uczniowie z powiatu krakowskiego. Z egzaminem gimnazjalnym (częścią humanistyczną i matematyczno-przyrodniczą) bardzo dobrze poradzili sobie uczniowie z powiatu wadowickiego, z częścią humanistyczną także uczniowie z oświęcimskiego, myślenickiego i limanowskiego. W powiecie wadowickim w 2011 roku 94% uczniów zdało maturę – stosunkowo najwięcej w całym województwie. Wysoki poziom zdawalności matury, wyższy niż w dużych miastach (tj. Krakowie, Tarnowie i Nowym Sączu), osiągnęli także uczniowie ze szkół w powiecie bocheńskim i gorlickim.

Wyniki egzaminów zmieniają się znacząco w zależności od wielkości miejscowości w jakiej zlokalizowane są szkoły. Widać to nie tylko na przykładzie sprawdzianu ale i egzaminu gimnazjalnego. Uczniowie ze szkół wiejskich zarówno z części humanistycznej, matematyczno-przyrodniczej jak i językowej uzyskali średnio mniej punktów niż uczniowie szkół miejskich. Tak wyraźne różnice, utrzymujące się w kolejnych latach mają kilka przyczyn m.in.:

- w miastach występuje znacznie szersza oferta dodatkowych, rozwijających zajęć dla dzieci i większy prestiż takich zajęć,
- w miastach nauczyciele prezentują wyższy poziom, co wynika m.in. z większej konkurencji między szkołami,
- rodzice w miastach bardziej angażują się w edukacji dzieci,
- dzieci na wsiach mają więcej obowiązków domowych niż dzieci w mieście⁸⁶.

⁸³ W pierwszym podejściu do egzaminu

⁸⁴ Aby uzyskać świadectwo dojrzałości, maturzyści musieli zdać (otrzymać co najmniej 30% maksymalnej liczby punktów) egzaminy na poziomie podstawowym z trzech przedmiotów obowiązkowych. Dodatkowo wybierane przedmioty nie miały progu minimalnego. Por. Sprawozdanie z egzaminu maturalnego w 2010 roku. Centralna Komisja Egzaminacyjna.

⁸⁵ Sprawozdanie z egzaminu maturalnego 2011, Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Krakowie, Kraków, czerwiec 2011.

⁸⁶ Por. „Problemy rynku pracy, edukacji i przedsiębiorczości w opinii przedstawicieli społeczności lokalnych Małopolski”, Wojewódzki Urząd Pracy w Krakowie, Kraków, listopad 2011.

Egzaminy zawodowe sprawdzają czy uczniowie (zasadniczych szkół zawodowych, techników, szkół policealnych) nabyli wystarczające kwalifikacje do podjęcia pracy w swoim zawodzie. W 2011 do egzaminów Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Krakowie przystąpiło 4 777 uczniów szkół zasadniczych zawodowych (o 2% mniej niż w 2009 roku), oraz 16 277 uczniów technikum i szkoły policealnej (o 7% więcej niż w 2009 roku). Podobnie jak przed rokiem w zasadniczych szkołach zawodowych najwięcej osób zdawało egzamin na kucharza małej gastronomii, sprzedawcę i mechanika samochodowego. W technikach i szkołach policealnych na: technika informatyka i technika ekonomistę. W technikach i szkołach policealnych zmiana zaszła na kolejnych pozycjach – technik mechanik znalazł się za technikiem hotelarstwa (o 26% zwiększyła się liczba osób przystępujących do egzaminu) oraz technikiem budownictwa (liczba przystępujących zwiększyła się o 35%).

Spośród osób, które w zasadniczych szkołach zawodowych przystąpiły do egzaminu, część praktyczną zdało: 97%, część pisemną 80%. W ostatnich latach średnia zdawalność egzaminu pisemnego obniżyła się, podczas gdy zdawalność egzaminu praktycznego wzrosła. Tym samym zwiększała się różnica w zdawalności poszczególnych części egzaminu z 5 p.p 2009 do 17 p.p. w 2011. W przypadku uczniów techników i szkół policealnych zdawalność obu części systematycznie wzrastała w latach 2009-2011. Niemniej przez cały ten okres w części praktycznej była niższa o ok. 20 p.p. niż w części pisemnej. W 2011 roku wyniosła: w części praktycznej 71%, w części teoretycznej 91%.

Egzaminy zawodowe organizują także izby rzemieślnicze. Według danych przekazanych przez izby rzemieślnicze z Małopolski, w 2010 roku⁸⁷ do egzaminów czeladniczych przystąpiło 2 455 młodocianych pracowników, niemal tyle samo co przed rokiem. Izby przeprowadziły egzaminy w 27 zawodach, najwięcej dla: fryzjerów, mechaników pojazdów samochodowych, stolarzy i murarzy. Zdawalność egzaminu czeladniczego w wypadku młodocianych pracowników zmniejszyła się w Małopolsce w porównaniu z rokiem 2009 z 92% do 82%. Spadek odnotowano we wszystkich najpopularniejszych zawodach, największy w zawodzie mechanik pojazdów samochodowych (z 85% w 2009 roku do 71% w 2010 roku). Najbardziej poprawiła się zdawalność w zawodzie blacharz samochodowy (z 86% do 95%)⁸⁸.

5.5. Szkolnictwo wyższe

W Małopolsce pierwszy raz od wielu lat zmniejszyła się liczba studentów. Na razie tylko na uczelniach niepublicznych. Według prognoz trend spadkowy dotknie również szkoły publiczne i utrzyma się w kolejnych latach. Zmieniają się preferencje młodzieży jeśli chodzi o wybór kierunku kształcenia. Coraz mniejszą grupę stanowią osoby zamierzające studiować nauki społeczne, gospodarcze, prawo, coraz większą osoby zamierzające studiować nauki techniczne.

Wśród osób dorosłych zainteresowanie kształceniem formalnym w szkołach dla dorosłych oraz na studiach podyplomowych i doktoranckich utrzymuje się na względnie stałym

⁸⁷ W momencie przygotowywania opracowania nie były dostępne dane za rok 2011.

⁸⁸ Por. „Nauka zawodu w małopolskich szkołach 2011”, Wojewódzki Urząd Pracy w Krakowie, Kraków, 2012.

poziomie.

W roku akademickim 2010/2011 w Małopolsce kształciło się 211 408 studentów, o 0,3% mniej niż przed rokiem. Tym samym zatrzymał się obserwowany w województwie od kilkunastu lat⁸⁹ stały wzrost liczby studentów. W skali kraju zjawisko to przybrało większe rozmiary, liczba studentów spadała począwszy od roku akademickiego 2006/07, przy czym tylko w ostatnim roku spadek wyniósł 3,3%. Według prognoz trend spadkowy zarówno w kraju, jak i w Małopolsce utrzyma się w kolejnych latach.

Niż demograficzny powoduje spadek liczby osób w grupie wiekowej 19-24 – typowej dla okresu studiowania (por. wykres „Prognoza liczby ludności...”, rozdz. Szkolnictwo dzieci i młodzieży). Spada również udział osób otrzymujących świadectwo maturalne wśród 19-latków. Na początku roku szkolnego 2003/04, osoby otrzymujące świadectwo maturalne stanowiły 67,5% ludności w wieku 19 lat, a w roku 2009/10 odsetek ten spadł do 57,4%. Według prognozy do roku szkolnego 2014/15 odsetek ten utrzyma się na zbliżonym poziomie, ale malejąca liczba osób w kolejnych rocznikach spowoduje spadek ogólnej liczby osób otrzymujących świadectwo maturalne, czyli potencjalnych kandydatów na studia⁹⁰.

Na ten moment spadek liczby studentów w województwie dotyczy uczelni niepublicznych (o 5% zmniejszyła się liczba studentów pomiędzy rokiem 2009/2010 a 2010/2011). Na uczelniach publicznych kolejny rok z rzędu przybyło studentów (o 1,1% w porównaniu do zeszłego roku). Ogólnie małopolscy studenci w roku akademickim 2010/2011 stanowili 11,7% wszystkich studentów w Polsce. Kształcenie w województwie odbywało się na 33 szkołach wyższych (łącznie ze studentami filii, zamiejscowych podstawowych jednostek organizacyjnych oraz zamiejscowych ośrodków dydaktycznych położonych w innych województwach). Zazwyczaj w trybie stacjonarnych (59,5% tj. o 2% więcej niż przed rokiem). Większość studentów stanowiły kobiety 58%

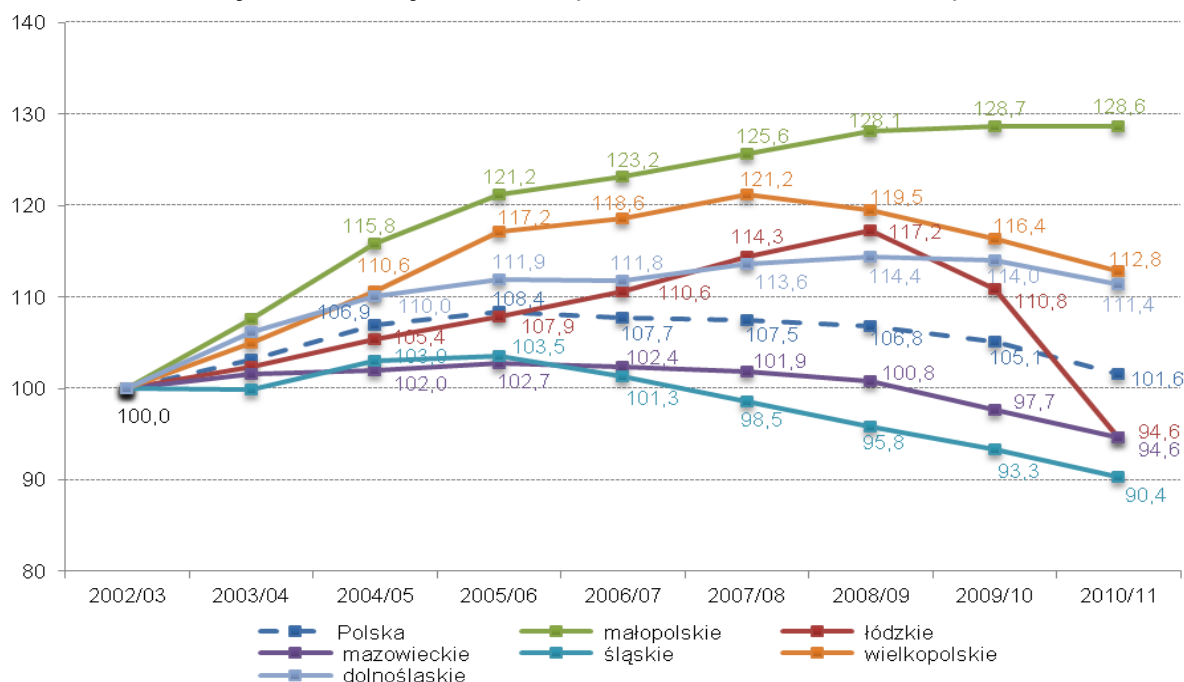
Uczelnie małopolskie cieszą się coraz większą popularnością wśród studentów cudzoziemców, których liczba z roku na rok wzrasta. W roku akademickim 2010/2011 studiowało 2,3 tys. cudzoziemców, o 15,4% więcej niż przed rokiem. Najpopularniejszymi kierunkami wśród cudzoziemców były kierunki z podgrup: medycznej (na której studiowało 619 obcokrajowców, tj. 26,9%), ekonomicznej i administracyjnej (584, tj. 25,3%) oraz społecznej (343, tj. 14,9%)⁹¹.

⁸⁹ Na podstawie danych dostępnych w Banku Danych Lokalnych GUS tj. liczby studentów począwszy od roku akademickiego 1999/2000.

⁹⁰ Por. „Tendencje i kierunki zmian na rynku usług szkolnictwa wyższego oraz ich wpływ na lokalny rynek pracy”, Urząd Statystyczny w Krakowie na zlecenie Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Krakowie, Kraków, 2011.

⁹¹ Por. „Szkolnictwo wyższe w województwie małopolskim w 2010 roku”, Informacja sygnałna, Urząd Statystyczny w Krakowie, Kraków, sierpień 2011.

Dynamika liczby studentów (rok akademicki 2002/03 = 100)

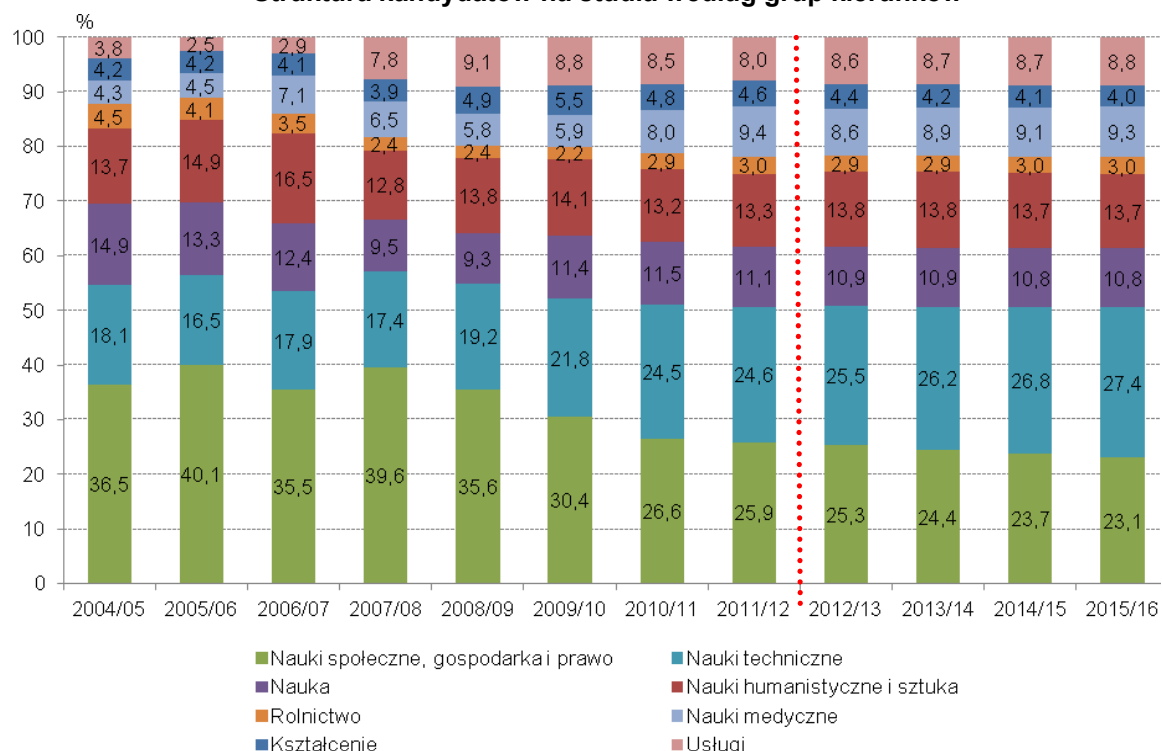
Źródło: „Tendencje i kierunki zmian na rynku usług szkolnictwa wyższego oraz ich wpływ na lokalny rynek pracy”, Urząd Statystyczny w Krakowie na zlecenie Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Krakowie, Kraków, 2011

W ostatnich latach zmieniały się preferencje młodzieży, jeśli chodzi o wybór kierunku kształcenia. Pomiędzy rokiem akademickim 2004/05 – 2011/12 najwięcej osób ubiegało się o przyjęcie na studia z zakresu nauki społeczne, gospodarka i prawo⁹². Jednak odsetek kandydatów wybierających te kierunki w kolejnych latach był coraz mniejszy, w 2011/2012 wyniósł 25,9%. Z kolei rósł udział chętnych na studiowanie kierunków z grupy Nauki techniczne do 24,6% w roku akademickim 2011/2012. Podczas gdy w roku akademickim 2004/05 wartość udziału obu grup wynosiła odpowiednio 36,5% i 18,1%. Według prognozy już w roku 2012/13 grupa kierunków Nauki techniczne będzie miała większy udział w ogólnej liczbie kandydatów niż grupa Nauki społeczne, gospodarka i prawo. W roku akademickim 2011/12 w porównaniu z rokiem 2004/05 tendencję wzrostową odnotowała również grupa kierunków Usługi oraz Nauki medyczne, natomiast spadł udział grup: Nauka (biologiczne, fizyczne, informatyczne, matematyczno-statystyczne), Nauki humanistyczne oraz Rolnictwo⁹³.

⁹² **Podział kierunków:** Kształcenie (pedagogiczne), Nauki humanistyczne i sztuka (artystyczne, humanistyczne), Nauki społeczne, gospodarka i prawo (dziennikarstwo i informacja, ekonomia i administracja, prawne, społeczne), Nauka (biologiczne, fizyczne, informatyczne, matematyczno-statystyczne), Nauki techniczne (architektura i budownictwo, inżynierijno-techniczne, produkcja i przetwórstwo), Rolnictwo (rolnicze, leśne i rybactwa, weterynaryjne), Nauki medyczne (medyczne, opieka społeczna), Usługi (ochrona i bezpieczeństwo, ochrona środowiska, usługi dla ludności, usługi transportowe). Por.: „Tendencje i kierunki zmian na rynku usług szkolnictwa wyższego oraz ich wpływ na lokalny rynek pracy”, Urząd Statystyczny w Krakowie na zlecenie Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Krakowie, Kraków, 2011

⁹³ Por.: „Tendencje i kierunki zmian na rynku usług szkolnictwa wyższego oraz ich wpływ na lokalny rynek pracy”, Urząd Statystyczny w Krakowie na zlecenie Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Krakowie, Kraków, 2011

Struktura kandydatów na studia według grup kierunków

Źródło: „Tendencje i kierunki zmian na rynku usług szkolnictwa wyższego oraz ich wpływ na lokalny rynek pracy”, Urząd Statystyczny w Krakowie na zlecenie Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Krakowie, Kraków, 2011

W związku z niekorzystnymi zmianami demograficznymi szkoły wyższe coraz silniej konkurują między sobą o studentów, m.in. poprzez uruchamianie nowych kierunków. W roku akademickim 2005/06 nowouruchomione kierunki stanowiły 7,0% wszystkich dostępnych kierunków, w roku 2011/12 odsetek ten spadł do 0,8%. O coraz trudniejszej dla szkół wyższych sytuacji może świadczyć rosnąca liczba kierunków, które nie zostały uruchomione z powodu braku wystarczającej liczby kandydatów. W roku akademickim 2011/12 na studiach stacjonarnych takich kierunków było średnio 0,2 (w roku 2005/2006 0,1), na studiach niestacjonarnych 1,7 (w roku 2005/2006 0,1), na studiach podyplomowych 5,7 (w roku 2005/2006 4,6)⁹⁴.

W roku akademickim 2010/2011 na studiach podyplomowych kształciło się łącznie 16 609 osób⁹⁵, w tym 11 537 kobiet, co stanowi niemal 70% ogółu uczestników. Nastąpił spadek w zakresie liczby osób podejmujących naukę na studiach podyplomowych w porównaniu z rokiem szkolnym 2009/2010 o 8,5%. Największy spadek zanotowano w wyższych szkołach technicznych, niemal o 16%. Studenci studiów podyplomowych najchętniej wybierali kierunki ekonomiczne i administracyjnej, pedagogiczno-nauczycielskie, inżynieryjno-techniczne oraz

⁹⁴ Liczba kierunków nieuruchomionych z powodu braku wystarczającej liczby kandydatów przypadająca na 1 szkołę wyższą. Por.: „Tendencje i kierunki zmian na rynku usług szkolnictwa wyższego oraz ich wpływ na lokalny rynek pracy”, Urząd Statystyczny w Krakowie na zlecenie Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Krakowie, Kraków, 2011

⁹⁵ Źródło: Rocznik Statystyczny Województwa Małopolskiego, Kraków, 2011

humanistyczne.⁹⁶ Większość studiów podyplomowych – 78% realizowana jest w szkołach publicznych.

Natomiast na studiach doktoranckich w 2011 roku studiowały 5 342 osoby⁹⁷, w tym 2 779 kobiety (52%). W przypadku tego typu studiów proporcje płci są znacznie bardziej wyrównane. Zanotowano wzrost o około 0,5 tys. więcej studentów niż w roku akademickim 2009/2010. Zdecydowana większość doktorantów kształciła się na uniwersytetach (ponad połowa) oraz na wyższych uczelniach technicznych (18%)⁹⁸. W przypadku organizacji studiów doktoranckich mamy do czynienia ze znaczącą – 92% dominacją uczelni publicznych.

5.6. Kształcenie dorosłych

O rozwój kwalifikacji troszczą się częściej osoby do 35 roku życia, dobrze wykształcone, mieszkające w miastach, częściej kobiety niż mężczyźni.

Pracodawcy, zwłaszcza mikro i mali, którzy dominują w Małopolsce, w większości uznają kwalifikacje swoich pracowników za adekwatne, zaś proponowane przez rynek usług szkoleniowych formy dokształcania są dla nich zbyt kosztowne.

Badania realizowane w latach 2010 i 2011 potwierdziły pewne zauważalne już wcześniej prawidłowości w zakresie podnoszenia kwalifikacji przez osoby dorosłe: z własnej inicjatywy dokształcają się częściej osoby młode, dobrze wykształcone, zamieszkujące duże ośrodki miejskie, powszechniej kobiety niż mężczyźni. Jednakże fakt, że kobiety relatywnie chętniej uczestniczą w różnych formach podnoszenia kwalifikacji i rozwoju – szkoleniach projektach, nie przekłada się na wzrost zatrudnienia i ich sukcesy/awanse zawodowe⁹⁹.

Analizując inny element strony popytowej szkoleń – pracodawców, okazuje się, że swoich pracowników szkolą przede wszystkim firmy duże, prowadzące politykę kadrową i szkoleniową, rozwijające się – takie, które w minionym roku zanotowały zyski, wprowadziły nowy produkt lub usługę.¹⁰⁰ Małopolanie zatrudnieni w przedsiębiorstwach, zwłaszcza mikro i małych nie uzyskują często wystarczającego wsparcia ze strony swojego pracodawcy w zakresie rozwoju kwalifikacji: „Jeżeli są takie szkolenia, kursy, pracodawca nie jest chętny, żeby taka osoba się kształciła w danym zakresie, bo ona musi się zwolnić z pracy bądź wziąć urlop. Pracodawca niejednokrotnie nie ma kim zastąpić tej osoby”.¹⁰¹

Bariery zauważa się także po stronie podaży: oferta szkoleń, kursów, czy szkół dla dorosłych jest bardzo szeroka, ale przede wszystkim w większych miastach, poza miastami dostępność nie jest pełna. Osoby pracujące, z małych miejscowości, starsze napotykają na

⁹⁶ Szkolnictwo wyższe w województwie małopolskim w 2010 roku, informacja sygnałowa nr 11, Urząd Statystyczny w Krakowie

⁹⁷ Rocznik Statystyczny Województwa Małopolskiego, Kraków, 2011

⁹⁸ Szkolnictwo wyższe w województwie małopolskim w 2010 roku, informacja sygnałowa nr 11, Urząd Statystyczny w Krakowie

⁹⁹ Problemy rynku pracy, edukacji i przedsiębiorczości w opinii przedstawicieli społeczności lokalnych Małopolski – raport z dyskusji grupowych, Kraków, listopad 2011

¹⁰⁰ „Bilans Kapitału Ludzkiego” – raport podsumowujący pierwszą edycję badań realizowaną w 2010 roku, Warszawa 2011

¹⁰¹ Problemy rynku pracy, edukacji i przedsiębiorczości w opinii przedstawicieli społeczności lokalnych Małopolski – raport z dyskusji grupowych, Kraków, listopad 2011

barierę odległości lub braku satysfakcjonujących rozwiązań w zakresie organizacji czasu pracy i nauki. W ramach badań fokusowych realizowanych na obszarach wiejskich zauważono wprost, że szkolenia nie zawsze dostosowane są do specyfiki rynków lokalnych: „jeżeli firma zna realia regionu, to potrafi się wpasować, przygotować projekt, ofertę szkoleniową – szkolenia powinny być dostosowane do lokalnych uwarunkowań, z uwzględnieniem opinii lokalnych społeczności”¹⁰².

W efekcie utrwalenia ww. barier, jeden z głównych wniosków w raporcie podsumowującym pierwszą edycję badania „Bilans Kapitał Ludzkiego” zrealizowaną w 2010 roku (dalej BKL) sformułowano jako: „Bilans podaży i popytu wskazuje na to, że (...) występuje widoczne niedopasowanie struktury podaży i popytu, sugerujące brak odpowiedniej liczby rąk i umysłów do pracy. (...) Trudności w znalezieniu odpowiednich pracowników wynikają przede wszystkim, nie z braku chętnych, ale raczej z braku odpowiednich kompetencji – głównie zawodowych, ale także ogólnych”¹⁰³. Istnieją mechanizmy zbliżania strony podażowej i popytowej – zróżnicowane formy kształcenia osób dorosłych.

Uczenie się formalne mieszkańców

Maleje zainteresowanie edukacją formalną osób dorosłych i oferta tego typu nie rozwija się. Wynika to ze zmian demograficznych, ale także z faktu, że niewielu uczniów poprzestaje na edukacji podstawowej i gimnazjalnej lecz kontynuuje edukację szkolną, coraz częściej na poziomie wyższym. Z drugiej strony, wzrasta oferta i znaczenie nieformalnego trybu podnoszenia kwalifikacji.

Szkoły dla dorosłych to placówki kształcące w formie zaocznej, a od roku szkolnego 2008/2009 również w formie stacjonarnej i na odległość. Kategoria ta obejmuje:

- Szkoły podstawowe dla dorosłych - *od 2001 roku w regionie nie funkcjonuje żadna szkoła podstawowa dla dorosłych*;
- Gimnazja dla dorosłych;
- Zasadnicze szkoły zawodowe dla dorosłych;
- Licea ogólnokształcące dla dorosłych;
- Uzupełniające licea ogólnokształcące dla dorosłych na podbudowie programowej zasadniczej szkoły zawodowej;
- Licea profilowane dla dorosłych;
- Technika dla dorosłych;
- Technika uzupełniająca dla dorosłych na podbudowie programowej zasadniczej szkoły zawodowej.

Do szkół dla dorosłych uczęszczają osoby wieku 18 lat i więcej. W roku szkolnym 2010/2011 w Małopolsce funkcjonowały w sumie 269 szkoły dla dorosłych, w których kształciło się

¹⁰² Ibidem

¹⁰³ „Bilans Kapitał Ludzkiego” – raport podsumowujący pierwszą edycję badań realizowaną w 2010 roku, Warszawa 2011, str. 11

łącznie 18 119 osób¹⁰⁴. Dla porównania w roku szkolnym 2009/2010¹⁰⁵ było to 17 974 dorosłe osoby¹⁰⁶, a więc o około 150 osób mniej. Zauważa się także nieznaczną tendencję wzrostową jeśli chodzi o liczbę placówek (262 w poprzednim roku szkolnym).

Typ szkoły	Liczba szkół		Liczba uczniów	
	2009/2010	2010/2011	2009/2010	2010/2011
Gimnazja	4	3	243	230
Zasadnicze zawodowe	9	11	268	227
Licea ogólnokształcące (w tym uzupełniające)	182 (102)	190 (108)	13 882 (6 814)	14 230 (7 133)
Licea profilowane	3	2	60	44
Technika (w tym uzupełniające)	64 (58)	63 (57)	3 521 (3 096)	3 388 (3 077)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

W porównaniu z rokiem poprzednim spadła liczba uczniów szkół gimnazjalnych oraz zasadniczych szkół zawodowych dla dorosłych. Na ogólny wzrost uczniów wpłynęła przede wszystkim zwiększająca się liczba uczniów liceów, także uzupełniających dla dorosłych. Należy jednak podkreślić, że zachodzące w skali roku zmiany są niewielkie i w ogólności należy mówić o spadku popularności kształcenia formalnego osób dorosłych – dla porównania, w roku szkolnym 2005/2006 liczba szkół była wyższa o ponad 100 placówek, kształciło się w nich niemal 24 tysiące uczniów.

Potwierdzeniem małej popularności kształcenia w trybie szkolnym osób dorosłych są doświadczenia w zakresie realizacji Działania 9.3 PO KL 2007 – 2013. Dotychczas ogłaszane konkursy przewidujące wyłącznie formę wsparcia w postaci formalnego kształcenia ustawicznego w formach szkolnych cieszyły się znikomym zainteresowaniem, zarówno projektodawców, jak i uczestników projektów.¹⁰⁷

Uczenie się pozaformalne i samokształcenie mieszkańców

Motywacja do doksztalcania się wśród Małopolan jedynie nieznacznie umacnia się: w przeciągu całego 2011 roku kształcił się co szósty Małopolanin i jest to wynik niemal analogiczny jak w 2006 roku. Blisko 85% Małopolan deklaruje, że nie doksztalało się w ciągu ostatnich 12 miesięcy, co istotne, niemal trzy czwarte (72%) pytanym nie doksztalało się i nie ma zamiaru tego robić w ciągu najbliższej przyszłości.

¹⁰⁴ Źródło: Rocznik Statystyczny Województwa Małopolskiego, Kraków, 2011

¹⁰⁵ Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2009/2010, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2010.

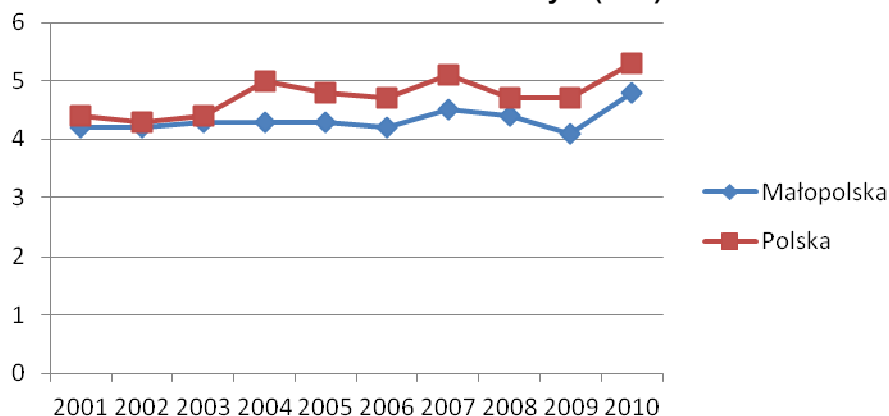
¹⁰⁶ Edukacja w województwie małopolskim w roku szkolnym 2008/2009. Informacja sygnalna nr 19, Urząd Statystyczny w Krakowie, 2009.

¹⁰⁷ W związku z przeprowadzeniem przeglądu śródrokowego Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, którego efektem jest modyfikacja zapisów Programu, z dniem 1.01.2012 r. wprowadzono zasadnicze zmiany w zakresie kształtu wsparcia udzielanego w ramach Działania 9.3 dotyczącego kształcenia ustawicznego. Wprowadzane zmiany rozszerzyły i uelastyczyły dostępne formy wsparcia, szczególnie poprzez wprowadzenie możliwości podnoszenia kwalifikacji przez osoby dorosłe, które z własnej inicjatywy są zainteresowane nabyciem nowych, uzupełnieniem lub podwyższeniem kwalifikacji i umiejętności w obszarach umiejętności ICT i znajomości języków obcych.

Odnosząc się do kontekstu europejskiego okazuje się, że podczas gdy poziom edukacji formalnej wg. wskaźników przyjętych przez Unię Europejską stawiają Polskę na czele rankingu państw europejskich, to jednocześnie wskaźniki dotyczące uzupełniania kwalifikacji przez osoby dorosłe – poziomu uczestnictwa, elastyczności systemu, jakości form wsparcia i ich przydatności na rynku pracy - są nie do końca zadowalające.

Zmiany w tym obszarze dokonują się powoli, świadczą o tym bardzo niewielkie zmiany w wartości wskaźnika uczestnictwa w kształceniu pozaformalnym, który w przypadku Polski wynosi około 5% i nie wzrasta w znaczący sposób od 2001 roku. Tymczasem cel do osiągnięcia dla Polski w perspektywie 2020 roku to 10% uczestniczących w kształceniu ustawicznym, a więc podwojenie aktualnych wskaźników ¹⁰⁸. Kwestia wzrostu wskaźnika jest o tyle istotna, że jego wysoki poziom świadczy o istnieniu powszechnej kultury uczenia się, systematycznym i regularnym reagowaniu zarówno mieszkańców jak i pracodawców na potrzeby rynku pracy, a tym samym wysokiej aktywności, innowacyjności i nastawieniu na rozwój społeczeństwa i gospodarki.

Poziom uczestnictwo w kształceniu ustawicznym (w %) w okresie 2001- 2010

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Bank Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego

Dla uzyskanie pełniejszych danych oraz uniknięcia pułapek związanych z sezonowością, czy incydentalnością pewnych form kształcenia, w badaniu „Bilans Kapitału Ludzkiego” respondentom zadawane jest pytanie o aktywność edukacyjną w ciągu całego roku, a nie jedynie 4 tygodnie wstecz, co jest charakterystyką badania przeprowadzanego przez GUS. Zmiany na przestrzeni lat 2006 – 2011 w zasadzie nie zaszły: w 2006 roku kształciło się 26% dorosłych pracujących mieszkańców Małopolski oraz 5,5 % bezrobotnych¹⁰⁹. Wyniki z 2011 mówią wstępnie o 25% pracujących i 13% osób bezrobotnych¹¹⁰. Jeśli chodzi o średnie wyniki dla ogółu Małopolan, to wynoszą one za 2006 rok – 19% (badanie BAED), 16% w 2010 roku (BKL) i zauważalny lekki wzrost w 2011 roku – 18 % (BKL). Zatem motywacja do doksztalcania się wśród Małopolan jedynie nieznacznie umacnia się: w 2010 roku 85% respondentów badania deklarowało, że nie doksztalało się w ciągu ostatnich 12 miesięcy, Co istotne, niemal trzy czwarte (72%) pytanych nie doksztalało się i nie ma zamiaru tego robić w ciągu najbliższej przyszłości. Średnie wyniki dla kraju są jeszcze bardziej

¹⁰⁸ „Perspektywa uczenia się przez całe życie”, luty 2011

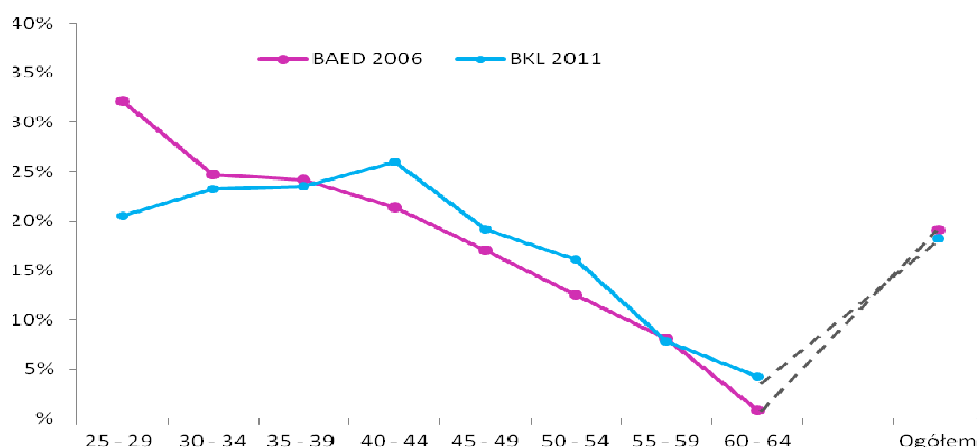
¹⁰⁹ „Badanie Aktywności Edukacyjnej Dorosłych”, które zostało przeprowadzone przez GUS w 2006 roku

¹¹⁰ „Bilans Kapitału Ludzkiego”, edycja 2011

pesymistyczne, albowiem tam około 80% należy do grona stale biernych w zakresie doksztalcania.

Osoby z wykształceniem wyższym intensywnie doszkalają się do około 40-45 roku życia, osoby z niskimi kwalifikacjami po 30-tym roku życia zasadniczo kończą aktywność edukacyjną. W grupie 50+, niezależnie od poziomu wykształcenia gwałtownie spada aktywność edukacyjna i jednocześnie aktywność zawodowa.

Wiek a poziom uczestnictwa w kształceniu pozaformalnym¹¹¹ (w %)

Źródło: opracowanie Centrum Ewaluacji i Analiz Polityk Publicznych UJ

Jeśli chodzi o formy doksztalcania, w jakich brali udział Małopolanie – około 3/4 wybrało kursy i szkolenia zewnętrzne, stacjonarne, zaś niemal 20% doksztalcających się odbyło szkolenia w miejscu pracy lub związane z miejscem pracy¹¹². Wstępne dane z 2011 roku wskazują także na wyraźną dominację szkoleń zewnętrznych, odrywających od pracy, które nie są adekwatną formą wsparcia, zwłaszcza dla mikro i małych przedsiębiorstw – w przypadku tego typu przedsiębiorstw oddelegowanie pracownika od jego zasadniczych obowiązków jest zbyt dużym obciążeniem. Kursy/szkolenia internetowe cieszą się małą popularnością wśród potencjalnych uczestników szkoleń, podczas gdy coraz więcej instytucji szkoleniowych ma je w swojej ofercie. 36% form kształcenia odbywa się całkiem poza godzinami pracy, zaś 27% w godzinach pracy.

Rodzaje kształcenia pozaformalnego	Procent odpowiedzi
Kursy/szkolenia stacjonarne	72,5%
Szkolenia w miejscu pracy, związane z miejscem pracy	18,0%
Seminaria, konferencje	8,6%
Praktyki, staże zawodowe	8,4%
Warsztaty	7,9%
Odczyty, otwarte wykłady	6,7%
Studia podyplomowe	3,2%
Kursy/szkolenia przez Internet	3,1%
Kursy/szkolenia w innej formie	1,2%

¹¹¹ Obejmuje udział w kursach i szkoleniach, z wyłączeniem samokształcenia.

¹¹² „Bilans Kapitału Ludzkiego”, <http://bkl.parp.gov.pl/>

Nieco ponad 14% Małopolan deklarowało¹¹³, że kształciło się samodzielnie, z czego znaczna większość, ok 80% sięgało po książki, profesjonalne magazyny i inne materiały drukowane, zaś dwie trzecie preferowało programy komputerowe i Internet. Inne, mniej popularne metody samokształcenia to pomoc przyjaciół czy współpracowników, korzystanie z programów telewizyjnych i radiowych.

Jeśli chodzi o tematykę szkoleń¹¹⁴ to najpopularniejsze okazały się szkolenia z zakresu rozwoju osobistego i kompetencji ogólnych, bardzo popularne pozostają niezmiennie szkolenia językowe. Jeśli chodzi o najpopularniejsze szkolenia zawodowe to są to szkolenia z obszaru budownictwo i przemysł, medyczne oraz z tematyki praca socjalna i psychologia. Wśród osób bezrobotnych natomiast najbardziej popularne obszary to informatyka oraz usługi osobiste: fryzjerstwo, kosmetyka, opieka nad osobami zależnymi.

Pytani o powody uczestnictwa w doksztalcaniu i podejmowania wysiłku z tym związanego, Małopolanie odwołują się przede wszystkim do następujących uzasadnień: doskonalenie kwalifikacji zawodowych, zdobycie nowych kwalifikacji, rozwój zainteresowań (pracujący), zdobycie kwalifikacji zawodowych, uzyskanie certyfikatu/dyplomu (bezrobotni). Około 13% Małopolan (o kilka procent więcej niż średnio w Polsce) to osoby, które były aktywne w minionym roku i nadal zamierzają się kształcić.

Badania przeprowadzane wśród mieszkańców w sposób szczególny koncentrują się na grupie nieuczestniczącej w systemie kształcenia ustawicznego. Pytani o powody swojej bierności Małopolanie najczęściej (ponad połowa ogółu, w tym 70% pracujących) odpowiadali, że nie potrzebowali szkoleń w pracy lub też nie mieli motywacji do doksztalcania. Okazuje się więc, że to nie dostępność finansowa czy terytorialna szkoleń, ale kwestie motywacji i niedostrzeganie wymiernych korzyści są głównymi powodami bierności w zakresie doksztalcania się.

Powody nie doksztalcania się	Procent odpowiedzi
nie potrzebował w pracy	59,7%
nie miał motywacji do doksztalcania się	14,9%
nie miał czasu z powodów osobistych	13,6%
kursy/szkolenia były zbyt drogie	8,6%
nie miał czasu z powodów zawodowych	7,9%
nie było w pobliżu interesujących kursów	5,8%
nie miał poparcia/zachęty ze strony pracodawcy	3,5%
nie spełniał wymogów formalnych	2,1%
inne powody	9,6%
Trudno powiedzieć	5,9%

Źródło: baza danych „Bilans Kapitału Ludzkiego”, 2010

¹¹³ Ibidem

¹¹⁴ Ibidem

Podczas konsultacji na poziomie lokalnym potrzeb w zakresie kształcenia dorosłych¹¹⁵ identyfikowano bariery w rozwoju uczenia się dorosłych poza dużymi miastami, gdzie problem bierności edukacyjnej jest szczególnie palący. Jako główne powody zahamowania wysiłków o stały przyrost kwalifikacji w momencie zakończenia etapu edukacji formalnej uznano:

- mentalność – poczucie wstydu, gdyż uczenie pojmowane jest jako domena ludzi młodych
- brak czasu ze względu na konieczność opieki nad osobami zależnymi
- brak motywacji, gdyż w przypadku szkoleń w niewystarczający sposób mówi się językiem korzyści
- mała dostępność szkoleń blisko lub w miejscu pracy
- brak dostępnej i jednoznacznej informacji o dobrych, atrakcyjnych szkoleniach
- niewystarczająca ilość szkoleń zakończonych certyfikatem
- mała powszechność diagnozy potrzeb szkoleniowych pracowników.

Inwestycje w kadry

Zarówno badania na poziomie regionalnym jak i krajowym niezmiennie od kilku lat wskazują, że najpowszechniej inwestują w kadry firmy większe i rozwijające się: im większa firma, tym mniej optymistyczna ocena zadowolenia z poziomu kwalifikacji zatrudnianych pracowników, a tym samym większe zaangażowanie we wspieranie ich kwalifikacji.

Większość Małopolskich pracodawców deklaruje zadowolenie z poziomu wykwalifikowania własnych kadr:¹¹⁶ niemal 40% twierdzi, że umiejętności pracowników są w pełni zadowalające, prawie 60% deklaruje, że są zadowalające, w pewnych jedynie obszarach wymagają wzmocnienia, a jedynie 3% uznało je za niewystarczające. W efekcie, co czwarty pracodawca z Małopolski nie podejmował w ostatnim czasie żadnych działań na rzecz rozwoju kompetencji swoich pracowników.

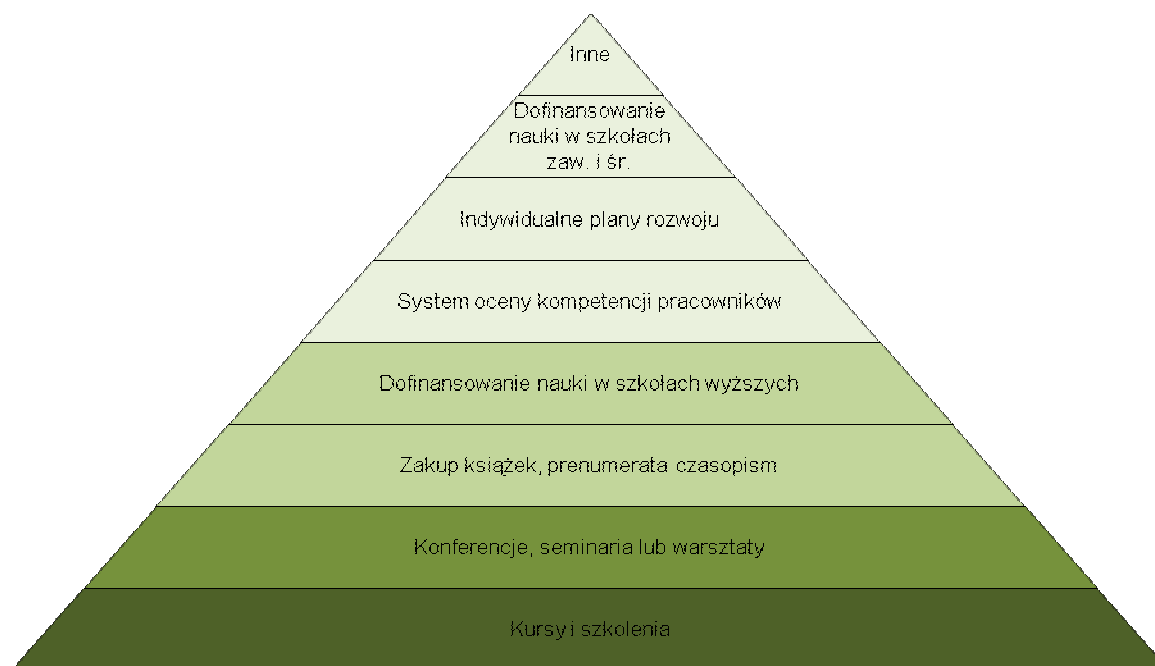
Kompetencje pracowników znacznie pozytywniej oceniają mali pracodawcy, którzy jednocześnie rzadziej aniżeli duzi pracodawcy opracowują systemy oceny pracowników i indywidualne plany ich rozwoju. Pracodawcy sceptycznie nastawieni do poziomu kompetencji pracowników w najwyższym stopniu zauważają braki w zakresie kompetencji zawodowych – 2/3, w dalszej kolejności niewystarczające kompetencje związane z kontaktem z klientami, a także niezadowalające postawy tj: niska samodzielność i odpowiedzialność.¹¹⁷

¹¹⁵ Warsztaty lokalne realizowane w ramach działań projektu „Małopolskie partnerstwo instytucji w obszarze rynku pracy, edukacji i szkoleń” 6.1.1 PO KL, listopad 2011

¹¹⁶ „Pracodawca – Rynek – Pracownik. Raport z badania zapotrzebowania na pracowników wśród małopolskich pracodawców”, Kraków, 2011

¹¹⁷ „Bilans Kapitału Ludzkiego”, <http://bkl.parp.gov.pl/>

Formy inwestycji w kadry:

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z badania „Bilans Kapitału Ludzkiego”

Analizując formy szkoleń wykorzystywane przez pracodawców okazuje się, że niemal w 90% przypadków przedsiębiorstwa stosują zewnętrzne formy podnoszenia kwalifikacji, najczęściej kursy i szkolenia – to najbardziej popularna forma zarówno wśród małych jak i wśród dużych przedsiębiorstw. Dużo pracodawcy znacznie częściej niż mali uczestniczą w konferencjach i seminariach i finansują naukę pracowników na poziomie wyższym (studia podyplomowe). Także tworzenie indywidualnych planów rozwoju oraz system oceny pracowników to domena przedsiębiorstw dużych, rozwijających się.

Jeśli chodzi o kwestie finansowania kształcenia¹¹⁸, większość szkoleń w przypadku osób pracujących opłaca pracodawca (50% przypadków), w 20% przypadków koszty ponosi szkolący się indywidualnie. W przypadku bezrobotnych dominuje jak do tej pory wciąż finansowanie ze środków publicznych za pośrednictwem urzędów pracy – tak się dzieje w 2/3 przypadków, ale aż w co piątym przypadku koszt szkoleń opłacany jest przez same osoby bezrobotne.

Tematyka szkoleń, w jakie decydują się inwestować pracodawcy, nie jest do końca tożsama z tematyką szkoleń wybieranych na własną rękę przez mieszkańców: pracodawcy częściej niż szkolenia ogólne (językowe, rozwijające kompetencje osobiste) skłonni są finansować szkolenia typowo zawodowe, zwłaszcza z zakresu budownictwa, przemysłu, prawa czy księgowości.¹¹⁹ Zauważa się także dużą aktywność w zakresie szkoleń typowo zawodowych w branży edukacyjnej oraz opieka zdrowotna i pomoc społeczna¹²⁰. Jednocześnie pracodawcy oczekują, że kwestia kluczowych kompetencji tj. umiejętność komunikacji, współpracy, porozumiewania się w różnych językach, samodzielność i przedsiębiorczość, to

¹¹⁸ „Bilans Kapitału Ludzkiego”, <http://bkl.parp.gov.pl/>

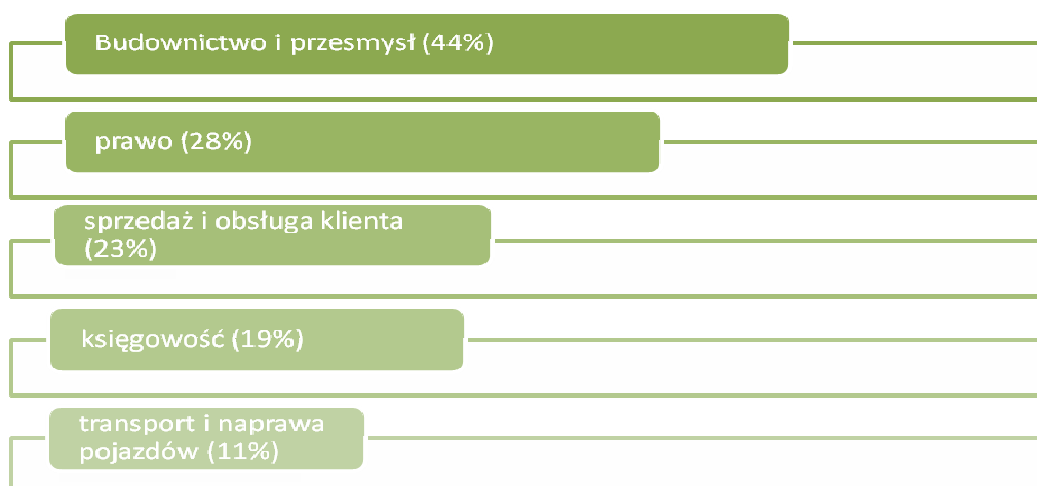
¹¹⁹ „Pracodawca – Rynek – Pracownik. Raport z badania zapotrzebowania na pracowników wśród małopolskich pracodawców”, Kraków, 2011

¹²⁰ „Bilans Kapitału Ludzkiego”, <http://bkl.parp.gov.pl/>

pewien zasadniczy potencjał, w który każdy absolwent - przyszły pracownik powinien zostać wyposażony w toku edukacji formalnej.

Tematyka szkoleń, po które sięgają pracodawcy wskazuje na to, że doszkalanie pracowników służy w pierwszej kolejności adaptacyjności i dostosowaniu się przedsiębiorstwa do zmieniających się uwarunkowań prawnych czy finansowych, stąd tak liczne szkolenia z zakresu prawa podatkowego czy księgowości. W mniejszym stopniu inwestycje w kadry służą rozwojowi i podniesieniu innowacyjności przedsiębiorstwa.

Tematyka szkoleń¹²¹:

Źródło: opracowanie własne na podstawie „Pracodawca – Rynek – Pracownik. Raport z badania zapotrzebowania na pracowników wśród małopolskich pracodawców”

Wsparcie szkoleniowe dla osób bezrobotnych

Osoby bezrobotne w 2011 roku mogły liczyć na znacznie skromniejsze wsparcie w zakresie dofinansowania szkoleń – najczęściej w obszarze budownictwo i przemysł, księgowość, usługi transportowe i prawo jazdy. Swoje kwalifikacje za pośrednictwem urzędów pracy podniosło niemal trzykrotnie mniej osób niż w 2010 roku.

W roku 2011, ze względu na znacznie ograniczone środki w ramach Funduszu Pracy przeznaczone na szkolenia, osoby bezrobotne chcące podnosić swoje kwalifikacje mogły liczyć na mniejszy zakres wsparcia ze strony urzędów pracy. Szkolenia z powodzeniem zakończyło 4 545 osób, w tym 1 863 kobiety, co wydaje się niewielką liczbą w porównaniu z zdanymi z 2010 roku, które wynosiły odpowiednio 12 743 i 5 532. Wśród osób, które podniosły swoje kwalifikacje przeważały osoby bezrobotne – 4 104, zaś 424 spośród wszystkich to osoby niepełnosprawne, pojedyncze przypadki to osoby poszukujące pracy –

¹²¹ Najczęściej wskazywane szkolenia w obszarze „**budownictwo i przemysł**”: kursy dla operatorów ładowarek, koparek, dźwigów i innych pojazdów, kursy dla elektromonterów, elektryków i energetyków, kursy dla operatorów maszyn produkcyjnych i obsługi urządzeń produkcyjnych, kursy dla spawaczy, kursy w zakresie architektury, projektowania obiektów i budynków, kursy z zakresu instalacji gazowych, ciepłowniczych i kanalizacyjnych, kursy dla inspektorów nadzoru budowlanego oraz kierowników budowy. Najczęściej wskazywane szkolenia w obszarze „**prawo**”: prawo podatkowe, prawo pracy, prawo zamówień publicznych, prawo branżowe, ochrona danych osobowych. Najczęściej wskazywane szkolenia w obszarze „**księgowość**”: kadry i płace w przedsiębiorstwie, rachunkowość, podstawy księgowości, rozliczenia, składki i deklaracje ZUS. „Pracodawca – Rynek – Pracownik. Raport z badania zapotrzebowania na pracowników wśród małopolskich pracodawców”, Kraków, 2011

16. Co czwarty szkolący się (1 903 osoby), uczestniczył w szkoleniu o tematyce wskazanej przez siebie.

Nie zauważa się natomiast zmiany w zakresie zapotrzebowania na kwalifikacje na lokalnym rynku pracy. Działania szkoleniowe PUP były w dużej mierze odpowiedzią na zapotrzebowanie na zawody wskazane w badaniu „Barometr zawodów 2011”¹²², w tym min.: pracownicy budowlani różnych specjalności (betoniarze i zbrojarze, brukarze, cieśle i stolarze budowlani, dekarze), graficy komputerowi, księgowi, kierowcy samochodów ciężarowych, monterzy instalacji budowlanych, operatorzy koparek, zwałowarek i innego rodzaju ciężkiego sprzętu budowlanego, projektanci stron internetowych. Oferta szkoleniowa PUP budowana była na podstawie wyników tego badania, najpopularniejsze szkolenia w 2011 roku to te z obszaru sprzedaż, usługi transportowe, budownictwo oraz z zakresu przedsiębiorczości.

Podobnie jak przed rokiem, najwięcej osób szkolących się za pośrednictwem urzędów pracy to osoby w wieku 18 – 24 i 25-34 lata (razem 2 684 spośród wszystkich, które ukończyły szkolenia) oraz legitymujące się stosunkowo niskim poziomem kwalifikacji - wykształceniem policealnym i średnim zawodowym (1 397 osoby). Ogółem, w 2011 roku powiatowe urzędy pracy zorganizowały 1 058 szkoleń przy współpracy z 331 instytucjami szkoleniowymi, głównie osobami fizycznymi prowadzącymi działalność gospodarczą. Najwięcej organizowanych szkoleń (394) miało wymiar czasowy pomiędzy 30 a 80 godzin. W ramach tego rodzaju form przeszkolono także największą ilość osób – 1 692. 20 spośród szkoleń zorganizowanych w regionie trwały powyżej 300 godzin (najdłuższy przewidywany wymiar godzinowy) i uczestniczyły w nich 92 osoby.

11 328 osób ukończyło staż u pracodawców, w tym przeważająca ilość kobiet – 8 456. Różnica pomiędzy ilością osób objętych tą formą pomocy w 2010 i 2011 roku, w porównaniu z zakresem wsparcia szkoleniowym nie jest aż tak drastyczna - w 2010 roku program stażowy ukończyło około 20 tys. osób. Najpopularniejsze obszary zawodowe, w jakich organizowano staże, to: „prace sekretarskie i biurowe” (2 051 stażystów) oraz „sprzedaż marketing i public relations, handel nieruchomościami” (696 osób). Ponadto, 61 osób w 2011 roku ukończyło program przygotowania zawodowego dorosłych (w ramach praktycznej nauki zawodu i przyuczenia do pracy).

Przewiduje się, że w roku 2012 w Małopolsce będzie zapotrzebowanie na następujące zawody¹²³: diagnosta samochodowy, inżynierowie budownictwa, kierowcy samochodów ciężarowych, kierownicy budowy, operatorzy koparek i zwałowarek, pracownicy do spraw finansowo-księgowych ze znajomością języków obcych, samodzielni księgowi, spawacze metoda MIG/MAG (w sumie 8 zawodów deficytowych). Specjaliści niektórych zawodów, które wskazywane było w 2011 roku jako deficytowe, tj. graficy komputerowi, kierownicy projektów, lekarze, nauczyciele przedmiotów zawodowych, programiści i projektanci stron internetowych, przedstawiciele handlowi, specjaliści ds. programów unijnych, obecnie nie są już tak intensywnie poszukiwane na rynku pracy (znalazły się wśród zawodów tzw. zrównoważonych). Zmniejszyła się ilość ofert pracy dla tego typu specjalistów.

¹²² Barometr zawodów jest badaniem cyklicznym i realizowany jest co roku. Pełne raporty na stronie <http://www.obserwatorium.malopolska.pl>

¹²³ Barometr zawodów 2012, www.obserwatorium.malopolska.pl

Zwiększyła się natomiast znacząco lista zawodów nadwyżkowych, w przypadku których liczba osób posiadających adekwatne wykształcenie i kwalifikacje w danym zawodzie przewyższa ilość ofert pracy¹²⁴. Wśród kategorii zawodowych zagrożonych trudnościami w znalezieniu pracy (ze względu na nieadekwatność posiadanych kompetencji, jak i brak miejsc pracy) znaleźli się zarówno specjaliści z zakresu nauk ekonomicznych i społecznych (pedagodzy, politolodzy, historycy, filozofowie, specjaliści ds. badań społeczno-ekonomicznych, specjaliści administracji publicznej), nauczyciele przedmiotów ogólnych, jak i inżynierowie i technicy wybranych specjalności, ale także robotnicy i pracownicy prac prostych.

Instytucje szkoleniowe w Małopolsce i jakość ich usług

Instytucje szkoleniowe w Małopolsce są liczne, głównie należą do kategorii przedsiębiorstw mikro i małe, w większości przypadków działają na rynku zaledwie od kilku lat. Najczęściej proponują szkolenia w formach kursowych, z zakresu rozwoju osobistego i rozwoju kompetencji ogólnych: językowych, informatycznych.

Działalność instytucji i ich rozwój są silnie uzależnione od dostępności i sposobów wykorzystywania środków publicznych.

Rynek usług szkoleniowych w Małopolsce¹²⁵, podobnie jak w skali kraju jest mocno rozdrobniony: dominują pomioty małe – ponad 80% zatrudniających do 49 pracowników, z czego niemal 40% to kategoria mikro. Małopolska należy do województw o największej koncentracji instytucji szkoleniowych (obok mazowieckiego, śląskiego i wielkopolskiego).

Informacja o instytucjach szkoleniowych działających na terenie Małopolski gromadzona jest w ramach bazy danych Rejestr Instytucji Szkoleniowych (dalej RIS) prowadzonej przez Wojewódzki Urząd Pracy w Krakowie¹²⁶. Liczba instytucji rejestrujących się w bazie danych RIS w 2011 roku w zasadzie nie uległa zwiększeniu w porównaniu z rokiem poprzednim: na przestrzeni całego roku w bazie aktywnych było 851 instytucji (a licząc oddziały i filie – 936

¹²⁴ Ibidem, str 10

¹²⁵ „Bilans Kapitału Ludzkiego”, <http://bkl.parp.gov.pl/>

¹²⁶ Zgodnie z artykułem 20 Ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (z późniejszymi zmianami), instytucja szkoleniowa oferująca szkolenia dla bezrobotnych i poszukujących pracy może uzyskać zlecenie finansowane ze środków publicznych na prowadzenie szkoleń po uzyskaniu wpisu do rejestru instytucji szkoleniowych, prowadzonego przez Wojewódzki Urząd Pracy właściwy ze względu na siedzibę instytucji szkoleniowej. Tryb dokonywania wpisu w rejestrze instytucji szkoleniowych określa Rozporządzenie Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 15 grudnia 2010 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie rejestru instytucji szkoleniowych. (Dziennik Ustaw 10.241.1620). Rejestr jest jawny, bezpłatny i ma formę elektroniczną. Jego celem jest:

- umożliwienie bezrobotnym i poszukującym pracy orientacji w rynku ofert szkoleniowych,
- ułatwienie służbom zatrudnienia poszukiwania wykonawców usług szkoleniowych,
- dostosowanie ofert programowych instytucji szkoleniowych do potrzeb rynku pracy,
- racjonalizację wydatków ze środków publicznych przeznaczonych na szkolenia bezrobotnych i poszukujących pracy,
- podwyższenie jakości i efektywności szkoleń,
- ułatwienie rozwoju kształcenia ustawicznego.

Rejestr instytucji szkoleniowych zawiera m.in. informację o: nazwie i adresie instytucji szkoleniowej, kadrze prowadzącej szkolenia, kadrze dydaktycznej (wykładowcy, trenerzy), bazie lokalowej, jej wyposażeniu i środkach dydaktycznych, metodach oceny jakości szkoleń, liczbie bezrobotnych i poszukujących pracy objętych szkoleniami w okresie ostatniego roku, udzielanej pomocy po ukończeniu szkolenia, tematyce szkoleń oraz tematyce przygotowania zawodowego.

podmiotów) i jest to nieznaczny wzrost w porównaniu z rokiem 2010¹²⁷. W ciągu roku 123 zostało wykreślonych z rejestru¹²⁸ i w efekcie, według stanu na dzień 31.12.2011, w RIS aktywnych było 728 instytucji szkoleniowych (a licząc oddziały i filie – 808 podmiotów).

Nie uległy zmianie proporcje instytucji publicznych i niepublicznych rejestrujących się w bazie: około 93% instytucji zarejestrowanych w RIS to instytucje niepubliczne. Jedynie 65 spośród wszystkich określiło się jako podmioty publiczne. Zdecydowana większość to jednostki prowadzone przez osoby fizyczne w ramach działalności gospodarczej (425), znacząca liczba (252) to stowarzyszenia, fundacje, spółki lub inne osoby prawne. Jako instytucje szkoleniowe zarejestrowało się także 19 szkół średnich i policealnych, 7 szkół wyższych, 24 zakłady pracy, 2 placówki naukowo-badawcze, 43 centra kształcenia ustawicznego lub praktycznego oraz 52 ośrodki kształcenia i doskonalenia zawodowego¹²⁹.

Według deklaracji instytucji szkoleniowych w roku poprzednim w stosunku do okresu sprawozdawczego, a więc w 2010, przeszkolonych zostało 32 597 osób bezrobotnych i poszukujących pracy, a więc mniej niż w roku ubiegłym o około 19 tysięcy. Natomiast ogólna liczba uczestników szkoleń wyniosła 489 348¹³⁰. Średnio firmy szkoleniowe w Polsce szkolą 595 klientów indywidualnych i 79 zbiorowych (przedsiębiorstwa, instytucje) w ciągu roku.¹³¹

Oferata instytucji szkoleniowych to w przeważającej części kursy oraz szkolenia - oferuje je ponad 80% instytucji szkoleniowych w Małopolsce. Prawie połowa proponuje usługi doradcze i konsultingowe. Aż jedna czwarta spośród wszystkich instytucji szkoleniowych oferuje coaching oraz e-learning, co świadczy o przewidywaniu zwiększenia znaczenia i popularności tego typu form. Wśród najbardziej typowych i dostępnych szkoleń, podobnie jak przed rokiem dominują szkolenia miękkie z obszaru „rozwój osobowościowy i kariery zawodowej”, z obszaru „zarządzanie i administrowanie”, „informatyka i wykorzystanie komputerów” oraz z obszaru „języki obce”.¹³²

Szacuje się, że ponad 50% aktywnych instytucji szkoleniowych realizowała projekty finansowane w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego¹³³. Instytucje szkoleniowe realizujące projekty skierowane do osób pracujących i przedsiębiorstw w Małopolsce (Działanie 8.1 PO KL „Rozwój Pracowników i Przedsiębiorstw w Regionie”), w 2011 roku najczęściej proponowały specjalistyczne szkolenia informatyczne, z zakresu księgowości i prawa, szkolenia budowlane, dla pracowników branży turystycznej (barmanów, hotelarzy,

¹²⁷ Na przestrzeni całego 2010 roku aktywnych było 841 instytucji, wg. bazy danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Krakowie

¹²⁸ Można przypuszczać, że instytucje te albo zawiesiły/zakończyły działalność szkoleniową, albo też nie są dłużej zainteresowane możliwością korzystania ze środków publicznych w ramach współpracy z powiatowymi urzędami pracy.

¹²⁹ Pozostałe instytucja wskazały odpowiedź „inna forma”, w ramach której ujmuję się takie instytucje, jak: kościoły, spółdzielnie, związki zawodowe, partie polityczne, fundusze, instytucje kultury itp.

¹³⁰ Nie ma możliwości porównania tej danej z liczbami z lat ubiegłych, albowiem informacja dotycząca ilości wszystkich uczestników szkoleń jest wymagana dopiero od momentu wejścia w życie Rozporządzenie Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 15 grudnia 2010 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie rejestru instytucji szkoleniowych. (Dziennik Ustaw 10.241.1620), a więc jest gromadzona od stycznia 2011.

¹³¹ „Bilans Kapitału Ludzkiego”, <http://bkl.parp.gov.pl/>

¹³² Na podstawie informacji zgromadzonych w bazie danych RIS oraz wyników badania „Bilans Kapitału Ludzkiego”, <http://bkl.parp.gov.pl/>

¹³³ Ibidem

recepjonistów), z zakresu zarządzania kadrami i rozwoju kompetencji menedżerskich zwłaszcza dla mikro i małych przedsiębiorstw oraz szkolenia językowe.

W ramach Działania 6.3 PO KL „Inicjatywy lokalne na rzecz podnoszenia aktywności zawodowej na obszarach wiejskich” w 2011 roku najpowszechniej realizowane były projekty, w których najczęściej pojawiającymi się formami wsparcia były poradnictwo zawodowe, szkolenia dotyczące poruszania się po rynku pracy, szkolenia zawodowe, w tym szkolenia z zakresu księgowości, kadr i płac, prawa jazdy różnych kategorii, obsługą komputera, szkolenia związane ze sprzedażą, obsługą klienta i sekretariatu, przedsiębiorczością, kursy krawiectwa, wizażu. Pojawiały się także szkolenia specjalistyczne – technolog robót wykończeniowych, AutoCad. Najczęstszą grupą odbiorców form wsparcia były osoby pozostające bez zatrudnienia po 15 do 64 lat. Cieszącymi się dużą popularnością formami wspierania osób zagrożonych wykluczeniem społecznym w ramach Działania 7.3 PO KL „Inicjatywy lokalne na rzecz aktywnej integracji” były natomiast szkolenia i warsztaty z zakresu umiejętności miękkich rozwijające kompetencje społeczne niezbędne na rynku pracy. Projekty przewidywały także szkolenia zawodowe, choć występowały one jako łączna forma wsparcia wraz z poradnictwem specjalistycznym¹³⁴.

Baza danych RIS gromadzi podstawowe informacje na temat jakości usług realizowanych przez instytucje szkoleniowe. 144 instytucje (wraz z oddziałami i filiami) zarejestrowanych w Małopolsce posiada znaki jakości: akredytację kuratora oświaty lub inne znaki jakości (tj. ISO, PASE i inne), co stanowi 15% wszystkich. Należy zaznaczyć, że według stanu nadziej 25 listopada 2011 roku, lista placówek, ośrodków działalności oświatowej prowadzących kształcenie w formach pozaszkolnych akredytowanych przez Małopolskiego Kuratora Oświaty od 2004 roku liczyła 121 pozycji¹³⁵. Z kolei 134 instytucje spośród wszystkich są wpisane do ewidencji prowadzonej przez jednostkę samorządu terytorialnego, a tym samym podlegają przepisom Ustawy o systemie oświaty. Oznacza to dość istotny spadek tej kategorii instytucji rejestrujących się w RIS w porównaniu z rokiem 2009, kiedy to znacznie większy procent wszystkich (ponad 200 instytucji) należał do tej kategorii.

Niemal wszystkie instytucje szkoleniowe (wraz z oddziałami i filiami) - 860, a więc ponad 90% - prowadzą badanie efektywności prowadzonych szkoleń. Najczęściej kursy, szkolenia i inne formy podnoszenia kwalifikacji odbywają się w wynajmowanych salach wykładowych, niemal zawsze wyposażonych w sieć teleinformatyczną. Blisko 2/3 spośród zarejestrowanych instytucji deklaruje, że posiada własny sprzęt komputerowy, 56% współpracuje z pracodawcami w zakresie kształtowania umiejętności praktycznych, choć formuła sprawozdania nie wymaga podania konkretniejszych informacji na temat zakresu owej współpracy. Zdecydowana większość szkoleniowców/wykładowców – 11 859 zatrudnionych jest w niepełnym wymiarze czasu pracy, 3 088 pracuje na podstawie umowy o pracę. Jest to tendencja, która potwierdza się z roku na rok, należy zauważyć że w porównaniu z rokiem poprzednim zmalała wręcz liczba trenerów zatrudnionych w pełnym wymiarze czasu pracy o około 1 000. Instytucje deklarują, że udzieliły pomocy 16 980 osobom bezrobotnym i poszukującym pracy w zakresie znalezienia zatrudnienia, co stanowi

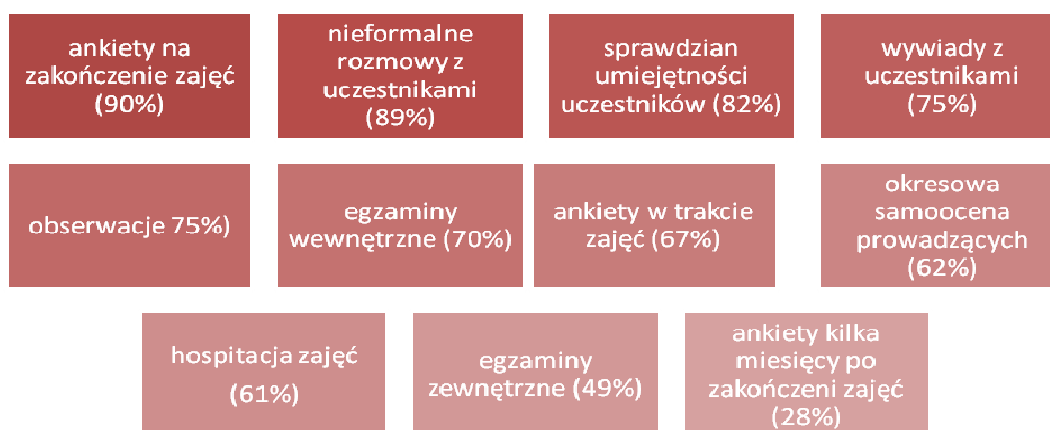
¹³⁴ Ibidem

¹³⁵ www.kuratorium.krakow.pl

wzrost o około 10 tys., w porównaniu z deklaracjami składanymi w ubiegłorocznym sprawozdaniu.

Dbłość o jakość usług jest powszechna na poziomie deklaracji instytucji działających na małopolskim rynku usług szkoleniowych. Instytucje chcą wzmacniać jakość, jednakże nie robią tego w sposób systematyczny i kompleksowy, często ich przedstawicielom brak wiedzy o standardach wyznaczających jakość¹³⁶. Niemal 4/5 spośród wszystkich instytucji planuje rozszerzenie swojej działalności¹³⁷. Rozwój rozumiany jest tutaj zarówno jako zwiększenie liczby klientów, jako poszerzenie oferty szkoleniowej, jako rozszerzenie zasięgu terytorialnego działalności, intensyfikacja działań promocyjnych ale także jako zwiększenie zatrudnienia. Ponad 80% instytucji pytaných w roku 2010 i 2011 deklaruje zamiar podnoszenia jakości usług. Wśród działań projakościowych najczęściej wymieniane są: wykorzystanie ewaluacji w planowaniu zajęć, doskonalenie merytoryczne szkolących, konstruowanie programu zajęć w oparciu w diagnozę potrzeb szkoleniowych. Należy doprecyzować, że zarówno dane z bazy danych RIS, jak i informacje zebrane w badaniu BKL dotyczą rozwoju rynku szkoleniowego mają charakter życzeniowy, deklaracyjny, co oznacza, że niekoniecznie znajdują potwierdzenie w faktycznych działaniach instytucji.

Działania projakościowe prowadzone w firmach¹³⁸

Źródło: Opracowanie własne na podstawie bazy danych „Bilans Kapitału Ludzkiego”, 2010

Wśród barier rozwoju rynku szkoleniowego¹³⁹ najczęściej wymienianą jest formuła przetargu promująca niską cenę a nie jakość (74% - największa ilość wskazań). Niemal co trzecia instytucja wśród barier wymienia brak standardów w zakresie jakości szkoleń. Przedstawiciele instytucji szkoleniowych wskazując na zasadnicze problemy rynku usług szkoleniowych wymieniają „zwiększenie kontroli nad jakością szkoleń” oraz „nieuczciwe przetargi, gdzie najważniejszym kryterium jest niska cena”. Branża szkoleniowa jest silnie zorientowana na wykorzystanie środków publicznych, na nich głównie opiera funkcjonowanie i od ich dostępność w dużej mierze uzależnia rozwój.

¹³⁶ "Pilotaż Małopolskich Standardów Usług Edukacyjno-Szkoleniowych", realizowany w ramach projektu „Małopolskie partnerstwo instytucji w obszarze rynku pracy, edukacji i szkoleń”, 6.1.1 PO KL. W ramach pilotażu został przeprowadzony audyt Standardów w 20 instytucjach szkoleniowych.

¹³⁷ W ramach wstępnych wyników badania BKL z 2011 roku okazuje się, iż deklaruje tak więcej instytucji aniżeli w edycji 2010 roku - wówczas 65%

¹³⁸ „Bilans Kapitału Ludzkiego”, <http://bkl.parp.gov.pl/>

¹³⁹ Ibidem

6. REALIZACJA REGIONALNEJ POLITYKI RYNKU PRACY

Rok 2011 przyniósł zmiany w regionalnej polityce rynku pracy. Sejmik Województwa Małopolskiego w dniu 26 września 2011 przyjął Strategię Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011 – 2020. Strategia zawiera nowe spojrzenie na małopolski rynek pracy w większym stopniu uwzględniając perspektywę uczenia się przez całe życie, kształcenia kadr na potrzeby regionalnej gospodarki, ale także reorientuje politykę zarządzania rozwojem województwa na subregiony. Nowa koncepcja rozwoju Małopolski znajdzie odzwierciedlenie w tematycznych programach strategicznych i działaniach podejmowanych na ich podstawie począwszy od roku 2012. Tym samym, analizując regionalną politykę rynku pracy w roku 2011 należy odwołać się jeszcze do *Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2007-2013* i określonych w niej długoterminowych priorytetów i celów regionalnej polityki rynku pracy. Znalazły one odzwierciedlenie w zapisach *Regionalnego Planu Działań na Rzecz Zatrudnienia*¹⁴⁰, który wskazuje kluczowe kierunki polityki regionu w zakresie rozwoju zasobów ludzkich w danym roku.

W ramach zadań *Regionalnego Planu Działań na Rzecz Zatrudnienia na rok 2011* zrealizowano usługi na łączną kwotę 828 684 203,44 zł dla 697 337¹⁴¹ osób, pozyskano 68 271 ofert pracy, objęto wsparciem 1 089 placówek oświaty, udzielono 5 537 pożyczek i dotacji¹⁴².

W wyniku działań realizowanych w ramach *Planu* na rok 2011:

- pracę podjęło 92 064 osoby;
- powstało 5 316 nowych miejsc pracy;
- wiedzę, umiejętności i kwalifikacje nabyło lub poszerzyło 215 373 osoby.

Na realizację zadań Samorządu Województwa Małopolskiego i instytucji regionalnych¹⁴³ w ramach *Regionalnego Planu Działań na Rzecz Zatrudnienia* przeznaczono łącznie 828,7 mln zł, w tym 405,4 mln zł z Europejskiego Funduszu Społecznego, 204,8 mln zł z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, 97,1 mln zł z budżetu państwa oraz

¹⁴⁰ Opracowanie Regionalnego Planu Działań na Rzecz Zatrudnienia jest wykonaniem postanowień art.3 Ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy. Zgodnie z zapisami ustawy, samorząd województwa, na podstawie Krajowego Planu Działań na Rzecz Zatrudnienia, jest corocznie zobowiązany do opracowania regionalnego planu działań na rzecz zatrudnienia. Plan winien wpisywać się w kierunki polityki w zakresie rynku pracy określone w strategii rozwoju województwa, oraz określać priorytetowe grupy bezrobotnych i innych osób wymagających wsparcia w danym roku.

¹⁴¹ Liczba tzw. osobouслуг – jedna osoba wykazywana może być w ramach kilku wskaźników

¹⁴² Liczba udzielonych pożyczek i dotacji obejmuje 3436 dotacji na założenie własnej firmy, 1854 dotacji i pożyczek na rozwój firm połączonych z utworzeniem przez pracodawcę miejsca pracy, pozostała liczba obejmuje pożyczki i dotacje na rozwój firm finansowane z funduszy pożyczkowych MARR i TARR, a także osi II MRPO, które nie łączyły się z utworzeniem nowych miejsc pracy.

¹⁴³ W tworzeniu i realizacji zadań RPDZ uczestniczą - Wojewódzki Urząd Pracy, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego (Departamenty: Polityki Regionalnej; Edukacji, Kultury i Dziedzictwa Narodowego; Zdrowia i Polityki Społecznej; Rozwoju Gospodarczego), Małopolską Agencję Rozwoju Regionalnego, Tarnowską Agencję Rozwoju Regionalnego, Małopolskie Centrum Przedsiębiorczości, Małopolskie Centrum Doskonalenia Nauczycieli, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej, Małopolską Wojewódzką Komendę Ochotniczych Hufców Pracy, Konwent Dyrektorów Powiatowych Urzędów Pracy, Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, Akademickie biura karier.

90,7 mln zł z Funduszu Pracy. Z tych czterech źródeł pochodzi 96% środków przeznaczonych na realizację regionalnej polityki rynku pracy.

Do długoterminowych kierunków polityki regionu w zakresie rozwoju zasobów ludzkich, do których należy zaliczyć:

- Wspieranie powstawania i rozwoju małopolskich firm,
- Poprawę szans edukacyjnych dzieci i młodzieży,
- Wzmocnienie powiązań pomiędzy edukacją a rynkiem pracy,
- Przeciwdziałanie dezaktywizacji zawodowej osób starszych,
- Tworzenie nowych szans rozwojowych i wspieranie zrównoważonego rozwoju Małopolski
- Wspieranie partnerskich działań na rzecz rozwoju kapitału ludzkiego Małopolski.

Ich uzupełnieniem są działania antykryzysowe wynikające z doraźnych potrzeb regionu.

6.1 Wspieranie powstawania i rozwoju firm

Regionalna polityka rynku pracy w obszarze wspierania powstawania i rozwoju firm realizowana jest na czterech głównych poziomach obejmujących:

I. Wspieranie osób przedsiębiorczych poprzez doradztwo i szkolenia przygotowujące do rozpoczęcia działalności gospodarczej

W roku 2011 ponad 4,2 tys. osób¹⁴⁴ poznało zasady i uwarunkowania tworzenia i prowadzenia własnej firmy, w tym 674 osoby uczestniczyły w szkoleniach przygotowujących do założenia firmy komercjalizującej wiedzę i innowacje.

II. Bezpośrednie wsparcie tworzenia nowych przedsiębiorstw poprzez dotacje w ramach Funduszu Pracy i Europejskiego Funduszu Społecznego

Pośród 26 245 przedsiębiorstw utworzonych w Małopolsce w roku 2011 przez osoby fizyczne 3 436 firm powstało dzięki dotacjom finansowym z Funduszu Pracy i Europejskiego Funduszu Społecznego. W liczbie tej dominują bezrobotni, którzy podjęli samozatrudnienie przy wsparciu powiatowych urzędów pracy – 2 288 osób.

III. Podniesienie konkurencyjności firm poprzez podniesienie kwalifikacji ich pracowników w formie kursów i szkoleń, a także usług doradczych. Preferencje skierowane były do mikro i małych przedsiębiorstw, a także firm, które dotychczas nie uzyskały dofinansowania na szkolenia dostosowane do ich zdiagnozowanych potrzeb szkoleniowych.

W Małopolsce w 2011 roku realizowanych było 27 projektów szkoleniowych dedykowanych dla konkretnych przedsiębiorstw¹⁴⁵ oraz 58 projektów instytucji

¹⁴⁴ Przygotowanie osób zainteresowanych podjęciem samozatrudnienia realizowane jest przez PUP w ramach projektów systemowych PO KL oraz środków Funduszu Pracy; a także w ramach projektów realizowanych w Działaniu 6.2 PO KL i Poddziałaniu 8.2.1 PO KL.

¹⁴⁵ Pracodawcy mogą samodzielnie, lub za pośrednictwem instytucji szkoleniowej, starać się o dofinansowanie projektów szkoleniowych dla swoich firm. Poza projektami dedykowanymi dla konkretnej firmy realizowane są

szkoleniowych, w których pracownicy delegowani przez pracodawcę mogli podnosić swoje umiejętności i kwalifikacje. Polityka województwa przynosi zakładany skutek, gdyż blisko 70% projektów instytucji szkoleniowych oferuje szkolenia dla mikro i małych przedsiębiorstw z Małopolski. Udział mikro i małych przedsiębiorstw realizujących projekty „szyte na miarę” własnych potrzeb szkoleniowych jest zdecydowanie niższy. Jest to konsekwencja specyfiki działania mikro i małych firm, które zazwyczaj nie mają wystarczającego potencjału, bo tworzyć i realizować dedykowany projekt szkoleniowy. Co czwarty projekt złożony w konkursie w roku 2011 był kierowany do firmy, która wcześniej nie realizowała szkoleń „szytych na miarę” w PO KL.

IV. Wspieranie innowacyjności przedsiębiorstw poprzez inicjatywy ukierunkowane na lepsze wykorzystanie małopolskiej nauki

Jednym z instrumentów wspierania innowacyjności przedsiębiorstw przez samorząd województwa są staże pracowników naukowych w przedsiębiorstwach. Staże przynoszą korzyści obu uczestniczącym w nich stronom. Pracownicy naukowcy mogą zdobyć wiedzę praktyczną o zastosowaniach technologii w gospodarce, procesach produkcyjnych i technologicznych. Natomiast firmy uzyskują wsparcie w rozwiązywaniu problemów lub wdrażaniu innowacji związanych z procesem produkcji, udoskonaleniem wytwarzanego produktu lub usługi, zarządzaniem, optymalizacją kosztów funkcjonowania. Efektem stażu jest więc konkretne rozwiązanie odpowiadające na potrzeby przedsiębiorstwa¹⁴⁶. W latach 2010 – 2011 zrealizowano staże w 122 małopolskich przedsiębiorstwach. W stażach uczestniczyło 173 pracowników naukowych, w tym 119 roku 2011. Staże są pozytywnie oceniane zarówno przez przedstawicieli nauki, jak i przedsiębiorstwa przyjmujące stażystów. Ponadto są one szansą na nawiązanie trwałych powiązań pomiędzy nauką i biznesem i zwiększenie innowacyjności małopolskich firm

Łącznie w roku 2011 na działania podejmowane w zakresie przygotowania i tworzenia nowych firm wydatkowano blisko 105,7 mln zł, natomiast w ramach podnoszenia kwalifikacji pracowników przedsiębiorstw i wspierania innowacyjności firm zrealizowano działania na kwotę 35,4 mln zł.

6.2 Lepsze szanse edukacyjne dzieci i młodzieży

Polityka województwa wyraźnie akcentuje potrzebę kreowania nowych szans edukacyjnych dla dzieci i młodzieży na każdym etapie edukacji. Działania realizowane są na trzech głównych poziomach:

również projekty oferujące dofinansowane szkolenia dla kadr zarządzających i pracowników przedsiębiorstw. Tym samym pracodawca ma możliwość delegowania pracowników na szkolenia tematyczne realizowane przez np. z zakresu zarządzania, marketingu i sprzedaży, zarządzania jakością, kompetencji w zakresie technologii informatycznych czy języków obcych, bez konieczności przygotowania odrębnego projektu szkoleniowego dla własnej firmy.

¹⁴⁶ Rozwiązania dla firm mogą być tworzone nie tylko przez pojedynczych stażystów, ale również przez zespoły, jeżeli wymaga tego zdefiniowany problem przedsiębiorstwa. Przykładowe rozwiązania opracowane przez stażystów: Niskobudżetowa, cyfrowa platforma do analizy obrazów; Autonomiczny mikroprocesowy system sterowania urządzeniami mechatronicznymi; Algorytmy i metody numeryczne do analizy jakościowej i ilościowej obrazów termograficznych; a także szereg innowacji organizacyjnych, w tym przygotowanie założeń modernizacji i rozbudowy systemu kontroli i zarządzania produkcją; kontroli jakości w procesie produkcyjnym, czy wdrożenie systemu informatycznego wspomagającego zarządzanie firmą.

I. Wsparcie dla obszarów edukacyjnie zaniedbanych, w tym w roku 2011 ukierunkowane było ono na:

a. upowszechnienie edukacji przedszkolnej w gminach, w których mniej niż 30% dzieci w wieku od 3 do 5 lat jest objętych wychowaniem przedszkolnym

Podjęte działania pozwoliły na wsparcie 127 przedszkoli i punktów przedszkolnych w Małopolsce, w tym 24 podmioty na terenach wiejskich zostały objęte wsparciem w roku 2011. Przedszkola i punkty umożliwiły uczestnictwo w zajęciach przedszkolnych około 5,5 tys. dzieci w wieku 3-5 lat, w tym 87% z nich pochodziło z obszarów wiejskich Małopolski¹⁴⁷. Wszystkie dzieci, które rozpoczęły udział w zajęciach przedszkolnych w roku 2011 pochodziły z obszarów wiejskich, - 1,8 tys. dzieci. Należy podkreślić, że przedszkola i inne formy opieki przedszkolnej zostały utworzone w 12 z 15 małopolskich gmin, w których w roku 2006 nie było funkcjonujących ośrodków wychowania przedszkolnego¹⁴⁸. Niemniej dane statystyczne świadczą, że w roku 2010 w trzech pozostałych gminach dzieci w wieku 3-5 lat uczestniczyły w zajęciach przedszkolnych organizowanych w oddziałach przedszkolnych przy szkołach podstawowych. Jest to efekt zarówno planowanej reformy edukacyjnej w zakresie przesunięcia wieku edukacji szkolnej, jak i wpływ polityka samorządu województwa, która doprowadziła do zwiększenia świadomości o znaczeniu opieki przedszkolnej.

b. realizację programów rozwojowych w szkołach, które dotychczas nie korzystały z możliwości PO KL, w szczególności wsparcie szkół podstawowych i gimnazjów zlokalizowanych na obszarach wiejskich

W roku 2011 realizację programów rozwojowych rozpoczęły 434 szkoły ogólnokształcące, w tym 300 szkół działało na obszarach wiejskich Małopolski. Diagnoza potrzeb edukacyjnych uczniów przedstawiona przez jednostki oświatowe wskazuje, że największe zapotrzebowanie występuje w zakresie zajęć dydaktyczno-wyrównawczych z przedmiotów matematyczno-przyrodniczych (86% projektów zakłada realizację zajęć w tym zakresie), następnie z przedmiotów humanistycznych (60%) i języków obcych (48%).

II. Wspieranie młodzieży zdolnej poprzez bezpośrednie rozwijanie zainteresowań i uzdolnień, a także tworzenie nowych rozwiązań systemowych pracy z uczniem zdolnym

Działania w tym zakresie obejmują:

- Bezpośrednie wspieranie uczniów uzdolnionych w ramach Małopolskiego Programu Stypendialnego dla uczniów szczególnie uzdolnionych. W roku 2011 wsparciem

¹⁴⁷ Dotychczas wsparciem objęto 4,8 tys. dzieci w wieku 3-5 lat z obszarów wiejskich Małopolski. Wsparcie w projektach wyłonionych do realizacji było kierowane łącznie do 5,5 tys. dzieci i blisko 300 rodziców i opiekunów.

¹⁴⁸ Statystyka publiczna wskazuje, iż w 2006 r. w Małopolsce było 15 gmin, w których nie istniała żadna forma edukacji przedszkolnej dla dzieci w wieku 3-5 lat. Były to Gołcza, Kozłów, Raclawice, Słaboszów, Pałecznicza, Radziemice, Limanowa, Gródek nad Dunajcem, Kamionka Wielka, Łabowa, Krościenko, Biały Dunajec, Trzyciąż, Korzenna, Ochotnica, a od 2007 także Chelmiec. Po zestawieniu tych informacji z wynikami konkursów w Poddziałaniu 9.1.1 z lat 2009 i 2010 oczekiwano, iż na mapie Małopolski pozostaną tylko 3 "białe plamy" w zakresie edukacji przedszkolnej. Gminy Raclawice, Słaboszów i Gródek nad Dunajcem nie zostały objęte działaniami projektowymi dofinansowanymi w ramach Poddziałania 9.1.1 PO KL.

objętych było 583 stypendystów. We współpracy z nauczycielem tworzą oni i realizują plany rozwoju zainteresowań i programy badawcze rozwijając w ten sposób swoją wiedzę i uzdolnienia. Uzyskane stypendium pozwala im na prowadzenie badań własnych lub zakup pomocy naukowych niezbędnych do realizacji planu pracy.

- wypracowanie innowacyjnego narzędzia - Regionalnego programu wspierania uzdolnień dzieci i młodzieży w zakresie kompetencji kluczowych w ramach projektu DiAMEnT¹⁴⁹ – Dostrzec i Aktywizować Możliwości, Energię, Talenty. W roku 2011 zajęciami w Powiatowych Ośrodkach Wspierania Uczniów zdolnych objętych było blisko 9 000 uczniów. Zorganizowano warsztaty letnie obejmujące zajęcia pozaszkolne dla 1 608 uczniów, a także Letnią Szkołę Młodych Talentów (LSMT) dla 100 szczególnie uzdolnionych uczniów szkół ponadgimnazjalnych. W ramach LSMT realizowano zajęcia z zakresu rozwijania twórczego myślenia oraz zajęcia przedmiotowe przeprowadzone przez specjalistów z USA w języku angielskim.

III. Wspieranie szkół we wdrażaniu rozwiązań prowadzących do indywidualizacji pracy z uczniem oraz poprawy jakości kształcenia

Działania w tym zakresie obejmują:

- Podniesienie kompetencji nauczycieli przedmiotów nieinformatycznych w zakresie wykorzystania komputera, Internetu i multimediiów w dydaktyce w projekcie Doskonalenie nauczycieli w dziedzinie wykorzystania technologii informacyjnej¹⁵⁰. Dotychczas 5 170 nauczycieli nabyło nowe umiejętności, w tym 1 690 nauczycieli uczestniczyło w szkoleniach w roku 2011.
- Indywidualizację procesu nauczania uczniów klas I-III. Jest to nowy instrument w kompetencjach samorządu województwa, na który przeznaczono kwotę blisko 60 mln zł. Indywidualizacja procesu nauczania dotyczy dzieci ze specyficznymi potrzebami edukacyjnymi, w tym: uzdolnionych, niepełnosprawnych, ze specyficznymi trudnościami w uczeniu, z zaburzeniami komunikacji językowej, mających trudności w nawiązaniu relacji interpersonalnych. Organy prowadzące¹⁵¹ szkoły podstawowe mogły starać się o środki na realizację zajęć dodatkowych wyrównawczych i rozwijających uzdolnienia, terapeutycznych, logopedycznych, gimnastyki korekcyjnej. Elementem uzupełniającym była możliwość doposażenia bazy dydaktycznej szkoły w materiały oraz specjalistyczny sprzęt na potrzeby zajęć. Zainteresowane realizacją projektów w ramach indywidualizacji nauczania było duże, wnioski złożyło 222 z ok. 280 uprawnionych organów prowadzących (79%), w tym głównie jednostki samorządu

¹⁴⁹ Projekt jest realizowany przez Małopolskie Centrum Doskonalenia Nauczycieli.

¹⁵⁰ Projekt jest realizowany przez Wojewódzki Urząd Pracy w Krakowie.

¹⁵¹ Aplikować mogły organy prowadzące publiczne i niepubliczne szkoły podstawowe (w tym specjalne) dla co najmniej 70% podlegających danemu organowi szkół i jeżeli szkoły te spełniały Standardy I, II, III dla klas I-III szkół podstawowych tj: I. w szkole działa zespół nauczycieli odpowiedzialny za opracowanie, wdrożenie i realizację działań ukierunkowanych na indywidualizację procesu nauczania i wychowania uczniów. Zespół opracowuje bądź modyfikuje istniejące programy nauczania dostosowane do potrzeb uczniów danej klasy, uwzględniające indywidualizację pracy z dzieckiem; II. Nauczyciele prowadzący obowiązkowe zajęcia w danej klasie realizują opracowany program, w tym indywidualizują pracę z uczniem; III. Nauczyciele doskonalą swoje umiejętności zawodowe w zależności od potrzeb, wynikających z przeprowadzonego w szkole wstępnego rozpoznania i zaplanowanych do realizacji zajęć wspierających uczniów.

terytorialnego¹⁵². Projekty pozwalają na objęcie wsparciem blisko tysiąca szkół podstawowych w Małopolsce. Będą one realizowane od roku 2012.

Łącznie w roku 2011 na działania podejmowane w zakresie wsparcia obszarów edukacyjnie zaniedbanych, rozwoju kompetencji uczniów oraz poprawy jakości kształcenia wydatkowano blisko 54,9 mln zł oraz 9,2 mln zł w zakresie wspierania uzdolnień.

6.3 Powiązanie sektora edukacyjnego z rynkiem pracy

Kształcenie dostosowane do potrzeb rynku pracy jest jednym z największych wyzwań polityki regionu. Realizowane działania mają charakter komplementarny, tak by proces obejmował możliwie najszerszą perspektywę. Do działań o charakterze bezpośrednim należy zaliczyć:

I. Tworzenie programów rozwojowych szkół ukierunkowanych m.in. na modernizację oferty kształcenia zawodowego i dostosowanie jej do potrzeb regionalnego rynku pracy

Począwszy od roku 2008 programy rozwojowe wdrażało 297 szkół i placówek kształcenia zawodowego¹⁵³, w tym 173 szkoły zawodowe współpracowało z przedsiębiorstwami w zakresie wdrażania programów rozwojowych. W projektach tych uczestniczyło ponad 43 tys. uczniów, w tym 33 tys. w roku 2011. Ponad 3,5 tys. uczniów uczestniczyło w stażach i praktykach zawodowych.

Od roku 2010 samorząd województwa realizuje nowatorską koncepcję działań mających na celu kompleksowe wsparcie szkolnictwa zawodowego w regionie. Obejmuje ona dwa projekty zakładające równoczesne wsparcie uczniów, jak również kadry pedagogicznej i szkół zawodowych. Projekt *Modernizacja kształcenia zawodowego w Małopolsce* prowadzony jest w partnerstwie z organami prowadzącymi szkoły zawodowych¹⁵⁴. W roku 2011 261 szkół zawodowych i placówek prowadzących kształcenie w 7 branżach kluczowych¹⁵⁵ realizowało programy rozwojowe. Dotychczas 193 szkoły zostały wyposażone w sprzęt techno-dydaktyczny, umożliwiający utworzenie nowoczesnych pracowni zawodowych. Wsparciem objęto 27,9 tys. uczniów i uczennic¹⁵⁶ szkół zawodowych, w tym blisko 6 tys. uczniów mogło zapoznać się z warsztatem pracy obranego przez siebie zawodu dzięki udziałowi w praktykach i wizytach zawodoznawczych. Realizowane były zajęcia dodatkowe dla uczniów w zakresie kompetencji matematyczno-przyrodniczych, informatycznych i języków obcych, a także kursy zawodowe przykładowo: prawo jazdy kat.B,C,T; spawanie metodą MAG; diagnostyka pojazdów samochodowych; kosztorysowanie; projektowanie AutoCAD. 4 tys. uczniów szkół zawodowych uczestniczyło w zajęciach doradztwa zawodowego.

¹⁵² W ramach dwóch naborów ogłoszonych w roku 2011 organy prowadzące złożyły 222 wnioski, w tym 158 gminy, 10 powiaty dla szkół specjalnych i 54 inne podmioty prowadzące szkoły podstawowe (fundacje i stowarzyszenia). Do końca roku 2011 rekomendowano do dofinansowania 58 projektów o łącznej wartości 9,5 mln zł, z pozostałymi Wnioskodawcami prowadzone były negocjacje.

¹⁵³ Programy rozwojowe szkół prowadzących kształcenie zawodowe współfinansowane z Europejskiego Funduszu Społecznego są realizowane w ramach Działania 9.2 PO KL.

¹⁵⁴ Jest to przedsięwzięcie o wartości 140 milionów zł zaplanowane na lata 2010 – 2014.

¹⁵⁵ 7 kluczowych dla województwa branż to: mechaniczno-mechatroniczna, budowlana, informatyczno-elektroniczna, turystyczno-gastronomiczna, rolno-przetwórcza, społeczno-medyczna oraz usługowa.

¹⁵⁶ Uczennice szkół zawodowych stanowią 42% ogółu osób objętych wsparciem.

II. Podwyższanie kwalifikacji nauczycieli teoretycznych przedmiotów zawodowych i instruktorów praktycznej nauki zawodu

Projekt *Modernizacja systemu doskonalenia kadr szkół zawodowych w Małopolsce* jest dopełnieniem działań na rzecz kształcenia zawodowego¹⁵⁷. Dotychczas przeszkolono 200 dyrektorów szkół zawodowych w zakresie zarządzania zmianą szkoły w kierunku kształcenia modułowego i realizacji programów rozwojowych, a 80 nauczycieli z 40 szkół przygotowano do opracowywania i wdrażania modułowych programów kształcenia zawodowego. W szkoleniach branżowych wzięło udział łącznie 689 nauczycieli, w tym 245 nauczycieli podniosło kwalifikacje w zakresie metodyki nauczania i aktualnych technologii przemysłowych, a 48 nauczycieli języków obcych przeszkolono w zakresie języka branżowego. Różnymi formami podnoszenia kwalifikacji objęto łącznie 895 pracowników małopolskich szkół zawodowych.

Łącznie w roku 2011 na działania bezpośrednie lepszego powiązania edukacji z rynkiem pracy wydatkowano ponad 45,5 mln zł.

Wsparciem dla działań o charakterze bezpośrednim są:

III. Prowadzenie badań i analiz wspierających proces modernizacji kształcenia zawodowego

Małopolskie Obserwatorium Rynku Pracy i Edukacji w 2011 opublikowało raporty *Twój zawód. Twoja przyszłość? Raport z badania uczniów ostatnich klas szkół zawodowych 2010/2011*, *Pracodawca – Rynek – Pracownik. Raport z badania zapotrzebowania na pracowników wśród małopolskich pracodawców 2010*, a także *Barometr zawodów 2011*. Ponadto w roku 2011 przygotowano analizę *Nauka zawodu w małopolskich szkołach 2010*. Prowadzono także szereg badań przydatnych w procesie modernizacji szkolnictwa zawodowego, w tym *Badanie zapotrzebowania na pracowników wśród małopolskich pracodawców 2011* oraz *Badanie losów absolwentów szkół zawodowych rocznik 2009/2010*.

IV. Promowanie korzyści wynikających z uczenia się przez całe życie na poziomie lokalnym

W roku 2011 po raz pierwszy zorganizowany został *Małopolski Dzień Uczenia się przez całe życie*. Małopolanie na terenie całego województwa uczestniczyć w bezpłatnych warsztatach, szkoleniach, wykładach, prezentacjach, wystawach i innych wydarzeniach promujących ideę rozwoju osobistego¹⁵⁸, gdzie myślą przewodnią jest hasło „Uczenie się

¹⁵⁷ Projekt pozwoli on na objęcie wsparciem 3 023 osób należących do kadry pedagogicznej szkół z 7 branż kluczowych, w szczególności nauczycieli teoretycznych przedmiotów zawodowych i praktycznej nauki zawodu. Nauczyciele będą mogli uczestniczyć w szkoleniach rozwijających kwalifikacje, a także zapoznać się z najnowszymi osiągnięciami techniczno-technologicznymi w poszczególnych branżach dzięki realizacji praktyk w wiodących firmach, zakładach rzemieślniczych i szkołach. Przedstawione informacje dotyczą realnych efektów projektu do końca roku 2012, co nie zostało odzwierciedlone w Sprawozdaniu z Działania 9.4 PO KL, gdyż Sprawozdanie opiera się wyłącznie na wnioskach o płatność zatwierdzonych do końca roku kalendarzowego.

¹⁵⁸ Przykładowe wydarzenia: Balin - Warsztaty „O tradycjach ludowych naszego regionu – skubanie pierza”; Brzesko - Warsztaty „Komunikacja interpersonalna. Rozmowy międzypokoleniowe”; Czchów - Warsztaty „Nicią malowane”; Myślenice - Warsztaty „Techniki szybkiego zapamiętywania, uczenia się i czytania”; Oświęcim -

łączy pokolenia”. W sumie różnego rodzaju atrakcje dla niemal 5,5 tys. Małopolan przygotowało niemal 100 instytucji z całego regionu. Celem nadrzędnym wydarzenia było pokazanie uczenia się jako przyjemnej formy spędzania czasu wolnego z rodziną oraz propagowanie rozwoju osobistego i dobrej organizacji czasu wolnego wśród Małopolan. Coroczna realizacja *Małopolskiego Dnia Uczenia się przez całe życie* przyczyni się do zmiany podstaw Małopolan w odniesieniu do kształcenia ustawicznego - otwartych na zmiany, świadomych potrzeby podnoszenia i aktualizacji kwalifikacji i umiejętności

V. Systemowe zapewnienie jakości usług edukacyjno-szkoleniowych

Opracowano i przygotowano do wdrożenia *Małopolskie Standardy Usług Edukacyjno-Szkoleniowych*¹⁵⁹. W 2011 roku rozpoczęła się pilotażowa ocena instytucji szkoleniowych, która ma posłużyć doprecyzowaniu i weryfikacji modelu Standardów i właściwych dla nich wskaźników, a także procedury akredytacji instytucji szkoleniowych.

6.4 Wsparcie osób mających problem z utrzymaniem się lub powrotem na rynek pracy

Ważnym obszarem polityki województwa są działania ukierunkowane na utrzymanie aktywności zawodowej osób, które mają problem z utrzymaniem się na rynku pracy, bądź z powrotem do zatrudnienia. Kluczowymi adresatami podejmowanych przedsięwzięć są:

- I. Pracownicy powyżej 45 roku życia** – świadczy o tym długoterminowa preferencja dla realizacji projektów umożliwiających podnoszenia kwalifikacji pracownikom w wieku niemobilnym¹⁶⁰.

W latach 2008-2011 kwalifikacje zawodowe podnosiło ponad 14,5 tys. pracujących Małopolan w wieku powyżej 45 roku życia¹⁶¹, w tym 4,9 tys. w roku 2011. Pracownicy po 45 roku życia stanowią 34,4% ogółu pracujących podnoszących kwalifikacje zawodowe w ramach PO KL¹⁶². Struktura wiekowa powyższej grupy wskazuje, że zdecydowanie częściej w projektach uczestniczą osoby pomiędzy 45 a 54 rokiem życia. Blisko co piąty pracownik w wieku niemobilnym podnoszący kwalifikacje miał powyżej 55 lat.

Warsztaty „Roboty łączą pokolenia”; Proszowice - Warsztaty dla gimnazjalistów i ich rodziców „Kompetencje i predyspozycje zawodowe”; Przecieszyn - Warsztaty filmowe dla młodzieży; Tarnów - Szkolenie „Auto-Cad, Inventor”; Tuchów, Wojnicz, Żabno - Zajęcia warsztatowe prowadzone przez logopedę. Szczegółowy wykaz wydarzeń Dnia Uczenia się przez całe życie dostępny jest na stronie http://www.pociagdokariery.pl/_layouts/UM.WUP/ArticleDetails.aspx?ald=224&fld=News

¹⁵⁹ Projekt Standardów został opracowany w ramach prac Małopolskiego Partnerstwa na rzecz Kształcenia Ustawicznego.

¹⁶⁰ W ramach Poddziałania 8.1.1 PO KL pośród projektów szkoleniowych skierowanych do pracowników zainteresowanych podnoszeniem kwalifikacji premiowane są projekty skierowane do osób pracujących powyżej 45 roku życia.

¹⁶¹ W liczbie tej 11,5 tys. Osób uczestniczyło w kursach podnoszących kwalifikacje z własnej inicjatywy, a blisko 3 tys. Zostało delegowanych na szkolenia z inicjatywy pracodawców.

¹⁶² W oparciu o dane PEFS dot. uczestników szkoleń zawodowych w Działaniu 8.1 PO KL.

II. Osoby pozostające bez zatrudnienia w wieku powyżej 45 lat – poprzez utworzenie subregionalnych „centrów” stwarzających możliwości aktywizacji i powrotu do zatrudnienia powyższej grupy¹⁶³.

Grupa osób po 45 roku życia jest bardzo zróżnicowana wewnętrznie. Odmienne problemy w utrzymaniu aktywności zawodowej napotykają osoby, które mają przed sobą jeszcze 15-20 lat kariery zawodowej, innych trudności doświadczają osoby w wieku przedemerytalnym. Sytuacja osób po 45 roku życia jest w dużym stopniu powiązana z wykonywanym zawodem, poziomem kwalifikacji i wykształcenia, czy stanem zdrowia. Kluczowym elementem działań aktywizujących osoby po 45 roku życia jest zindywidualizowana diagnoza¹⁶⁴. W ramach 6 subregionalnych „centrów” wspierających osoby po 45 roku życia pozostające bez zatrudnienia pomocą w roku 2011 zostało objętych łącznie 891 osób. W ramach zindywidualizowanych programów aktywizacji zawodowej¹⁶⁵ blisko 456 osób zostało objętych szkoleniami i kursami zawodowymi, 252 osoby zostały skierowane na staż. Ponadto osoby po 45 roku życia uczyły się aktywnego poszukiwania pracy, uzyskiwały wsparcie psychologiczne – doradcze, korzystały z usług poradnictwa zawodowego i pośrednictwa pracy.

III. Osoby niepełnosprawne, zarówno pracujące, jak i pozostające bez zatrudnienia

Polityka samorządu województwa ukierunkowana na aktywizację osób niepełnosprawnych ma charakter wielowymiarowy i obejmuje zarówno działania systemowe realizowane przez instytucje rynku pracy i pomocy społecznej, jak finansowanie różnorodnych inicjatyw rozszerzających ofertę kierowaną do osób niepełnosprawnych o nowe metody wsparcia indywidualnego i środowiskowego w obszarze integracji społecznej. Łącznie w roku 2011 usługami aktywizacji zawodowej i integracji społecznej zostało objętych ponad 6,2 tys. osób niepełnosprawnych, 140 niepełnosprawnych pracowników podniosło kwalifikacje zawodowe, 436 uczniów niepełnosprawnych uczestniczyło w projektach edukacyjnych. Dodatkowo 429 osób niepełnosprawnych uczestniczyło w lokalnych projektach¹⁶⁶ integracji społecznej i edukacyjnych. Wartość projektów lokalnych jest tym większa, gdyż tworzą one nowe możliwości integracji i aktywizacji osób niepełnosprawnych zamieszkujących obszary wiejskie i małe miasta Małopolski, na których oferta taka jest znacznie mniejsza lub praktycznie nie występuje w porównaniu do dużych miast regionu. Przy czym są to projekty o niewielkiej skali i nie oferują one wsparcia o charakterze długoterminowym.

¹⁶³ Jednostki świadczące kompleksowe usługi dla osób po 45 roku życia pozostających bez zatrudnienia (m.in. poradnictwo zawodowe, pośrednictwo pracy, szkolenia przekwalifikowujące, staże) zostały wyłonione w 6 subregionalnych konkursach ogłoszonych w ramach Poddziałania 6.1.1 PO KL w roku 2009.

¹⁶⁴ Podejście to stosowane jest zarówno przez publiczne służby zatrudnienia, jak i inne instytucje realizujące działania wspierające aktywizację osób pozostających bez zatrudnienia. Działania kierowane do osób bezrobotnych realizowane są przez PUP, natomiast działania na rzecz osób pozostających bez zatrudnienia (nie jest wymagany status osoby bezrobotnej) są możliwe do realizacji w ramach Poddziałania 6.1.1 PO KL.

¹⁶⁵ Program aktywizacji zawodowej może obejmować pośrednictwo pracy i poradnictwo zawodowe, staże/praktyki zawodowe, szkolenia przekwalifikowujące i podnoszące kwalifikacje, subsydiowanie zatrudnienia.

¹⁶⁶ W ramach oddolnych inicjatyw lokalnych w Działaniach 7.3 i 9.5 PO KL możliwa jest realizacja projektów o wartości do 50 tys. zł. Projekty oferują zajęcia o charakterze rehabilitacyjnym dla osób niepełnosprawnych, w tym zajęcia rozwijające umiejętności społeczne i zawodowe, hydroterapię, hipoterapię, dogoterapię i arteterapię. Wsparcie adresowane jest również do rodziców oraz opiekunów osób niepełnosprawnych, dla których zaplanowano warsztaty psychologiczne i pedagogiczne, szkolenia i doradztwo z zakresu możliwości uzyskiwania wsparcia dla dzieci z deficytami rozwojowymi, czy też warsztaty z komunikacji.

IV. Osoby długotrwale bezrobotne, które są szczególnie wspierane przez urzędy pracy.

Długotrwale bezrobocie to nadal jeden z istotnych problemów rynku pracy, szczególnie w rejonach o większym natężeniu bezrobocia. 47,3% ogółu zarejestrowanych w PUP ma status bezrobotnych długotrwale, a w części powiatów długotrwale bezrobocie dotyka ponad połowy bezrobotnych. W roku 2011 PUP objęły różnorodnymi formami wsparcia blisko 9 tys. osób długotrwale bezrobotnych¹⁶⁷, w efekcie grupa ta stanowiła 41,2% ogółu aktywizowanych przez małopolskie urzędy pracy. Blisko 3 tys. długotrwale bezrobotnych podjęło pracę, w tym w formie samozatrudnienia, udział w robotach publicznych i pracach interwencyjnych, a także dzięki zrefundowaniu pracodawcy kosztów zatrudnienia osoby długotrwale bezrobotnej. Ponad 2,5 tys. osób należących do tej grupy uczestniczyło w stażach, a blisko 2,1 tys. długotrwale bezrobotnych podnosiło kwalifikacje zawodowe poprzez udział w szkoleniach.

Ponadto w roku 2011 Województwo Małopolskie realizowało pierwszą edycję projektu *Konserwator – program aktywizacji osób pozostających bez zatrudnienia*¹⁶⁸. Jest on kierowany do bezrobotnych w szczególnie trudnej sytuacji na rynku pracy, w tym głównie długotrwale bezrobotnych, bez doświadczenia zawodowego, a także po 50 roku życia. 174 osoby bezrobotne wzięły udział w poradnictwie zawodowym oraz zostały zatrudnione na subsydiowanych stanowiskach pracy lub wzięły udział w 6-miesięcznych stażach zawodowych w instytucjach kultury związanych z ochroną zabytków i dziedzictwa kulturowego na terenie Małopolski. W pierwszym miesiącu po zakończeniu udziału w projekcie pracę u organizatorów zatrudnienia subsydiowanego i staży zawodowych znalazło 30 osób. Łączny koszt działań wyniósł 2,6 mln zł.

6.5 Zrównoważony rozwój regionu

Dysproporcje w poziomie rozwoju poszczególnych powiatów skutkują potrzebą realizacji działań tworzących nowe szanse dla poszczególnych terenów i ich mieszkańców. Polityka województwa ukierunkowana była na zapewnienie dostępności usług o charakterze edukacyjnym, integracyjnym i zawodowym, na obszarach najbardziej ich potrzebujących. Znalazło to odzwierciedlenie w:

- I. Działaniach na rzecz upowszechniania edukacji przedszkolnej w gminach, w których mniej niż 30% dzieci w wieku od 3 do 5 lat jest objętych wychowaniem przedszkolnym,**
- II. Wspieraniu programów rozwojowych szkół, które dotychczas nie korzystały ze środków PO KL, w szczególności szkół podstawowych i gimnazjów zlokalizowanych na obszarach wiejskich¹⁶⁹,**

¹⁶⁷ Należy zaznaczyć, że liczba osób długotrwale bezrobotnych objętych różnymi formami aktywizacji w roku 2011 była blisko o połowę niższa niż w roku 2010. W roku 2010 różnymi formami aktywizacji objęto 16 726 osób długotrwale bezrobotnych, podczas gdy w roku 2011 8 956 osób należących do tej grupy. Jest to efekt zmniejszenia o dwie trzecie środków Funduszu Pracy na aktywizację bezrobotnych w roku 2011 w stosunku do roku poprzedniego.

¹⁶⁸ Projekt realizowany jest przez Wojewódzki Urząd Pracy w Krakowie.

¹⁶⁹ Zagadnienia odnoszące się do wyrównywania szans edukacyjnych zostały szczegółowo zobrazowane w podrozdziale 3.4 Lepsze szanse edukacyjne dzieci i młodzieży.

III. Wspieraniu spójności społecznej - ukierunkowanie projektów z zakresu integracji społecznej na obszary charakteryzujące się znaczącym odsetkiem osób korzystających z pomocy społecznej¹⁷⁰.

Premiowano projekty kierowane do powiatów brzeskiego, dąbrowskiego, gorlickiego, limanowskiego, miechowskiego, myślenickiego, nowosądeckiego, suskiego, tarnowskiego, w przypadku których powyżej 10% mieszkańców korzystało z pomocy społecznej. Obecnie realizowane projekty oferują kompleksowe wsparcie w postaci doradztwa zawodowego, psychospołecznego i prawnego, kursów zawodowych, staży, zajęć reintegracji zawodowej u pracodawców dla blisko 2 tys. osób.

IV. Tworzeniu możliwości podnoszenia kwalifikacji osób pracujących poza stolicą województwa z zapewnieniem świadczenia usług szkoleniowych w powiecie właściwym dla miejsca zatrudnienia.

Badania w zakresie kształcenia ustawicznego mieszkańców Małopolski wskazywały, że mieszkańcy małych miejscowości rzadziej uczestniczą w różnych formach podnoszenia kwalifikacji. W roku 2011 preferowane były projekty szkoleniowe kierowane do osób pracujących poza stolicą województwa z zapewnieniem świadczenia usług szkoleniowych w powiecie właściwym dla miejsca zatrudnienia. Do realizacji wyłoniono 19 projektów na kwotę 18,8 mln zł oferujących szkolenia zawodowe dla 3,8 tys. osób zgodnie z lokalnym zapotrzebowaniem na kwalifikacje określonym w Barometrze Zawodów.

V. Animowaniu i wspieraniu aktywności społeczności lokalnych z terenów wiejskich i małych miast Małopolski w obszarze edukacji, zatrudnienia i integracji społecznej

W roku 2011 przyjęto do realizacji 43 inicjatywy lokalne o charakterze aktywizacyjnym, 71 wspierające integrację społeczną na poziomie lokalnym oraz 288 edukacyjne. Projekty aktywizacyjne najczęściej mają charakter szkoleniowy i adresują wsparcie głównie do osób bezrobotnych i biernych zawodowo. Wśród inicjatyw lokalnych o charakterze integracyjnym dominują projekty kierowane do osób zagrożonych wykluczeniem społecznym ze względu na niepełnosprawność lub pozostawanie bez zatrudnienia. Łączne środki przeznaczone na aktywizacyjne i integracyjne inicjatyw oddolne w roku 2011 wyniosły 5,3 mln zł.

W przypadku inicjatyw lokalnych dominują projekty skierowane do dzieci i młodzieży (łącznie 82% edukacyjnych inicjatyw oddolnych, w tym 63% projektów jest kierowanych wyłącznie do dzieci i młodzieży¹⁷¹). Projekty o charakterze edukacyjnym często kierowane są do uczniów. Oferują one wsparcie w postaci zajęć kulturalno – artystycznych, języków obcych, kół zainteresowań, zajęć logopedycznych, zajęć informatycznych, rehabilitacyjno-sportowych, czy edukacyjno-wyrównawczych. Drugą grupę stanowią projekty kierowane do dzieci w wieku przedszkolnym. Mają one na celu uatrakcyjnienie oferty istniejących przedszkoli poprzez realizację zajęć dodatkowych dla przedszkolaków, szczególnie w zakresie języków obcych, zajęć kulturalnych i artystycznych, logopedycznych

¹⁷⁰ W ramach Poddziałania 7.2.1 PO KL wprowadzono kryterium strategiczne premiujące projekty, w przypadku których wszyscy uczestnicy zamieszkują obszar powiatu, na którym odsetek mieszkańców korzystających z pomocy społecznej wynosił powyżej 10%.

¹⁷¹ Część projektów zakłada realizację zajęć zarówno dla dzieci w wieku przedszkolnym, jak i uczniów.

i rehabilitacyjno-sportowych¹⁷². Trzynastcie projektów (7 projektów kierowanych do uczniów i przedszkolaków, 6 kierowanych do osób dorosłych) służy upowszechnianiu wiedzy o regionie, tradycjach i obyczajach ludowych (stroje ludowe, taniec i pieśni regionalne, rękodielnictwo, gwara, potrawy regionalne, legendy). Projekty edukacyjne przygotowane przez społeczności lokalne wspierają głównie dzieci i młodzież zamieszkujące obszary wiejskie i małe miasta Małopolski, pozwalając im rozwijać pasje i zainteresowania, oferując możliwości, które są zazwyczaj bardziej dostępne na obszarze dużych miast.

6.6 Wspieranie partnerskich działań na rzecz rozwoju kapitału ludzkiego Małopolski

Partnerska współpraca na rzecz rozwoju zasobów ludzkich Małopolski jest prawdopodobnie najskuteczniejszą metodą osiągania założonych celów. Tym samym polityka województwa kładzie szczególny nacisk na realizację działań o charakterze partnerskim. Świadczą o tym:

- I. Realizacja koncepcji modernizacji kształcenia zawodowego w Małopolsce w formie projektu wojewódzkiego, jednakże w partnerstwie z 33 organami prowadzącymi jednostek kształcenia zawodowego,
- II. Działające od roku 2009 Małopolskie Partnerstwo na rzecz Kształcenia Ustawicznego, które ma na celu promowanie i rozwój uczenia się przez całe życie w Małopolsce. Partnerstwo liczy 110 instytucji działających w obszarze rynku pracy, edukacji i szkoleń. Partnerstwo pozwala między innymi na prowadzenie dialogu społecznego: umożliwia ocenę problemy do rozwiązania z różnych perspektyw oraz pozwala na przekazanie instytucjom z obszaru rynku pracy, edukacji i szkoleń planowanych kierunków polityki regionalnej.
- III. W ramach projektu *Partnerstwo na rzecz świadczenia usług dla inwestorów pozyskujących kadry oraz usług outplacementowych*¹⁷³ powołano partnerstwo łączące podmioty takie jak publiczne służby zatrudnienia, jednostki samorządu terytorialnego, organizacje pracodawców, akademickie biura karier, instytucje dialogu społecznego, czy otoczenia biznesu. W roku 2011 w ramach partnerstwa działało 111 podmiotów. Zastosowanie rozwiązań sieciowych oraz właściwe przygotowanie kadr instytucji¹⁷⁴ pozwoli na realizację modelu partnerskiej współpracy w zakresie obsługi inwestorów pozyskujących kadry oraz pracodawców przeprowadzających procesy outplacementowe.
- IV. Preferencje dla inicjatyw partnerskich instytucji rynku pracy i instytucji pomocy społecznej w zakresie inicjatyw lokalnych na terenach wiejskich i w małych miastach Małopolski ukierunkowanych na aktywizację zawodową osób pozostających bez zatrudnienia zastosowano.

¹⁷² Inicjatywy te nie stanowią alternatywy dla projektów realizowanych w 9.1.1 PO KL, gdyż wsparcie edukacji przedszkolnej w 9.1.1 PO KL musi być związane ze zwiększonym uczestnictwem dzieci w edukacji przedszkolnej, a w tym wypadku mamy do czynienia wyłącznie z rozwojem oferty przedszkoli. Projekty są realizowane na obszarach wiejskich, miejsko-wiejskich i miastach do 25 tys. mieszkańców.

¹⁷³ Projekt jest realizowany przez WUP w Krakowie w ramach Poddziałania 6.1.1. POKL.

¹⁷⁴ W ramach projektu w roku 2011 40 osób uczestniczyło w podstawowych szkoleniach przygotowujących do realizacji działań na rzecz obsługi inwestora, 137 osób z instytucji partnerskich podnosiło kwalifikacje w zakresie komunikacji międzyinstytucjonalnej, atrakcyjności inwestycyjnej, obsługi klienta – pracodawcy. Zorganizowano również warsztaty PUP i agencji zatrudnienia poświęcone obszarom i metodom współdziałania PSZ i niepublicznych instytucji rynku pracy.

- V. Premiowanie korzystania z doświadczenia partnerów zagranicznych w procesie tworzenia innowacyjnych instrumentów i rozwiązań dotyczących wydłużania wieku aktywności zawodowej, godzenie życia zawodowego i rodzinnego, ułatwienia wchodzenia na rynek pracy osobom zagrożonym wykluczeniem społecznym, czy aktywizowania osób pozostających bez zatrudnienia w ekonomii społecznej lub przedsiębiorczości.
- VI. Realizacja partnerskich inicjatyw partnerów społecznych (związków zawodowych i związków pracodawców) ukierunkowanych na zwiększanie zdolności adaptacyjnych pracowników i przedsiębiorców, w tym m.in. w zakresie organizacji pracy, czy też możliwości godzenia życia zawodowego i prywatnego.

6.7 Działania antykryzysowe

Począwszy od roku 2009 samorząd województwa realizuje działania odpowiadające na zmiany sytuacji w gospodarce i na rynku pracy będące konsekwencją spowolnienia gospodarczego. Doświadczenia z trzech lat realizacji działań antykryzysowych wskazują na rozdzźwięk pomiędzy sytuacją na małopolskim rynku pracy a nastrojami wśród pracodawców, pracowników i poszukujących pracy. Po najtrudniejszym roku 2009 znacząco zmniejszyła się skala przewidywanych przez pracodawców zwolnień grupowych, zmniejszył się również udział bezrobotnych zwolnionych z przyczyn zakładów pracy w rejestrach PUP¹⁷⁵. Część zgłaszanych zwolnień nie dotyczyła firm, a pracodawców z sektora publicznego przechodzących restrukturyzację¹⁷⁶. Badania i analizy wskazują, że pracodawcy często decydują się na zmianę warunków pracy i płacy w miejsce redukcji zatrudnienia. Obserwowany jest utrzymujący się pesymizm pracodawców, przekładający się na mniejszą skłonność do zatrudniania; a także negatywne opinie poszukujących pracy w ocenie szans na znalezienie zatrudnienia. Skala wsparcia oferowana przez województwo była większa niż zainteresowanie. Ewolucja sytuacji na rynku pracy i charakter zwolnień skutkowały potrzebą stosowania tzw. outplacementu rozproszonego, a zatem adresowania usług do osób zagrożonych utratą zatrudnienia i zwolnionych z różnych zakładów pracy.

Koncepcja działań antykryzysowych realizowanych przez samorząd województwa ma w sposób kompleksowy odpowiadać na pojawiające się wyzwania, obejmując:

I. Monitorowanie sytuacji na rynku pracy oraz kompleksową informację dla pracodawców nt. możliwości pomocy w przeprowadzeniu procesu zwolnień pracowników

Do władz samorządowych różnego szczebla, Wojewody i podmiotów zaangażowanych w działania wspierające pracodawców trafiło 49 tygodniowych raportów o sytuacji w Małopolsce, a także 12 raportów miesięcznych uwzględniających rozszerzoną informację o zmianach na rynku pracy przygotowaną w oparciu o wskaźniki PUP. Miejscem pierwszego kontaktu dla pracodawców jest Punkt Informacyjny w WUP Kraków. Zapytania pracodawców kierowane do Punktu Informacyjnego dotyczyły najczęściej dofinansowania

¹⁷⁵ W 2009 małopolscy pracodawcy planowali objąć zwolnieniami grupowymi 6,7 tys. osób, w 2010 3,5 tys. osób, a w 2011, 2,15 tys. osób. Stopień realizacji zwolnień grupowych od roku 2009 kształtuje się średnio na poziomie ok. 87%. W 2009 roku 3,6% ogółu zarejestrowanych bezrobotnych stanowiły osoby, które utraciły zatrudnienie z przyczyn dot. pracodawcy, podczas gdy w roku 2011 udział ten kształtował się na poziomie 2,9%.

¹⁷⁶ Zjawisko to dotyczyło przykładowo służby zdrowia, wojska, a także Poczty Polskiej i PZU SA.

zatrudnienia, dostępności kadry na małopolskim rynku pracy, organizacji stażu w przedsiębiorstwie, zgłoszenia oferty pracy, zwolnień pracowników, czy wsparcia w procesie rekrutacji.

II. Bezpośrednią pomoc dla pracodawców restrukturyzujących zatrudnienie i osób zagrożonych utratą pracy lub zwolnionych w ramach PO KL oraz Funduszu Pracy

Począwszy od II połowy roku 2009 realizowane były dwa projekty finansowane z PO KL przewidujące realizację programów zwolnień monitorowanych oraz oferujące szkolenia przekwalifikowujące dla osób zagrożonych utratą pracy. Na przestrzeni lat 2009-2011 projekty te zrealizowały działania pomocowe dla restrukturyzowanych przedsiębiorstw oraz ich pracowników na łączną kwotę 12,2 mln zł. Od początku realizacji projektów wsparciem zostało objętych 1961 osób i 89 przedsiębiorstw, w tym w 2011 roku 249 osób oraz 41 przedsiębiorstw. Głównymi formami wsparcia były szkolenia przekwalifikowujące i poradnictwo zawodowe. Ponadto 35 osób uzyskało środki na założenie własnej firmy, 48 osób otrzymało dodatki motywacyjne związane z podjęciem pracy za wynagrodzeniem niższym niż u dotychczasowego pracodawcy, a kolejne 6 osób odebrało dodatki mobilnościowe związane ze znalezieniem zatrudnienia w odległości powyżej 50 km od miejsca zamieszkania. W roku 2011 rozpoczęto realizację dwóch projektów wspierających firmy doświadczające trudności i pracowników zagrożonych zwolnieniami, a w roku 2012 rozpocznie się realizacja pięciu projektów oferujących wsparcie o charakterze outplacementowym.

III. Mechanizmy wspierające przewidywanie i zarządzanie zmianą na poziomie lokalnym, w branżach i firmach

Tematyka modernizacji i zarządzania zmianą nie może być ograniczana do działań zaradczych podejmowanych w odpowiedzi na pogorszenie sytuacji gospodarczej. Powinna natomiast być ujmowana w kontekście rozwoju gospodarczego tak firm, jak i regionu. Nowym elementem działań antykryzysowych są partnerstwa na rzecz przewidywania i zarządzania zmianą gospodarczą. Zostały zawiązane w powiatach limanowskim i nowosądeckim, natomiast w roku 2012 zaplanowano również zawiązanie partnerstw w subregionach i dziewięciu gminach uzdrowiskowych Małopolski. Nową formą wsparcia są także szkolenia i doradztwo dla przedsiębiorców wspomagające proces zmiany profilu działalności przedsiębiorstwa. Wsparcie jest adresowane do 60 firm działających w regionie.